

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

S L Æ G T E N

B U S C H

F R A

M E S M E R O D E

II

UDGIVET I 25 EXEMPLARER

DETTE ER :

No. 21

1967

Udgivelsen af vor slægtsbog 1964 har givet anledning til så meget nyt materiale i arkivet, at det findes naturligt at udgive denne fortsættelse.

Først og fremmest har Margot Müller-Werth (EH 25) bidraget med yderst værdifuldt materiale om Eduard Heinrich von Busch og hans efterslægt foruden mange andre oplysninger (se arkivnoter) og vi skylder kusine Margot megen Tak for hendes varme slægtsfølelse. Også fra Elsa von Busch (166) og Alexander Busch (169) har vi fået værdifulde meddelelser.

Slægtsbogen må på en eller anden måde være kommet til Hannover og til Lærer Borrock, som i sin skole havde elever fra den gamle Hof no.1 og vi takker ham for oplysning om denne del af slægten, ligesom vi skylder Musikstudienrath Waldemar Bauer fra Itzehoe megen Tak for uvurderlige oplysninger om de to orgelbyggere og for smukke farvefotos af mange af orglerne.

Også i den danske del af slægten er der fundet nyt materiale af Hak (103), Jacob (123) og Johannes (127), ligesom Hack (153) har indsendt billeder af Busch-orgler i den danske del af Sønderjylland. Andre har gennem økonomisk støtte gjort udgivelsen af denne bog mulig - omend kun i stencilleret form og desværre i så begrænset antal, at kun de, der på den ene eller anden måde har støttet arbejdet, kan få det tilsendt.

Men der fremkommer stadig nyt materiale og vi håber engang at kunne udsende en samlet og revideret udgave med mange af de gamle billeder vi har.

Indtil da håber vi, at slægtsbøgerne I - II må bidrage til kendskabet til og interessen for vor gamle slægts historie.

Rørmoshus,
Hesselbjerg pr. Vejby
November 1967

(129)

INDHOLDSFORTEGNELSE

Den gamle Gård i Mesmerode og Hinrich Buschs Efterslægt.....	3.
Familiegravstedet i Idensen.....	7.
Nyt om Orgelbyggerne.....	9.
De tre Stambøger.....	13.
Professor Fritz Buschs Fødselsdagsalbum.....	24.
Professor Fritz Buschs Dagbøger.....	28.
Fritz Busch og Fanny Schmalz.....	33.
Professorinde Fanny Buschs Begravelse.....	34.
Slægten von Below.....	39.
Slægten von Eggers.....	44.
Den kloge Wudrian.....	45.
Oplysninger om Peter Theodor Buschs Efterslægt..	47.
Etatsråd Paul Chr. Busch og Margaretha Möller...	49.
Eduard Heinrich von Buschs Dagbogsblade.....	51.
Efterskrift af Margot Müller-Werth.....	59.
Johanne Feterowskys Erindringer om sin Fader.	60.
Breve fra Eduard H.v.Busch og hans Hustru....	67.
Efterskrift af Erika Schmidt.....	69.
Oplysninger om Eduard H. von Buschs Efterslægft..	71.
Pastor Frantz Buschs Erindringer II.....	91.
Nyt om Geheimrath Theodor Ritter von Schmalz....	102.
Nyt til Slægtsbogen.....	104.
Familiearkivet, Arkivnoter.....	108.

DEN GAMLE GÅRD I MESMERODE

(Mesmerode nr.1)

og

(3 b) HINRICH BUSCHS EFTERSLÆGT

Om vor stamfader Hinrich Busch (1) har vi desværre ingen nye oplysninger - heller ikke om hans forfædre. Kirkebøgerne i Idensen går kun tilbage til 1709 - så vi ved faktisk mere end de.

Derimod har vi, Tak være Lærer Borrock i Mesmerode, fået oplysninger om 3 b Hinrich Busch, som vi jo ved overtog Faderens gård. Lærer Borrock havde som elev en datter fra Hof Nr.1, som var af slægten, selvom hun ikke hedder Busch. Med stor venlighed har han nu fra gamle breve, kontrakter etc. fundet frem så mange oplysninger, at vi kender den gamle gårds skæbne og at vi kan opstille en, ganske vist ufuldstændig, liste over 3 b Hinrich Buschs efterkommere, som jo hidtil har været os ukendte.

I det følgende betegnes Hinrichs efterkommere med H og nr. n ved nummeret henviser til noterne, hvor oplysninger findes under pågældende nummer.

II SLÆGTLED

3 b. Hinrich Busch F : 1698 + 1.10.1751. Bosat på og overtog senere faderens gård i Mesmerode.
G : NN. Ialfald :
1 barn (III H 1).

III SLÆGTLED

(3 b) HINRICH BUSCHS BARN m. NN.

H 1. Hinrich Busch F: ? + ? G : NN. Vi ved kun, at han havde
3 børn (IV H 2-4).

IV SLÆGTLED(H 1) HINRICH BUSCHS BØRN m. NN.

- H 2. Catharina Elisabeth Busch F: 18.8.1765 + 13.9.1789. G: 8.7.1784 m. Johann Dietrich Christoph Freise, ejer af Idensen Hof nr. 6.
- H 3. Marie Elisabeth Busch F: 6.12.1772 + 20.6.1847. Efter søsterens død G: 30.8.1792 m. ovennævnte Johann D.G.Freise.
Børn ?
- H 4. Johann Hinrich Busch F: ? + ? G: NN. Vi ved kun, at han 12.9.1829 var vidne ved en ægteskabskontrakt i en anden familie og der betegnes som ejer af Hof nr.1, som han formentlig har arvet efter faderen, og at han havde 1 barn (V H 5).

V SLÆGTLED(H 4) JOHANN HINRICH BUSCHS BARN m. NN.

- H 5. Christoph Johann Busch F:12.12.1804 + 9.7.1863. G: 1844 m. Christine Friederike Lohse.
5 børn (H 6-10).

VI SLÆGTLED(H 5) CHRISTOPH JOHANN BUSCH BØRN m. CHRISTINE F. LOHSE

- H 6. NN Busch - vi ved kun, at blev gift til Altenhagen ved Steinhuder Meer med vindmøller Heinecke. Ialfald 1 barn (VII H 11).
- H 7. NN Busch - vi ved kun, at hun gift til Gross Munzel ved Wunstorf m. gårdejer Seegers. Ialfald : 1 barn (VII H 12).
- H 8-9 :2 andre døtre om hvem vi intet ved.
- H 10. Christoph Busch F: 8.4.1850 + 23.10.1872, ejer af Hof nr.1 i Mesmerode. Han var uden børn, hvorefter den mandlige gren af denne familie uddør og gården går efter overenskomst til VII slægtled).

VII SLÆGTLED

- (H 6) NN BUSCHS BØRN m. VINDMØLLER HEINECKE
 H 11. Wilhelm Heineckeⁿ F: 13.8.1849 + 1.12.1908.
 G: med kusinen Sophie Seegers (H 12) og
 overtog sammen med hende Hof nr. 1.
- ~~H 12~~ (H 7) NN BUSCHS BØRN m. GÅRDEJER SEEGERS
 (H 12. Sophie Seegersⁿ F: 12.5.1852 + 30.10.
 1931. G: med ovst. H 11.
2 børn (VIII (H 13-14)).

VIII SLÆGTLED

- (H 11) WILHELM HEINECKES BØRN m. SOPHIE SEEGERS
 (H 12)
 H 13. ukendt.
 H 14. ~~Magdalene Heinecke~~ Willi Heinecke F: 12.3.
 1897 + 15.1.1943. G: Ella Mathias F: 5.3.
 1897. Ialfald
1 barn (IX H 15).

IX SLÆGTLED

- (H 14) WILLI HEINECKES BARN m. ELLA MATHIAS
 H 15. Magdalene Heinecke F: ? G: 8.5.1954 m.
Heinrich Freise (af samme slægt, som gif-
 tede sig med en Busch i IV slægtled H 2-3).
2 børn (X 16-17).

X SLÆGTLED

- (H 15) MAGDALENE HEINECKES BØRN m. HEINRICH
 FREISE
 H 16. Jutta Freise F: 6.3.1955 på Hof nr. 1.
 H 17. Anette Freise F: 9.6.1958 do.

N O T E R

Den gamle Hof nr. 1 i Mesmerode har altså snart været 300 år i slægtens eje, selvom de nu ikke bærer navnet. Men der skulle også manøvrer til for at bevare den, idet den mandlige linie jo uddøde med Christoph (H 10).

H 10. Christoph Busch skulle som eneste søn arve den gamle slægtsgård, men varxugift, da han blev indkaldt til krigen 1870/71 og selvom han slap levende fra den, skulle den alligevel blive skæbnesvanger for ham : Ved en mønstring af reservesoldater 1872 , som fandt sted i Wunstorf, blev han dræbt efter et skænderi. Herom fortæller Lærer Borrock :

Efter at formaliteterne var overstået ~~s~~ sad de unge mennesker - som overalt ! - på værtshuset, deriblandt Christoph Busch og andre, deriblandt en møllersvend fra vandmøllen i Bokeloh. Efter adskillige glas øl og akvavit begyndte de "gamle krigere" at fortælle både sande og "opfundne" heltegeringer. Således også Christoph Busch, som notorisk havde deltaget i flere kampe. Men dette irriterede den nævnte møllersvend, som ville være en endnu større "helt". Spiritus gjorde resten og under hjemturen til Mesmerode skændtes de bravt. Naturligvis måtte de igen på værtshus i Bokeloh, hvor den "krigeriske" strid fortsattes. Først sent forlod de dette lokale for endelig at gå hjem. Møllersvenden, som imidlertid var forsvundet, og som var meget ophidset, kom pludselig til syne på vejen, hvor Busch gik. Han havde imens været hjemme og hente en hammer, som møllerne bruger til at skærpe møllestenene med, og med denne slog han til Busch, som blev ramt i venstre tinding og fik kraniebrud. Møllersvenden forsvandt, mens Busch efter nogen tid kom til sig selv og slæbte sig i mørket den ca. 1 km. lange vej til Mesmerode. Han nåede imidlertid ikke faderens gård, men kom til sin onkel, som lagde ham på en sofa. Da var han endnu i live, men næste morgen var han død. Møllersvenden, hvis navn ikke kendes, fik en fængselsstraf på 1½ år, som han afsonede.

Lærer Borrock meddeler, at retsprotokollen ikke mere findes, men at ovenstående væsentligt er baseret på en samtale med en 81årig snedkermester, hvis fader skal have overværet både striden og retsforhandlingen. Hermed uddøde altså den mandlige linie stammende fra Hinrich Busch.

Indkørslen til Hof no. 1 som den ser ud
idag (Borrock fot.)

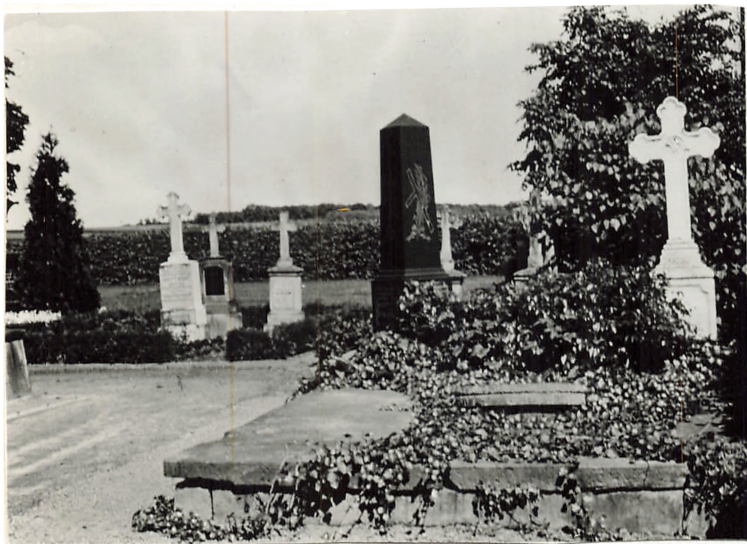
- H 11. Da nu den eneste mandlige arving var død og man på egnen går langt for at bevare gårdene i de gamle slægter, fik Wilhelm Heinecke og Sophie Seegers, som jo begge havde en Busch til moder og altså var fætter og kusine, tilbud om at overtage Hof nr. 1 på betingelse af at de giftede sig med hinanden - og det gjorde de ! Og fik endda en søn
- H 14. Willi Heinecke, som imidlertid i sit ægteskab med Ella Mathias kun havde en datter
- H 15. Magdalene Heinecke, som altså var arving til gården. Hun giftede sig med Heinrich Freise, men han var til gengæld af samme slægt som Johann Dietrich Freise, som i sin tid (1784 og 1792) havde giftet sig med de to søstre Busch. Men i Hannover gælder den kvindelige tronfølge i mangel af mandlig og det er hende, som har gården og er "die Bauerin". Om nu Jutta (H 16) kan finde sig en mand af slægten ???
-

Fra Lærer Borrock har vi fået foto af Hof nr.1 som den ser ud idag - han skriver : "Aber das ist heute !! Nach einer volligen Umbau ! Früher war es ein Vierständerbauernhaus, 13 Fachbreiten, Satteldach, Giebelschwelle vorgekragt, Stichbalkenköpfe und Füllholzer prolifiert (Rundstabkehle), Einfahrt mit Korbbogen. An den Türpfosten gemalte Voluten. Am Sturzbalken im Fraktur : Johann Christoph Busch - Christine Friederike Busch geb. Lohse - Anno 1844." - Men det er altså kun det nuværende hus, umiddelbare forgænger - gården er sikkert opført og ombygget mange gange i de 300 år siden Hinrich (1) Busch havde den -men den er altså stadig "Hof nr. 1".

FAMILIEGRAVSTEDET I IDENSEN

Fra Lærer Borrock, som vi skylder Tak for så meget, har vi også fået beskrivelse og billeder af det gravsted på Idensen Kirkegård, hvor ejerne af Hof nr.1 ligger begravet. Det var i sin oprindelige form

Det gamle familiegravsted på Idensen kirkegård. I forgrunden den ældste grav, som oprindelig var en åben begravelse med metalkisterne stående frit. Den ses nu som en fordybning dækket af jord med sten rundt om. Ovenpå gravsten for Christoph Busch (H 5), en medaillonformet sten med en krands af udskåret vedbend. Det lyse sandstenskors til ~~væd-~~ ~~re~~ er minde over den sidste mandlige Busch (Christoph H 10), mens den sorte obelisk står på gravén for fætter og kusine, som ved deres ægteskab arvede Hof no. 1 (Wilhelm Heinecke og Sophie Seegers (H 11 - 12). Børrock fot.).

en åben muret grav, hvor metalkisterne stod frit i den forsønkede grav. Denne var 2 meter dyb og foret med mursten. Da den sidste, som skulle begraves her (H 5) skulle kistelægges, havde slægten ikke de nødvendige - mange - penge til en metalkiste, hvorfor man nøjedes med en af egetræ. Myndighederne forlangte imidlertid en metalkiste udenom, hvis begravelsen stadig skulle være åben - ellers skulle hele graven fyldes med jord og tildækkes, hvilket så skete. Graven fremtræder derfor nu som en firkantet høj, hvor den medaillonformede sten over Christoph Busch (H 5 : 1804 - 63) danner topstykket. Graven anvendes nu ikke mere og hvor mange af de gamle Busch'er, som hviler her, ved vi ikke - men det kan sikkert oplyses på stedet. I nærheden står en sort marmorobelisk, hvor fætter og kusine (H 11-12) er begravet. Endelig findes et sandstenskors som kinde om den sidste mandlige Busch, af denne linie.

NYT OM ORGELBYGGERNE

Fra Musikstudienrat Waldemar Bauer i Itzehoe, som i flere år har studeret de to orgelbyggere har vi modtaget en del værdifulde oplysninger og desuden smukke farvedias af en del orgler. Disse er nu affotograferede og sammen med de af Kack (153) fotograferede indsat i et solidt album - ialt er der smukke billeder af 11 af Johann Dietrichs og 5 af Johann Daniels orgler.

Til den liste, som findes i slægtsbogen har Hr. Bauer føjet følgende : Johann Dietrich :

Jade 1736/39 (foto), Munkbrarup 1740 (foto), Uetersen 1749 (foto) restaureret 1965, Altengamme 1751 (foto), Grundhof 1741/43 -- se under Johann Daniel.

I Jade, Munkbrarup og Altengamme står prospekterne den dag idag.

Af Johann Dietrichs mindre arbejder kan nævnes : 1731/32 : Flensborgs Mariekirke - genopbygning og ombygning af det fjernede værk (IKKE 1726 som det står i slægtsbogen p.55), 1732/47 : Flensborgs Mariekirke, Nikolaikirke, Johanneskirke : små reparationer.

1734/38 : Arbejder i grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. 1736/39 : Jade (nyombygning). 1738 : Oldenburgs Nikolaikirke : Undersøgelse og to forslag til nybygning. 1740 : Oldenburg Nikolaikirke : 3 forslag til nybygning. 1742 : Hamburgs Katharinakirke : Reparation og udvidelse. 1745 : Ulsnis : Reparation.

1745 : Flensborgs Johanneskirke : "Pflegevertrag". 1747 : Flensborgs Mariekirke, Nikolaikirke : "Pflegevertrag". 1749 : Uetersens klosterkirke : Nyombygning. 1751 : Altengamme : Nybygning.

Af Johann Daniels prospekter, som endnu står idag: 1761: Langenhorn (foto), 1762 : Grundhof : Johann Dietrichs værk fra 1741/43 blev ødelagt ved kirkebrand og restaureret af Johann Daniel 1762 - orglet blev reataureret 1964 (foto). 1784 : Kahleby (foto), 1785/86 Ulsnis (foto), 1786 Brødersby (foto), 1786 : St. Margarethen (foto).

Af Johann Daniels mindre arbejder nævner Waldemar Bauer : Flensborgs Mariekirke, Nikolaikirke, Johanneskirke "Jahrespflege" til resp. 1768, 1770, 1769. 1758 : Neuenkirchen (Ditmarsken) : Reparation. 1761 : Langenhorn : Nyombygning. 1764 : Seester : Reparation. 1775/76 : Wilster : "Abbruch der Orgel" og forslag

til nybygning. 1785/86 Ulsnis : Nybygning (Neubau).
 1786 : Brodersby : Opstilling af et ældre værk. 1786:
St. Margarethen : Nybygning. 1787 : Morsum (Sylt) :
 Forslag til nybygning.

Af andre oplysninger meddeler Waldemar Bauer :
 Orglet i Itzehoe blev bygget 1715/20 af Arp Schnitger
 hvis kontrakt ikke kan findes. Da Schnitger i samme
 tidsrum havde store nybygninger i Rendsburg og i
 Frankfurt a.d.Oder, har hans mestersvend Lambert Da-
niel Carstens sandsynligvis udført arbejdet i hans
 navn, og formodentlig har den unge Johann Dietrich
Busch (4) været med som svend. Carstens ægtede 4.1.
 1721 Anna Schütt, som havde en ældre søster Margare-
tha f.1692 og 4 yngre søstre, af hvilken Catrina (4)
 var den yngste.

I dåbsregistret for Johann Diederich (10) er
 indført foruden de i slægtsbogen nævnte (p.12 linie
 22) : "Herr Johann Ehrens Busch aus Kopenhagen" -
 kan det være 2 eller 5 ??.

Hr. Waldemar Bauer har desuden fundet en in-
 teressant skrivelse fra Itzehoes magistrat i anledning
 af, at Johann Dietrichs enke Januar 1753 havde ansøgt
 den kongelige statholder i Gottorp om, at det hendes
 afdøde mand tilstæede privilegio extensione til or-
 gelbyggeri måtte overføres til hendes ældste søn,
Johann Daniel, som dengang var 17½ år gammel. Stat-
 holderen sender sagen til byen Itzehoes magistrat
 til stillingtagen og magistraten svarer :

(Abschrift des im Stadtarchiv Itzehoe liegenden Ent-
 wurfs (Bd.16, Akte Orgelbauer) - heutige Rechts-
 schreibung :

Durchlauchtigster Magnat, Gnädigster Fürst, Statt-
 halter und Herr !

Ew. Hochfürstl. Durchl. haben gnädigst für gut
 befunden, unseren Bericht zu erfordern, über das an
 Ihre Königl. Majest. von des verstorbenen privile-
 gierten Orgel-Bauers Joh. Diederich Busch hinter-
 bliebenen Wittve Catharina Buschen cum curatore
 allerdemütigst eingesandte und mit den Anlagen hier-
 bei zurück folgende Memorial, dass ihrem ältesten
 Sohne Johann Daniel Busch, allergnädigst verstattet
 werden möge, gleich seinem sel. Vater in hiesigen
 Landen die Orgelbauerprofession zu betreiben.

Wir melden demnach in tiefster Devotion, dass

der verstorbenen Orgelbauer Johann Diederich Busch sein Domicilium hieselbst unter klösterlicher Jurisdiktion gehabt und zwar dem Vernehmen nach noch geringe Mittel hinterlassen habe, jedoch wir nicht wissen, ob selbige so stark sein, dass davon die Witwe und ihre zum Teil noch kleinen Kinder unterhalten und letztere erzogen werden können.

Und was dessen ältesten Sohn Johann Daniel Busch betrifft, so vermögen wir davon gleichfalls nichts Zuverlässiges zu berichten. wie weit dessen erlangte Wissenschaft und Geschicklichkeit in der Orgelbauerkunst sich erstrecken; da aber sein Vater in dieser Kunst ziemlich berümt gewesen und deshalb auch ausserhalb Landes und in Hamburg vielfältig gebraucht ist, so steht nicht zu zweifeln, dass er seinen Sohn darinnen aufs treueste werde unterrichtet und dieser vieles von ihm habe profitieren können, als welche Vermutung durch das von Supplicantin beigebrachte und ihren precibus humillimis sub C beigelegte gute Zeugnis sehr bestärket wird. Indessen stellen Ihre Königl. Majest. allerhöchstem Gutbefinden wir in allertiefster Submission anheim, ob allerhöchstdieselbe dem petiitio der Supplicantin zu deferieren und ihren ältesten Sohn mit dem allerdemütigst ausgebetenen privilegio zu begnadigen allerhuldreichst geruhen wollen. Nur müssen wir dabei alleruntertänigst ausbitten, dass, im Fall Ihre Königl. Majest. allergnädigst sich entschliessen werden, diesem ältesten Sohn der Supplicantin das gesuchte Privilegium angedeihen zu lassen, derselbe in der ihm darüber zu erteilenden allergnädigsten Concession, allerhöchst angewiesen werden möge, hinkünftig, wann er selbst sich etablieren wird, allhier oder an einem anderen Orte in demjenigen District, worüber sein Privilegium sich erstrecket, unter Königl. einseitiger Botmässigkeit sich häuslich niederzulassen, in Betracht, unserer untertänigsten Einsicht nach, diejenigen, so von Ihrer Königl. Majest. ein allerhöchstes Privilegium erhalten haben, unter Königl. einseitiger Hoheit zu wohnen und die Landes onera mit zu tragen vor andren, allerdings verpflichtet sind.

Wir ersterben hiernächst (!!) mit der grösesten Ehrfurcht für Ew. Hochfürstl. Durchl. untertänigste Knechte

N N

Bürgermeister und Rat dieser Stadt
Itzehoe d. 16. Febr. 1753.

Magistratens slutbemærkning må vel betyde, at indehaverne af andre kongelige privilegier har forsøgt at unddrage sig landets onera - afgifter eller borgerlige ombud - under henvisning til, at de stod direkte under kongen, og at magistraten nu vil sikre sig, at Johann Daniel, hvis han får privilegiet, er endda særlig forpligtet til at opføre sig som en pæn borger. Da de anbefaler ansøgningen så varmt, kan det jo næppe tænkes, at de har haft dårlige erfaringer med Johann Dietrich.

Som det fremgår af slægtsbogen p.56 havde Joh. Daniel allerede 1745 fået concession som faderens medhjælper (10 år gammel !) og det, der nu søges om, er altså den fulde concession, som han altså fik inden sit fyldte 18 år - men de var jo tidligt modne dengang.

Det er pudsigt at følge sagens gang gennem den datidige administration : Enken søger Januar 1753 til den kgl. statholder i Gottorp, som sender sagen "til høring" hos magistraten i Itzehoe 1.2.s.a. Magistraten svarer 16.3.s.a. og Tyske Cancellis akter viser, at privilegiet underskrives på Frederiksborg Slot 4.5.1753 - mon vor moderne administration ikke skulle gå i skole hos Frederik den Fente ? Og endda har der jo været ridende bud mellem Gottorp og Itzehoe, mens vejen til København gik over Haderslev - Assens !

DE TRE STAMBØGER

Et interessant fund er gjort af Hak (103), som i sine gemmer fandt tre små bøger. Det viste sig at være såkaldte stambøger - dvs. en slags poesibøger, hvori studenterne ved de tyske universiteter lod deres lærere og venner skrive til evig amindelse.

Det ret enestående er, at de tre bøger har tilhørt tre på hinanden følgende generationer Busch, såm studerede ved universitetet i Jena : Pastor Andreas Busch, etatsråd Paul Christian Busch og professor A.C.Friedrich Busch (9,14,31).

Bøgerne blev med stor venlighed undersøgt af Førstebibliothekar Kåre Olsen ved det Kongelige Bibliothek, som kun havde enkelte lignende bøger og derfor lod dem mikrofotografere, så de nu er sikrede. Da bøgerne var i ret dårlig forfatning, lod han desuden vor berømte bogkonservator Birgitte Dall restaurere dem i tidens stil, så de nu kan se nye generationer i møde udenfrygt - slægten er dem begge meget taknemlig derfor !

Bøgerne fortjener en indgående undersøgelse i samarbejde med universitetet i Jena, men efter en foreløbig undersøgelse kan følgende meddeles :

PASTOR ANDREAS BUSCH'S STAMBOG

Bogen er indbundet i helskind med smukt presset guldbort. På for- og bagside tre hjerter indfattet i en krans af roser, på forsiden desuden A.B.1759. Bogen måler 18 x 12 c. og er 3 cm tyk. Den indeholder 180 blade, hvoraf somregel kun den ene side er beskrevet, mens den anden undertiden er optaget af et indklæbet billede - nogle kobberstik, andre originaltegninger, flere i farver.

På det trykte forsatsblad : ALBUM HOCCE celebrimus praestantissimisque PRAECEPTORUM, PATRONORUM, FACTORUM nec non AMICORUM NOMINIBUS omni, qua decet, observantia consecrat - hvorefter Andreas med hånd har tilføjet : A:BUSCH HOLSATUS.

På det følgende blad findes et kobbersyik af Jena in Prospect under universitetets våben, signeret : sc.G.C.B. Heller, Ienæ 1757.

En alfabetisk indholdsfortegnelse har Andreas desværre ikke udfyldt. Den første indførsel er meget passende af universitetets rector ("Ista demum vera dici meretur sapientia, quæ futura maxime vitæ providet. Memoria causa scribebat Io.Christoph.Koecherus, D.,h.t.academiae rector.Ienæ d.11.Octbr.MDCCCLX"). Professorerne holder sig mest til opbyggelige ord-sprog, mens vennerne er mere frie. Således har en af dem leveret en meget morsom tegning af en kirkegang - formentlig universitetskirken, ide de fleste af de mandlige tilhørere har studenternes klerikale halsbind, enkelte desuden hat på i kirken (doctores?). Samtlige mænd er anbragt på pulpiturene, mens kirkeskibet er optaget af kvinderne. Kirkekoner står vagt ved dørene, mens en tjener går rundt med klingbeutelen. Af prædikantens mund udgår en desværre delvist ulæselig sentens, men det er ialfald noget med, at mennesket bliver slapt af synd. På modsat side : Pietas est mitium sapientia. Haec scripsit in perpetuam memoriam Domini Possessoris Christ.Frid. Kromayerus, Pastor Obringensis.

Et andet farvelagt billede (glansbillede?) viser to venner, den ene i rød kjole og blå vest, den anden i grå kjole og rød vest, som ved en flod tager afsked - over dem flager et bånd med ½ Adieu mein Herzens Freund/der Himmel segne dich/Du hast es TREU GEMEINT/leb wohl gedenk an mich. Overfor han en G.J. Burg (?) som Andreas Freund und Bruder skrevet et digt og desuden en sentens : Symb.: Deus dat incrementum - dvs. Gud give indtægter, hvilket fromme ønske er dateret Jænæ d.X Januar.1760.

Et andet festligt billede viser torvet i byen med et flammende bål, hvorefter er samlet en hoben spraglet klædte herrer, som drikker, ryger og synger. Af deres munde udgår forskellige sentenser : Vivat das Bier - vivat das Jubiläum - vivat die ganze Compagnie - siu vivamo wir a bonne amitie - gaudeamus etc. I forgrunden hilses en sortkædet herre med : Herr Pfarr, ihre Charmante og af et par stærkt drikende herrer med vitsen : Voll seyn, Herr Pfarr - det er måske ham, der giver gildet efter sin udnævnelse? Fra vinduerne kaster tilskuerne tørklæder ned til studenterne. Blandt gæsterne er mærkeligt nok en kineser rygende på en lang, tynd pipe.

Et andet stærkt koloreret billede viser et selskab broget klædte herrer og damer, som drikker og

ryger på lange piber - damernes er endda så lange, at de støtter på gulvet. Overfor et digt til Andreas fra hans ven Hammerfest (?) med symbol: Deus providebit.

Et koloreret stik viser et ungt par - hun med blomsterkurv, han med blomstersmykket stav - i et landskab med lam, rislende hilde etc. med vers til "jungen Buschen" fra hans verbruderte Freund End Diener Daniel Franc.Merckelius fra Rothenburg.

En anden Rotherburgenser udtrykker sig på Fransk ved et koloreret stik, hvor en svulmende dame med et stort kors i armen vejleder en ung mand i trekantet hat og kårde, mens på den anden side en ligeså svulmende dame med en palmegren viser ham vej til en atrålendæ bolig gennem en æresport - damen med koret synes dog at holde igen på ham med en betænkelig mine. Digtet : Estimer la vertue/c est toujours ma maxime/Voyez vous la raison/pourqoi je Vous estime? Derefter : Monsieur ! Quand meme je n atteins point VOS belles qualites, qui VOUS est attire mon estime des que j ai eu l honneur de VOUS connoitre, ce fera pourtant pour l amour de et pour l estime que j ai pour elle VOUS accorderet l honneur de VOTRE souvenir et de VOTRE amitie estimable et perpetuelle a VOTRE tres humble serviteur JEAN VOGEL de Rothenburg sur le Taubre. Etud.de Teol. Jene ce XII de Mars 1761 - de franske accenter gik de åbenbart let henover.

Det møtsomste af billederne er dog nok et farvelagt stik : Over en flod er udspændt en vægt med to vægtskåle, holdt af en hånd, som kommer ned fra himlen i en gul sky. I den ene vægtskål sidder Luther med ppslået bibel, i den anden paven, en rød kardinal og en munk. Til trods for at adskillige smådjævle + en stor prøver at tyngte pavens vægtskål ned ved at rive i eller sidde på vægtstangen, synker den ned til fordel for Luther. Overskriften : Das wahre Gottes Wort/u. Luthers reine lehr/wiegt mehr den Cardinal/Pabst, Satan u.sein Heer. Overfor : Fac eam per ecclesia crescit. Itisce paucis VERO Praenobilissimo atq:DOCT:h.a.Poss.: Se Se comendare voluit amicus sinc.G.S.GRIMM Vinar.S.S.Th.G. Jenae 2.4.1761.

Andreas har åbenbart til forskel fra etatsråden og professoren udelukkende brugt bogen i Jena under sin studietid - han siger selv i sin biografi, at han studerede der fra Michaelis 1758 - Ostern 1762. Den tidligste indførsel ~~af~~ er fra Februar 1759, den sidste Januar 1762. Der er ialt 33 indførsler, hvor-

af 17 er på Latin, 12 på Tysk, 3 på Fransk og een på Italiensk. De tyske er alle skrevet med gothiske, de andre med latinske bogstaver.

Endelig afsluttes bogen, formentlig efter at han som præst er kommet hjem, med hilsner fra familien og en ven fra hjemstavnen - det drejer sig her om trykte vers, såm åbenbart er beregnet til det samme. Hans fader : An Herrn Pastor Busch 1771. Dein Glück sey wie Dein Herz/ O, trafe dieses ein/ So musste Dein Geschick/ nicht zu verbessern seyn. Mens dâgt og dato er trykt er overskriften håndskrevet, ligesom underskriften å JOHANN DIDERICH BUSCH. Den anden indførsel er ligeledes et trykt digt, den gang udateret, men signeret : S.A.Stemann og endelig en lignende fra W.Fromm.

Indklæbet å bogen er et stykke papir med faderens underskrift : JOH: Dieterich Busch Orgelbauer, som en eller anden vandal åbenbart senere har klippet ud af et brev og klistret ind - på bagsiden læses igen navnet Busch og Diederich Busch - havde vi bare haft brevet !

ETATSRÅD PAUL CHRISTIAN BUSCH'

STAMBOG

I modsætning til Andreas har Paul Christian allerede ført sin stambog i sine skoledage i Altona-Gymnasiet, hvor han efter sin biografi gik 1786-89. Bogen er som faderes smukt indbundet i hellæder og har næsten samme mål : 19 x 9,5 cm. og knap 3 cm. tyk. Den har på ryggen : Denckmahl der Freundschaft og indeholder 252 blade med 122 indførsler mod faderens 33. Til gengæld er billederne færre - to af filosofiske auditorier, dels i begyndelsen, dels i slutningen af det 16' århundrede. På det første er læreren iklædt præstedragt, mens studenterne er i spraglede kjoler og parykker og indtager yderst respektløse stillinger under forelæsningen. I baggrunden ses da også en vogter med en stor kâp - åbenbart for at vække studenterne, når det gjordes nødigt, ligesom det var skik i kirkerne på den tid. På det sidste billede er disciplinen bedre - studenterne sidder ærbart på stolene med deres piskeparykker,

men vogteren med stokken står stadig parat i baggrunden. To andre farvelagte stik hører sammen : Det ene viser studenter i farverige kjoler og trekantede hatte i kamp med politiet i blå kjoler og røde buxer og med geværer, som erobres af studenterne. Underneden : Debatten zwischen Polizey u. Naturrecht - det næste har underskriften : Meditationen nach den Debatten og viser studenten i fængsel - med høj hat og tøfler - på bordet vand og brød og i døren fangevogteren med en mægtig nøgle.

En smuk tuschtegning af en bondegård i Langenfelde er minde om venskabet med P.N.Nissen aus Kopenhagen, mens en vemodig dame med blottet bryst er hilsen fra en ulæselig. Andre har tegnet blomster og symboler - F.W.von Gall fra Kiel 1791 således to krydsede passere om initialerne YL - Paul Chr. var som også andre symboler viser frimurer - formentlig introduceret af svigerfaderen i Kiel (se slægtsbogen).

På første blad har Paul Chr. skrevet : Der Freundschaft gewidmet von P.Cr.Busch J.St.Tfl.aus Segeburg.

Til stor hjælp med at tyde underskrifterne (som ofte er meget små og gnidrede - af beskedenhed ?) er, at Paul Chr. med juridisk pertentlighed i modsætning til faderen har udfyldt indholdsfortegnelsen - hidtil er det lykkedes at dechiffre 87 daterede - deraf 8 fra gymnasietiden i Altona, 40 fra akademitiden i Kiel og 39 fra studietiden i Jena.

Til forskel fra faderens bog er de fleste indførsler her ikke på Latin, men på Tysk - ialt 108, mens kun 10 er på Latin, 5 på Fransk, 2 på Dansk, mens Græsk og Engelsk hver har een. Af de to danske er den ene et ulæseligt digt fra den oprigtige og sande ven Kristian Petersen, Jena 8.1.1793, mens den anden lyder ; Kun Narre paa Daarskab in Potio(?)ruge/ Og spæge der Sjæl og der Legem med Vand/ Som Unge de rullende Dage vi bruge/ Paaskjønne og nyde hver Glæde vi kan./Og bringer da Aldren de snehvide Haar/Saa nød vi dog ??? ??? Vaar. Til Erindring om Din sande Ven H.Krabbe Jur.Stud. Det engelske indslag er et Shakespeare-citat, mens Fransk er mest anvendt af adelsmændene - C.W.Ahlefeld, Fr.de Seckendorf, v.Schütt, v.Pappenheim o.a. ligesom i den allerførste indførsel, som Paul Chr. åbenbart har sat særlig pris på, idet navnet også i fortegnelsen står med meget stor skrift - en vis J.Bettae fra Altona (1789), hvem han så kan være. På Fransk er også en hilsen fra fatteren - Le temps qui change tout change aussi mon

humeur/Mais envers mes Amis rien ne change mon Coeur - lisant ces Mots souvenez Vous de Vottre Ami & Cousin J.de Stemann - Altona ce 2 Avril 1794. En anden, O.J.v.Stemann Jena 10.5.1793, har et tysk digt, mens en tredie enkelt skriver : Nicht wahr - auch ohne diese Zeilen magst Due nie vergessen Deinen aufrichtigsten Freund und Vetter G.v.Stemann, Jena 14October 1792.

Fra gymnasietiden er en latinsk hilsen til Buschio meo, ornatissime juveni, et auditori adhuc pereximio, fausta quaeque precatus scribebam Paullus Christianus Henrici, Augustiss. Regis a consilii iustitiae et Christianei acad. Director - det er altså hans rector, som desuden var kgl. justitsråd !

Mange af indførslerne er fornøjelige og hjertelige og vidner om, at Paul Chr. ikke var noget hængehovede (Vivat die Tanzgesellschaft !!!) og at Paul Chr. selv var en trofast ven ses af de senere indførsler, hvor han ved flere af navnene har tilføjet deres ansættelser, dødsfald etc.

Bogen. særlig de mange navne, fortjener et nærmere studium, som er planlagt i samarbejde med universitetet i Jena.

PROFESSOR ANDREAS CASPAR FRIEDRICH BUSCH'

STAMBOG

Professorens stambog afviger i struktur fra de ovennævnte : I stedet for en bog består den af en iskind indbundet cassette indeholdende løse blade. Til gengæld er der på de fleste kobbørstik på bagsiderne - i reglen fra de universitetsbyer, som han besøgte, da han "på sin fod gennemvandrede det hele Tyskland" - i alfald er der hilsner skrevet i Jena, Halle, Heidelberg, Göttingen og Berlin.

Cassetten indeholder ialt 130 sådanne blade, og hilsenerne er overvejende på Tysk - dog er der på mange latinske eller græske mottoer, ligesom der, særlig fra Berlintiden, er hele blade skrevet på Græsk eller endda Hebraisk. Det tidligste blad er dateret 1814, det sidste 1838, mens enkelte er udaterede.

Cassetten har prof. fået af sine forældre ved sin afrejse til Jena - faderens, etatsrådets, digt er desværre ulæseligt - kun bey Deiner Abreise nach Jena im Octbr: 1817, Dein Vater und Freund BUSCH, men moderens er tydeligere : Dir führe durch das wildbewegte Leben/Ein gnädiges Geschick/Ein reines Herz hat Dir Natur gegeben/O ! bring es rein zuruck. - Am Abend vor Deiner Abreise nach Jena schrieb diese Zeilen Deine Dich innigtliebende Mutter Margretha Sophia Johanna Busch geb. Möller aus Kiel. Glückstadt den 6 October 1817.

I cassetten findes imidlertid løse blade dateret tidligere : Det ældste er et digt fra bedstemoderen f. Thiessen dateret Kiel 25.3.1814 : Ueb immer Treu und Redlichkeit/Bis an Dein kühles Grab/Und weiche keinen Finger Breit/von Gottes Wegen ab. - Diese Zeilen zur Erinnerung von Deiner Dich liebenden Grossmutter Christina Dorothea Möller, Nedenunder har prof. tegnet et kors og noteret hendes død October 1815. Også en Tante Möller har skrevet en hilsen 3.4.1814, og under den har prof. skrevet hendes dødsdag 30.8.1814, altså få ~~måned~~ måneder efter. I samme bunke ligger en blyantstegning af et hus - måske hjemmet i Glückstadt ? eller på Sild ? og en hilsen fra J.P. Jansen zu Westerland, Silt dateret 17.8.1815 i Glückstadt, hvor han altså må have besøgt familien.

Også broderen Christian (32) har en hilsen med latinsk vers dateret 6.10.1817, men med en munter fornøjelse : Renov.18.10.1819 :

Mem. ELISABETH

Oh !!!

Semper his idem velim ;!

Chr. Busch.

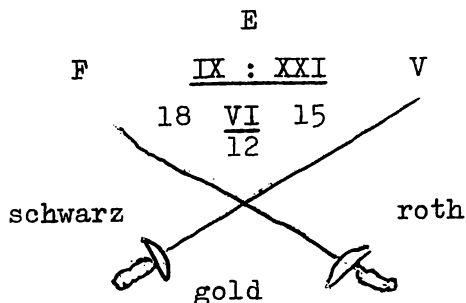
Hvem Elisabeth er kan vi måske gøre os en ganske vist usikker formodning om : Ialfald en Freundin og måske den, der underskræver sig sådan 30.3.1818 : Elisabeth Voss og har malet en meget smuk lilje på sin hilsen. Samme dato har en ældre skrift - hendes moder ? - underskrevet sig Catharina Voss. At Elisabeth ikke har været hans eneste veninde i Glückstadt ses af et andet kort, hvor der er broderet med silke på papir, hvilket må være svært, en blomst med grønne blade, ad hvilke eet er skåret ud - af prof. til at bære ved sit hjerte ? Bladet er signeret Glückstadt 6.10.1817 G. Jacobsen.

Fem medlemmer af familien Seidel fra Glückstadt er repræsenteret, desuden forekommer navnene Thomas - en vandinde - Schmidt, Fromm, Gerber - det kan være venner eller lærere fra gymnasiet. Lærer er formentlig D. Rosenberg, som skriver arabisk og hebraisk, dvs. prof. har allerede som ganske ung været interesseret i orientalske sprog, som han jo senere beskæftigede sig meget med. Herhen hører også en udateret hilsen på arabisk-syrisk med latinsk efterskrift: memoriae et amicitiae causa scripsit Dr. Geo. Chr. Adler, som var berømt forsker i arabisk-syrisk-hebraisk - først som professor i København, hvor han udgav et verdensberømt værk om de syriske oversættelser af det Nye Testamente, og som senere blev Generalsuperintendent i Slesvig, fra 1806 også i Holsten - han må åbenbart have været ven med familien. - Ialt er der 23 hilsner dateret Glückstadt.

Fra Jena, hvor prof. jo studerede 1817-19 er der 42, af hvilke 15 desværre er ulæselige. Enkelte er fra hans lærere - således fra Dr. Henr. Car. Abr. Eichstädt, som prof. omtaler i sin levnedsskildring i slægtsbogen, men de fleste er fra venner af alle fakulteter, dog mest theologer: Freudenhagen, v. Bissing, Schobner, von der Hude, Schnepel, Spliedt, Lamprecht, Martin, Goedeke, Motz, Valentiner fra Flensborg, Bartenstein, Heinze, Schelling, Herzog, Springer, Gütschow, Wolthers, Apetz, Mengershausen fra Gottingen, Forstmann, Robbe, Ed. Rommel, stud. jur. fra Franken, som hvis han er i familie med feltmarskallen fra 2' verdenskrig har et meget passende motto : Tout ou rien !, Freymuth, Dittmer, Bluhme o.a.

13 af indførslerne er forsynet med symboler, som må henføres til det studenterkorps, som prof. har været medlem af - navnet står ikke anført, derimod er

gentaget flere gange. Nogle nøjes dog med FEV, hvilket

som det af andre indførsler fremgår står for Ehre - Freiheit - Vaterland, mens tallene vel hentyder til korpsets stiftelse eller lign. Et tæt beskrevet, men desværre beskadiget blad har en tegning af et "Gesellschaftssiegel" - en lyre ovenpå en stabel bøger, derover en olielampe, ved siden en lang tobakspibe - til højre er lyren brudt, en blomsterkurv væltet, derefter et kors, et sværd og atter EFV - på bagsiden et stik af Copernicus. Et andet er mere mystisk: WUERKE ! Das ist das Gesetz in des Tempels Tafeln gehauen. Jena am 24. August 1819 : Lebe wohl, lieber Busch ! und denke bisweilen an mich. Stets bin ich Dein treuer Freund Fr. Wilhelm Berger stud. theol., aus dem Meiningschen.

Medicinere ligner altid sig selv - en skriver: Memoria Jub ! Schupp ! Djub !!! og er underskrevet: RUNGE, herzoglich-lichtenhainischer Leib-Magnetiseur, Hof-Giftmischer Dr. Salamander von Katzenaug.

4 blade er dateret Halle April 1818, hvor prof. nok har været på kort besøg i sin Jena-tid (Kerker, Purgold, Mampe og en ulæselig), mens

12 er fra Göttingen, hvor han studerede 1819. Deriblandt er tre fra familien v. Mengershausen - nok familie til hans studenterkammerat fra Jena - endvidere Bertitian, Blumenthal, H.R. Lorenzen fra Haderslev, Ebenau, Stuve o.fl.

Tiden i Kiel har kun givet een hilsen - fra A. Lamprecht April 1821, mens der

fra Berlin er 18, af hvilke flere er ulæselige, andre er signeret Prahl, Pastenacci, Schætzsch, Sellin, Karbe, Julius Müller, som skriver Græsk, Winiewski, Terlinden, Albinus, Matte, Thym, Schultz, mens to dateret Marts 1823 er på arabisk-syrisk.

Endelig er nogle hverken dateret eller har stednavn, men besøget i Heidelberg har givet to hilsner - den ene fra Gustav von Haugwitz, den anden fra Heinrich Aug. Wilh. Calo.

Professoren har åbenbart været en trofast ven - på flere af hilsnerne i cassetten har han fornedet skrevet notater om vennernes skæbne, dødsdato etc.

I en særlig mappe udenfor cassetten har han gemt nogle papirer - fordi han satte særlig pris på dem - eller tilfældigt ? Der ligger en prædiken over Apost. Gern. kap.5 dateret Berlin 6.2.1823 - muligvis den første han holdt der ? Desuden et brev fra hans lærer Johann Neander og omsluttende dette et digt (afskrift) hvorpå står Joachim Neander Bremen 1680 - muligvis har prof. troet, at det var en forfader til hans lærer - Joachim var en berømt salmedigter (1650-80), men Johann hed oprindeligt David Mendel (han var konverteret jøde). Desuden ligger der flere breve : Et meget kristeligt fra Kürdantz (?) Lieutenant im 4. Kyrassierregiment, et andet skrevet i St. Petersburg 6.3.1851 og endelig et farvelagt stik af øen Helgoland.

Af særlig interesse for os er to af indlæggene - det ene et notat skrevet af prof. selv :

Am Montage den 17ten Januar 1814 Abends
9 Uhr starb mein guter mir ewig unver-
gesslicher Grossvater HANS CASPAR CHRI-
STOPHER MÖLLER im 73sten Jahre seines
Alters,

Am Montage den 24ten Januar 1814 Morgends
8 Uhr ward er in seinem Begräbnisse in der
Heiligen Geistkirche in Kiel beigesezt.

Kiel den 24ten Januar 1814.

Fritz Busch.

Til forskel fra professorens andre notater er dette skrevet meget omhyggeligt og klart. Det samme gælder desværre ikke et digt, som også ligger i mappen, men der står sådan noget som :

Mit Dankgefühl genies Dein hohen Nahmen
Der Dir Geburt und Geist verliehn.
Gott sey Dein Bild - Ihm nachzuahmen
Dies sey Dein Trieb - Er stärke ihn !

Kellinghusen
d,14 Juni 1810.

Geliebhafter Enckel
Nim dies zum Andenken von
Deinem Dich zärtlich liebenden
Grossvater

Andreas Busch.

Nedenunder har prof. tegnet et kors, derefter hans dødsdato 6ten April 1815.

Det er bemærkelsesværdigt, at der i cassetten trods det halvandet år han lå ved akademiet i Kiel, kun er een hilsen derfra (Was in den Herzen anderer von uns lebt, ist unsrer wahrster und tiefster Seyn - Schon wieder, mein theurer Busch, liegt hinter uns die kurze Zeit, wo das Schicksal uns vergönnte, einander auch im Raume nahe zu seyn - ein Glück, was danach uns vielleicht nie wieder wird. Das ist s warum nicht freudig von Dir scheiden kann A. Lamprecht.)

Årsagen er formentlig, at han i denne tid gennemgik en krise - ialfald er de fleste hilsner indtil da fornøjelige og meget menneskelige, omend det religiøse som naturligt for en theolog, nu og da kommer til orde, da mest som frimureriske valgsprog om tempelbyggeri etc. Efter ovennævnte hilsen, der er dateret April 1921, går der to år til den næste dateret Berlin Maj 1823, og derefter er det næsten udelukkende pietistiske følelser, som kommer til orde.

Forklaringen er muligvis, at han i Kiel blev stærkt påvirket af provst, dr.theol. Claus Harms - en bondesøn fra Syd-Ditmarsken, som sent gav sig ind på theologien, men så med så meget større energi. Han studerede først i det stærkt rationalistiske Kiel, men - særlig efter at være blevet påvirket af Schleiermachers Reden über die Religion - reagerede han stærkt derimod og blev romantisk-pietistisk præget ("den såkaldte fornufreligion er enten blottet for fornuff eller ^{været} for religion eller for begge dele") - og skal have en glødende og fængende prædikant. Ved reformationens 300-årsjubilæum udgav han påny Luthers 95 theser, men føjede selv 95 antirationalistiske af sine egne til. Prof. skriver selv (slægtsbogen p.19) at han blev "befeuert durch nahen Umgang mit Harms". Han er nok blevet stærkt påvirket i pietistisk retning selv om den tvivl, som han senere (slægtsbogen p. 63) nævner om, hvorvidt han skulle begrænse sig til videnskaben eller være forkynder, først blev løst i Berlin under svigerfaderes påvirkning.

Selvom Neander i Berlin, som var en berømt kirkehistoriker, nok har trukket i den videnskabelige retning og selv om prof. også i sit senere liv beskæftigede sig med kirkehistorie - det var jo det fag han var professor i - bliver han mere og mere ren forkynder. Hilsnerne fra Berlin er derfor desværre ret stereotype - næsten udelukkende skriftsteder og de fleste uden personligt præg.

Desværre gælder det samme for den bog, som kan betragtes som en fortsættelse af professorens stambog, det

FØDSELSDAGSALBUM

som han har fået foræret på sin 26 års fødselsdag og har ført siden. Den er 18 x 10 x 3,5 cm. stor og indbundet i sort skind. På bindets forside et stort kors og bindet er iøvrigt overstrøet med sole, måner og stjerner i guld.

Hvert af bogens blade er forsynet med håndskrevet dato for en af årets dage og de forskellige venner har så skrevet deres hilsen ind under deres fødselsdag - en ganske kvik måde at huske dem på ! Men desværre består de fleste indførsler kun af skriftsteder og salmevers - ofte med udtryk for smuk religiøs følelse, men jo uden personligt præg - vi får ikke meget at vide om dem selv. Enkelte er dog selvforfattede vers, men også de ret stereotyp religiøse. Derimod er mange forsynede med indførselsdato og sted, så vi kan følge ham på hans rejser - han har ialfald ført den med på nogle af dem.

Men hvem har han fået den af ? Dedikationen på første side er ikke underskrevet med navn, men måske kan vi gætte ? Dedikationen består af et delvis ulæseligt digt og forneden står kun :

Zur Erinnerung von unser Zusammenleben
Berlin am 24ten April 1824.

Men midt på siden står :

Es ist nicht gut, dass der Mensch allein sey.
1 Buch Mosen 2, v.18.

Og skriften minder påfaldende om den, som hans senere kone, Fanny Amalia Schmalz, bruger i sin hilsen under sin fødselsdato 14.6. Den består af et skriftsted - Ap.Gern.4,12 - og et digt, som begynder : So ruh ich nun mein Heil in Deinen Armen og slutter : Und weil Du mir Ein und Alles bist - hvorfor den første diagnose var, at det var et kærlighedsdigt til hendes Fritz, men resterende indhold røber, at hun mener Kristus.

Og alligevel må der vist have været en ikke helt uofficiel forståelse mellem dem - ellers kunne en ung

og dydig 19årig pige næppe have skrevet ovennævnte Mosebog-citat til selv en nok så god ven af huset ? Han får sin først sin officielle professor-udnævnelse Juni 1824 og de bliver gift 14. Juni 1826 - men formentlig har han nogen tid i forvejen vidst, at han ville få stillingen i Dorpat og fået lov at forlove sig ?

At et medlem af familien Schmalz har givet han den, fremgår også af, at de første indførsler i bogen 27.4.1824 er af Fanny, Adele og Mathilde Schmalz og dagen efter indskriver sig Augusta og Minna do. og de anfører deres fødselsår - Augusta har da været 34, Minna 36 år. Udaterede, men nok fra samme tid, er hilsner fra Eduard Schmalz, dengang 32 år og ligesom Augusta født i Königsberg, hvor faderen altså må have været bosat nogle år; fra svigermoderen Louise Schmalz geb. Edelmann og fra svigerfaderen, som efter et græsk bibelcitat skriver : In memoriam suis scripsit THEODORUS SCHMALZ D., nat. Hanoverus 1760 - så nu våd vi, at han var videnskabsmand (men ikke theolog) og dengang 64 år gammel. Disse indførsler kan dog stamme fra brylluppet 1826.

Vi må vel formode, at der har været to kuld børn i familien - eller at de er kommet i to omgange - de ældre Minna, Augusta, Eduard og tre yngre søstre Mathilde, Adele og Fanny - den sidste dengang 19 år. En af dem er senere blevet gift med en G.von Carisius som 5.10.1841 skriver sig i bogen som Deinem Freund und Schwager - hvis da ikke Eduard har været gift med en Carisius ? I så fald var der ingen børn, idet professorens ældste søn, Fritz (44) arver efter Major Eduard Schmalz.

Indklistet i bogen findes fire hilsner fra 1823 - altså før han fik bogen - to fra W.von Meyern og hans kone født von Eldner begge dateret Berlin og et langt brev fra Tholuk, som jo var hans jævnaldrende og gode ven. Friedrich August Gottreu Tholuk var en sproglig begavelse - allerede 18 år gammel kunne han 19 sprog, så det har formentlig været de orientalske sprog, som har ført dem sammen - eller måske snarere deres fælles reaktion mod den rationalistiske theologi - også Tholuk var foruden sit store og be-

tydningsfulde videnskabelige arbejde en ivrig forkyn - der, interesseret i hedningemission, jødemission og redigerede tidsskriftet Der Freund Israels, i hvilket prof. jo skrev artikler. Han var 1821 privatdocent i Berlin og blev 1825 professor i Halle, hvor han fik stor betydning for de unge og hvor et collegium endnu bærer hans navn.

Som nævnt under stambøgerne var det særlig ved afrejse andetstedshen, at man indskrev sig i hinandens stambøger - noget lignende gælder dette album. Allerede i April har der nok været tale om prof. 's afrejse og der er for denne måned kun indført familien Schmalz men i Maj kommer 7 andre til (Rudolf Rördantz, som prof. flere gange omtaler som daglig omgang, Otto von Gerlach, Friedr. og Caroline Focke, Franz Zahn, og en meget fint kalligraferet fra en ældre herre - de andre er mest jævnaldrende - Nicolai, muligvis en søn af den berømte forfatter. Endnu i Juni og begyndelsen af Juli er han i Berlin, men fik allerede 9.6 udnævnelsen til Dorpat og er åbenbart afrejst i midten af Juli. Hilsnerne er fra Friedr. Arndt, Carl G. Egloffstein, en Graf zu Dohna, Louisa v. Grollmann og Albrecht v. Sydow - alle jævnaldrende af hvilke særlig Sydow har været en nær ven. I Juli George Guretzsky v. Lorwitz, som omtales meget i dagbøgerne, en anden Gerlach samt Fr. Winiewsky, og vennen Sommerfeldt. Den sidste indførsel for 1824 er dateret 27.7 Margaretha Flor men det må have været på rejsen til Dorpat - stedsangivelsen er desværre ulæselig, men det er ialfald ikke Berlin. Han holder sin tiltrædelsesforelæsning i Dorpat 30. 8.1824 og der er ingen indførsler i bogen før

1826, hvor han er i Berlin (for at blive gift ??) og der er kun to (Radecker 22.7 og Lebedow 26.3, så enten har han været der flere måneder eller to gange ?

1828 er der ligeledes to - begge fra Dorpat : Krümmer og en ven og tilhører Mitscherling og der er derefter stop til

1835, hvor han åbenbart er på en længere rejse til St. Petersburg og omegn. Det kan næppe have været et besøg hos Eduard Heinrich, broderen var dengang efter sin egen dagbog på besøg hos ham i Dorpat 8.5. - 22.8 og han modtager først 13.11 meddelelsen om at han ikke kan få den forventede stilling som forstmester og

han er først i Petersborg omkring December - kan det have været for at skaffe broderen, Eduard Heinrich, den stilling han senere fik ? De navne, som her findes i hans album forekommer nemlig senere i EH's dagbog. Ialfald er der ikke mindre end 26 indførsler i denne tid, alle dateret St. Petersborg eller omegn - den første fra 5 Juli, den sidste 12 Oktober. De fleste er dateret Petersborg, men 12 - 13.7 har han været i Annolowo hos en familie Nottbeck og en Johannes Müller, i August i Pergola, hvor familien Ritterboer og i September i Nowaja Derewnia hos en familie Zweytinger - alle disse steder ligger i nærheden af Petersborg, hvor han nok har boet fast med besøg de nævnte steder. Her skriver A. Philippow, Behm, Karl Ludwig & Anitta Klipp (se EH's dagbog), familien Pesarorius og andre. Kendt fra andre oplysninger er Pastor Franz Nielsen og hans kone Friederike, Familien Mitscherling samt endelig familien Carlblom - Betty, senere gift med Eduard Heinrich, hendes søster Pauline og hendes moder, Charlotte f. Lithander.

1836 har han igen været i Petersborg, hvor Robert Collins, født i Riga 1798, skriver en lang og ganske ulæselig side, men det er nok også skriftsteder - ialfald slutter det med Hallelujah ! Det er 9.1, men allerede 19.1 er han hjemme i Dorpat, hvor Herman Hesse, født 1802 og altså ikke digteren, A.Grünwaldt fra 1801 og Emilie Sverdsjoe slutter sin hilsen med: In Ewigkeit Amen !

1837 bringer ingen nye, men i

1838 har der åbenbart været møde i Arrasch, hvorfra Ulysse Simon på Fransk beder om hans forbøn og lover ham sin selvom den ikke er så meget værd ! Det er muligt, at han har været på prædikerejse, idet der fra flere nærliggende steder (Drobbusch, Weberhof, Ronnsburg) takkes for de "schöne Tagen" mest af præster : Eduard v. Lösewitz, Isaac Bourquin, Joh. Carl Barth, Eduard Kugler og nogle ulæselige. Herefter ingen nye

før 1841, hvor han formentlig har været hjemme i Holsten - ialfald er han 13.9 i Hamborg, hvor Charlotta ??? f.v. Mengershausen er hans innig verbundene Freundin, mens Senator Hudtwahter ? citerer Ulpian på Latin og nøjes med at være hans Aufrichtiger Freund.

5.10 er han i Berlin, hvor han træffer sin ovennævnte svoger v. Carisius og rejser videre til Stettin, hvor hans besøg hos en familie von Mittelstädt, som er ung, forklares ved at moderen, som også er indskrevet, er født Focke og allerede 1824 har skrevet sig i bogen. Rejsen slutter i Königsberg, hvor Frantz Sartorius og hans jævnaldrende G.V.B.Weiss har fyldt hver en side med bibelsprog.

Og disse er de sidste indførsler i professorens fødselsdagsalbum, som han fik 17 år før og selvom indholdet altså ikke er særligt oplysende om de personer han har truffet, så giver det os dog et overblik over en vigtig del af hans liv og forstærker det indtryk, vi i forvejen havde af ham som en oprigtig og gløden kristen, en ivrig pietist og forkynder med stor kontaktevne overfor andre. Fem år efter den sidste indførsel dør den, der har givet ham den og hans andet ægteskab har ikke sat sig spor i den. Vi ved endda ikke hvornår han gifter sig igen, men hans første barn i dette ægteskab (Fanny 51) fødes endnu i Dorpat 29.6. 1850, men allerede i slutningen samme år er han i København og begynder sit otium efter sine normerede 25 år som professor.

Han har utvivlsomt haft et rigt liv, han har for den tid været vidt berejst og han har gennemgået en betydningsfuld åndelig udvikling, som det ville være af kulturhistorisk betydning at følge nøjere - og vi har mulighederne, idet vi i de dagbøger, som nu skal omtales, har en indtil videre desværre lukket skat - han skrev jo på gothisk og beklageligt sjusket - særlig, når han blev ivrig, og det blev han ofte ! Nogen skyld har dog vel nok de pennefjer, som han på sine rejser forefandt. Men vi håber dog at få skriften tydet - indtil da nå vi nøjes med denne kursoriske gennemgang af

PROFESSOR A.C.FRIEDRICH v. BUSCH'

DAGBØGER

der, ligesom ovenomtalte fødselsdagsalbum fandtes i Haks (103) gemmer, hvortil de formentlig er kommet gennem onkel Axel (53) efter professorens død 1877.

Der er 4 bøger : De to første er egentlige dagbøger, mens den sidste både rummer daglige noter af han selv, men desuden excerpter af ting, som

han har læst eller hørt og noteret til senere brug.

Den første af de egentlige dagbøger er 17 x 10 x 2 cm., indbundet med skindryg og foran står, at den har kostet ham 4½ Gr(oschen). På samme første side står øverst hans karakteristiske navnetræk, derunder stud.in Jena von 19ten October 1817 - formentlig datoen for hans officielle immatriculation. På næste side : Angefangen in Jena am 21sten October 1817, mens næste side er titelblad :

T A G E - B U C H

Vom 11ten October 1817
(dann Enge meiner Abreise aus
Glückstadt)

bis zum Ende des Jahres

1817

Geführt
von

F. Busch

På næste side står citatet : -olim meminisse juvabit
(Vergil), mens næste side er begyndelsen :

1817

Den 7te October

De forskellige datoer betyder altså, at de første indførsler er sket senere efter hukommelsen. Senere skriver han, at 18.0 er hans første dag i Jena og de første 27 sider handler altså om hans afsked med hjemmet og hans "Vaterland" og rejsen til Jena, som han foretog sammen med flere andre - deriblandt den Koopmann, hvis navn går igen og igen i denne og den senere dagbog og som må have været en af hans bedste venner. Rejsen er sket med vogn - indlagt er en kvittering : No.zahlte auf zwei Pferde 2 gl.Pflastergeld.Erfurt den 17ten Octbr.1817 sign. Dahlmann - den sidste del af vejen har altså været brolagt - "Pflastergeld" var en afgift for brug af visse veje. Gennem hele bogen går navnene Koopmann, medicineren Bardenstein og særlig Eduard Rommel igen - de har været hans nære ven-

ner og har sikkert tilhørt samme studenterkorps som han. Med den går han lange ture langs fkedoden, går til dans og koncerter og til Vorfeier des Reformationssä- kularfest Lørdag 25.10 in Saale zur Rose, hvor der gives en Musikalisch-declanatorische Abendunterhal- tung, hvis program ligger i bogen. Den er arrangeret af en Orion Julius, Kunstredner! Han må også have været medlem af en musikforening - programmerne til to koncerter (30.11 og 14.12) har han gent - de spil- ler Haydn, Mozart og Maria v. Weber. Han har foreta- get flere udflugter til de nærliggende byer - Lørdag 15.12 er han i Weimar til en opførelse af Voltaire's Semiramis, som er 5' forestilling i 4' abonnement. Fo- restillingen begynder kl.6 og ender kl.8½. Bogen er omhyggeligt ført - han anfører også datoen på hvil- ken han er blevet Dus med sine kammerater, men des- værre er skriften flere steder næsten ulæselig- navn- ene er dog stavet på latinsk. De ivrige understreg- ninger, som karakteriserer hans senere skrifter fin- des allerede nu. Bogen slutter 31.12 med en meget fin krusedulle.

Den næste bog er et lille tyndt collegiehefte 17 x 10 cm. og er ikke nær så fuldstændig som den første - titelbladet er dog fint udført :

T A G E - B U C H

Von Jan. 1-11 u. Jan. 31 - Febr.11

(und)
 (Vom Anfange)
 (bis zum Ende)
 (des Jahres)
 (1818)

—————
 Geführt

von

F. Busch
 —————

Som parentesen siger er det dog ikke blevet til noget - indførslerne begynder ganske vist Jan.1 med olin ne- minisse juvabit, men der er faktisk kun tale om de o- vennævnte datoer - muligvis har han desuden ført en anden bog, som er gået tabt ? De samme navne på venner går igen suppleret med Kalt, Schilling, Martini, Hellfeld

og andre. Han har læst bl.a. the Vicar of Wakefield på Engelsk og giver en længere redegørelse for sine studier, men om resten af året 1818 ved vi intet - heftet slutter midt i en sætning, så der må nok have været en fortsættelse.

Først fra 1823 foreligger dereen egentlig dagbog, mens de mellenliggende åbenbart er dækket af den ovennævnte excerptsanling. Denne er indbundet i pap og måler 18 x 12 x 1 cm. Den er betitlet

E X C E R P T A
UND EIGENE NOTIZEN VON
1819 - 1820 - 1821 - 1822
Glückstadt, Göttingen, Kiel
u. Glückstadt

EST MODUS IN REBUS !

F. Busch.

Foroven er tilføjet : Von 16. Octbr. 1819, 3 Tage vor meiner Abreise nach Göttingen, da ich von Jena aus in Glückstadt zum Besuch war - bis zum 20 Mai 1822, da ich mich den Sommer über in Glückstadt aufhielt, also über 2½ Jahre.

Indholdet er meget broget - citater af poesi, pæosa, tanker, som er faldet ham ind og beretninger om hvad der er sket ham, egne digte etc., mystiske kryptogrammer, fx.

	3	54
10	6	27
89	27	27
	54	54
		54

= 1 0 0.

Han skriver mest på Tysk, men der indførsler såvel på Græsk som Latin, Hebraisk og Arabisk-Syrisk - på Engelsk er Walter Scott's oversættelse af DIES IRÆ, DIES ILLE. Af egne digte er det et i anledning af broderen Christians død 12.8.1820, men digtet er mærkeligt nok dateret Glückstadt 21. Nov, 1819 ?? Og et brev dateret 9. Mai 1821 til en Bruder ?

Dateret 5.5.1822 er en fortegnelse over DOCTORES SCHOLASTICI med bestemte tilnavne (fra den kathol-

ske tid - eller frimureri ?) begyndende med Petrus Lombardus magister sententiarum + 1164 og indeholdende bl.a. Thomas ab Aquino doctor universalis et angelicus + 1274, Richard Middleton doctor solidus, fundatissimus, copiosus + 1300, Joh. Duns Scotus doctor subtilis + 1308, Roger Baco doctor mirabilis + 1292, Wilhelm von Occam doctor singularis, invincibilis, venerabilis, inceptor + 1349, Walter Burleigh doctor plenus et perspicuus + 1337 sluttende med Johann Wessel lux mundi et magister contradictionum + 1489.

Notater findes både på bogens for- og bagside foruden en del løse i bogen. Det er klart, at han har læst meget - og meget forskelligt. Skal vi kalde ham selv doctor eruditissimus ? eller låne tilnavnet til Johann Charlier Gerson + 1429 og kalde ham doctor christianissimus ? Begge dele kan vist passe.

Den sidste bog er igen en egentlig dagbog - 20 x 12 x 2 cm. indbundet i pap. På titelbladet kun :

MEIN TAGEBUCH

vom Jahr

1823

Den begynder 1. Januar med IN JESU NAMEN. AMEN ! og er ført omhyggeligt og dagligt indtil Tirsdag den 17 Oktober, hvor den stopper og genoptages på næste side med Donnerstag d.1ste April 1824 nach 5½ monatlicher Pause.

Efter sin levnedbeskrivelse (slægtsbogen p. 19) kommer han til Berlins Universitet efteråret 1822, så denne bog rummer utvivlsomt det mest interessante kapitel af hans liv, hvor han udgiver sin store bog om Otto von Bamberg, kommer i forhandlinger med Dorpatuniversitetet og forlover sig.

Desværre er den skrevet meget utydeligt - når han er ivrig, og det har han åbenbart tit været, bliver skriften næsten ulæselig. Navnene på personer er dog som vanligt skrevet med latinske bogstaver og mere omhyggeligt - det er de samme navne vi kender fra Fødselsdagsalbumet - 12 Oktober må der

have været en større fest - her nævnes besøg hos familien Schmalz - Fanny betegnes kun med F.mens Adele og Mathilde skrives fuldt ud - og senere på aftenen har han været sammen med "Tholuk, v. Meyerns, v.d. Heydt, Fockes, Sommerfeldt major, v.d. Goltz, Sydow minor, Rothe etc.etc." men det er umuligt at dechifrere anledningen - notatet slutter imidlertid med at han bliver "zu Bett gebracht" - har han festet lidt stærkt ?

Indlagt i bogen er et avisudklip, som dog kun er en annonceside, hvor intet synes af interesse - det har vel været brugt som bogmærke ?

Bogen rummer 275 tætbeskrevne sider og slutter 4.4.1824 - allerede som ung har Fritz været sit senere valgsprog tro : Nulla dies sine linea.

Det nær den af dagbøgerne vi først må høre tydet - den rummer sikkert adskilligt til forståelse af ham.

FRITZ BUSCH OG FANNY SCHMALZ

Professor Fritz Busch' personlighed må vi nok vente med at tage stilling til indtil hans dagbøger er tydet, men i E.v.Engelhardts "Die deutsche Universität Dorpat" (det var dog oprindeligt svenskt og senere russisk) nævnes det, at universitetets daværende skytspatron, Fyrst von Lieven, som Fritz fæfede gange nævner i sine dagbøger, var ivrig for at bekæmpe den på universitetet herskende "Vulgarrationalismus" ved hjælp af pietismen, som havde vundet stærkt terrain i Tyskland. Engelhardt skriver : "Det ved Segelbachs afgang ledige professorat i historisk teologi blev besat med Andreas Caspar Friedrich Busch, født i Glückstadt 1798, som næsten eenstemmigt blev indstillet af fakultetet. Busch, der havde absolvert sit theologiske studium i Tyskland under indflydelse af Klaus Harms, Neander og Tholuk, var en typisk repræsentant for den følelsesbetonede pietisme. Et af ham udgivet tidsskrift Dorpater Evangelisch. Blätter indeholdt for størstedelen opbyggelige anekdoter i traktattoner som "Gudfrygtøge Esters og Letters Livsforløb", "Brev fra en kristen Kvinde til en neo-

logisk Professor" (neologisk = rationalistisk) med den karakteristiske indledning : "Beklagelsesværdige Hr. Professor !" hvorefter følger en følelsesbetonet harangue mod rationalismen."

I betragtning af, at han altså netop var kaldet til Dorpat for at modvirke rationalismen, forstår vi jo bedre, at han så helt helliger sig denne opgave - og hans "überschwengliche" stil hørte jo tidsalderen og særlig pietismen til - men han er meget ordrig - skriver meget lange sætninger ustandseligt afbrudt af indskudt og følelsesfulde udråb. Det er klart, at der ligger megen læsning bagved - han har været en meget flittig mand og de utallige noter henviser til et væld af theologisk litteratur fra alle tidsaldre. Det exemplar af Dorpatische Evang. Blätter, som i år er skænket arkivet af Jacob Busch (123) er meget tung læsning (se arkivnoter).

Men der er næppe tvivl om, at han og hans kone har skabt et gæstfrit hjem, hvorfra der udgik en betydelig åndelig påvirkning såvel af de studerende som af hele den lille universitetsby. Dette fremgår særlig af de taler, som blev holdt ved hendes begravelse, som vi har fået fra kusine Margot (EH 25) og som Jacob (123) i sine gemmer har fundet det håndskrevne originalmanuskript til. Det indledes :

WORTE GESPROCHEN
BEI DER EINSARGUNG UND BEI DEM BEGRÄBNIS
DER IM HERRN SELIG ENTSCHLAFENEN
FRAU FANNY BUSCH, GEBORENEN SCHMALZ
WEILAND EHEGATTIN DES PROFESSORS DER THEOLOGIE

DR. FRIEDRICH BUSCH

geboren in Halle a.d.S. am 2./14. Juni 1805
vermählt in Berlin am 4./16. Juni 1826, ge-
storben in Dorpat am 10./22. September 1846.

VON

FRIEDRICH ADOLPH PHILIPPI, Doktor und Professor
der Theologie,

THEODOSIUS HARNACK, Professor der Theologie und

WILHELM CARLBLOM, Candidaten der Theologie.

(Manuskript für Freunde)

35

"Selig sind die Toten, die in
dem Harnn sterben, von nun an.
Ja der Geist spricht, dass sie
ruhen von ihrer Arbeit, denn
ihre Werke folgen ihnen nach"
Offenb. Joh. 15, 13.

DIE EINSARGUNG

Donnerstag den 12/24 September 1846 Abends 10 Uhr.

- 1) Aus dem Liede: "Jesus, meine Zuversicht und mein Heiland ist im Leben usw. Vers 1-2-3.
- 2) Worte, gesprochen von Prof. Dr. Philippi mit Anschluss an 1. Sam. 4, 21-22.
- 3) Aus demselben Liede Vers 4-5-6-7 : "Ich bin Fleisch und muss daher auch einmal zu Asche werden usw.
- 4) Gebet, gesprochen von Oberpastor Bienemann mit zu Grunde-Legung von Jerem. 31, 3 und Einsegnung.
- 5) Beschluss mit den 3 letzten Versen desselben Liedes, Vers 8-9-10 : "Sei getrost und hoch erfreut, Jesus trägt euch, meine Glieder".

DAS BEGRÄBNIS

Sonntag den 15/27 September 1846 nachmittags 3 Uhr.

I: Die Feier im Sterbehause.

- 1) Aus dem Liede : "Alle Menschen müssen sterben" Vers 1-2-3.
- 2) Worte gesprochen von Prof. Harnack über Röm. 14, 9.
- 3) "Siehe, wir preisen selig, die erduldet haben" (Jacob. 5. 11): Chor aus dem "Paulus" von Mendelssohn-Bartholdy, gesungen von einigen Mitgliedern des Brennerschen Gesangvereins.
- 4) Begräbnisrede gehalten von dem Oberpastor Bienemann über Klagel. Jerem. 5, 16 mit eingeschalteten Personalien.
- 5) Die beiden letzten Versen aus dem Liede : "O Haupt voll Blut und Wunden" (Vers 9-10): "Wenne ich einmal soll scheiden, so scheid nicht von mir" usw.

II: Die Feier am Grabe.

- 1) Aus dem Liede: "Nun lässt uns den Leib begraben" usw. Vers 1-2-3.
- 2) Gebet und Einsegnung.
- 3) Nachruf gesprochen von cand. theol. Carlblom.
- 4) Aus dem Liede : "Herzlich lieb hab ich Dich, o Herr" "Uch bitt, wollst sein von mir nicht fern mit

Deiner Hilf und Gnaden" usw. Vers 1 und 3. Für M2annerchor gesetzt von Fr. Brenner, gesungen von einigen Studierenden.

- 5) Beschluss mit den beiden letzten Versen des Liedes "Nun lasst uns den Leib begraben" usw. Vers 7-8 : "Nun lassen wir den Leib in Ruh".

Foruden ovenstående program har vi talerne af Professor Philippi, Professor Harnack og cand.theol. Wilhelm Carlblom, den senere generalsuperintendent, som jo var hendes svigersøn gift med Luise (39). Desværre mangler Oberpastor Bienemanns ord med "Personalialia", som jo havde været interessant for os - men måske findes de i originalmanuskriptet ?

Af de to første taler skal her kun gives et kort referat - de er begge prædikener i typisk pietistisk stil, men de er enige om, at hun har været "husets søjle og pryd" og at hun har hjulpet mange med såvel timelige som åndelige problemer. De omtaler begge hendes skønhed og yndighed - som vi jo kender fra billederne af hende - men mener, at hendes åndelige skønhed langt overgik hendes legemlige. Begge nævner den store betydning hun har haft for universitet og by - ja de siger, at hele landet sørger. Selvom vel en del er overdrevet, er der næppe tvivl om, at hun har haft betydelig indflydelse på de mange, som samledes i professorens hjem.

Wilhelm Carlbloms "Nachruf" skal gengives i sin helhed, da det er langt det kønneste og da det giver et indtryk af tidens stil, selvom en del af det pietistisk-følelsesfulde vel går tabt i det køligere danske sprog.

AFSKEDSORD

talt ved graven af

cand.theol. Wilhelm Carlblom

Så har vi da givet Guds sæd tilbage til jorden, for at den kan modne til opstandelsens store dag. Vi skilles fra denne grav, som gemmer et for os så dyrebart legeme. Dog - inden vi skilles, byder mit hjerte mig at sige den hensøvede et afskedsord fra dem,

som hun gennem Herren var til så stor velsignelse - de som her forbereder sig til det embede, som prædiker forsoningen. Ja - lad det være sagt til Guds pris - som de fromme mødre i den gamle kirke viste deres sønner vejen til Frelsen og beredte dem til tjenesten i Guds hus, således blev hun os i sandhed en åndelig moder. Hun var ikke blot kaldet til at lyse sit hus og husets venner ind på troens vej, kærlighedens og håbets vej, men hun havde også den Åndens gave, som Herren i rigt mål forlener dem, som får et endnu større og herligere kald i Guds rige - de som forbereder sig til det embede at lede andre hen til Guds Ords levende vande og til at lære dem at erfare dette ords kraft i alle livets forhold.

Jeg må vidne - og mange, som allerede nu er i embedet vil bekræfte mit vidnesbyrd - at hun, som nu saligt har fuldendte løbet, har givet os meget til varig velsignelse - gennem sin rige skat i erkendelsen af Guds ord og hendes erfaring : at finde sit midtpunkt i Evangeliets hjerte. Fra hende er en velsignelse udgået over kirken i dette land. Hvordan skulle vi kunne fortie dette - her, hvor vi viser hendes døde legeme den sidste, smertelige ære ? Ja - jeg har ikke sagt for meget ! Ak ! Jeg mangler kun ord for den følelse, som nu bevæger mit hjerte så dybt, når jeg tænker på, hvordan hun har talt til mig og til mange andre om synd og om nåde; med hvilken kraft og stadig ny troesfriskhed, med hvilken bestemt-hed i bekendelsen hun priste Christi værd og Guds nådes forjættelse som vort eneste håb; med hvilken kærlighed og inderlighed hun trængte ind på os, for at vi måtte agte egen retfærdighed og egen klogskab for intet, for kun at have Christus og sammen med hende at love Ham, der er kommet for at søge og frelse det fortabte, hvis blod renser os for al synd og hvis retfærdighed alene udsletter alle vore misgerninger for Guds domstol.

Hvordan skildre hendes venlighed og den omhu, hvormed hun aldrig blev træt af at høre andre hjerters bebrejdelser over at være fanget i egen retfærdighed og egen klogskab og altid påny holde op for dem Evangeliets sandhed om Guds fri nåde i Christo Jesu ! Og endelig : Hvordan skal jeg finde udtryk for al den trofasthed, hvormed hun fulgte alle de forskellige hændelser i vort indre og vort ydre liv - belærende, formanende og trøstende !

Ja - hun var os en sand moder i troen, og vi vil altid huske hende med den inderligste ærefrygt og kærlighed. Jeg har vidnet dette for at Jesu Christi navn kan blive lovet, at Han har gjort stort for os ved denne sin tjenerinde, som Han har udvalgt sig. Jeg har vidnet dette i lydighed mod Guds ord, som byder os at tænke på dem, der har forkyndt os Hans ord, at vi betænker deres endeligt og følger efter dem i troen.

Vi forlader nu dette sted. Vi kaster endnu et blik med den dybeste sorg på den dyrebare hjemgangnes jordiske bolig. Og det gør os så ondt i hjertet - så uudsigeligt ondt ! Vi kan endnu ikke fatte, vi kan ikke tænke den tanke, at hun ikke mere er i vor midte. Men Jesus Christus - som hun viste os hen til, på hvem vi sammen med hende har troet og som hun nu ser i hans herlighed - Jesus Christus er den samme igår og idag og i al evighed. Hvis det da er Christi død, gennem hvilken vi hernede var forbundet med den nu salige (selig Vollandete) - og kun Christi død fastholdt i tro, som skaber det sande fællesskab - nu, så kan nu hendes død, som nu bevæger os så dybt, kun forbinde os endnu fastere med Christus Jesus, for at vi sammen med hende kan tro på legemets opstandelse til det evige liv. Indtil da så være vor vandring til himlen, fra hvilken vi venter vor Frelser, Jesus Christus, som skal forklare vort skrøbelige legeme så det bliver lig Hans forklarede legeme. Amen. -

---

At hendes børn elskede hende og det smukke og glade hjen hun skabte, fremgår af et digt, som hendes søn, Fritz (44) skrev i Glückstadt 3.5.1856 :

Meine Jugend

Sorglos schaute ich in's Leben/Heiter war mein Blick/
 Magt's draussen Sorge geben/ Mein war nur das Glück !
 Hinter bunten Schmetterlingen/Jagte ich einher/Lernte
 spielend, durfte singen/Forderte nicht mehr.//Kindlich
 hob ich meine Hände/Auf zu Gottes Thron/Flehte wenn
 der Tag zu Ende/Fromm zu Gottes Sohn.// That's weil
 mir's die Mutter lehrte/Meine Mutter lieb/Hörte gleich,
 wenn sie Wehrte/Ach, dass's nicht so blieb !// Ja, der
 Jugend schöne Träume/Eilten bald dahin/Und mit ihr
 die trauten Räume/ Und der heitre Sinn ! - -

S L Æ G T E N B E L O W

Gennem Christiana Elisabeth Stemann, gift med Andreas Busch (9 c) nedstammer vi direkte fra den berømte lægeslægt Below.

Christianas oldmoder, Anna Below, var født i Rostock og første gang gift med pastor Mathias Velhaver, der som hofprædikant havde ledsaget den danske prins Valdemar til det russiske zarhof i Moskow. Prins Valdemar var søn af Christian IV og Kirstine Munk og der var planer om et ægteskab mellem ham og prinsesse Irene, datter af zaren Michael Feodorowitsch. Valdemar var i den anledning i Rusland 1641-42, men planerne strandede dengang på, at han skulle gå over til den græsk-katholske religion. Christian IV sendte ham dog endnu engang (1643) til Moskow, men denne gang var det den dansk-svenske krig, som gav zaren betænkeligheder - den danske prins blev vel modtaget med stor pragt, men stemningen blev køligere og han fik ikke engang lov at rejse hjem før 1645. Det var åbenbart under disse rejser, at Mathias Velhaver var med som præst og har truffet Anna Below i Moskow.

Efter hjemkomsten blev han præst ved Mariekirken i Helsingør, hvor han døde 1655. Efter hans død ægtede Anna Below 7.11.1656 hans efterfølger på prædikestolen i Mariekirken Justus Valentin Stemmann, født i København 27.6.1629, død i Glückstadt 20.5.1689. Han var dr. theol. og blev efter Helsingørtiden professor ved Københavns Universitet og kgl. dansk consistorialråd for endelig fra 1688 at være Generalsuperintendent i Slesvig-Holsten.

Anna Below døde 1677 i Helsingør, hvorefter Justus Valentin, der åbenbart var specialist i enker, 1680 ægtede Beate Jensdotter, enke efter professor Oluf Bager, som i 1677 var død i Lund.

Anna Below var datter af den berømte Johann Below om hvem nedenfor skal berettes. Hans fader hed også Johann Below, men om ham ved vi kun, at han i slutningen af 16. århundrede var borger i Rostock og at han i ægteskab med Maria Heins havde ialfald een søn :

JOHANN BELOW

født 1601 i Rostock og altså den 10. Buschgenerations 8 gange tip-oldefader. Han studerede medicin i

Wittenberg, Leipzig, Jena, Erfurt, Helmstedt og i sin fødeby, Rostock, hvor han 1628 blev dr.med. og hvor han døde 17.12.1668. I mellemtiden havde han imidlertid oplevet ikke så lidt - han var 1633-42 l' Medicinalprofessor ved universitetet i Dorpat, fra 1642-1651 var han livlæge hos ovennævnte zar Michael Feodorowitsch og hos efterfølgeren Alexei. Han flyttede derefter til sin fødeby, hvorfra han dog foretog adskillige rejser. Hans latinske lig-prædiken findes - ligeså den over hans hustru, Margrethe Kirchner, som var født i Rostock 15.3.1603. Hun døde under tilbagerejsen fra Moskow af lungebetændelse lige inden skibet nåede Warnemünde 30. 4.1652 og er begravet med sin mand i St. Marielirken i Rostock.

Fr. Stillmark, som vi skylder Tak for så mange oplysninger har i sine noter følgende om Below :

Uden al tvivl er en af de markanteste personligheder blandt lærerne ved det nyoprettede Academia Gustaviana i Dorpat medicineren Johannes Below - også stæbet Belau. Da han 1628 blev dr.med. var det da Wallenstein reelt var herre i Mecklenburg. Da Gustav Adolf i 1632 havde oprettet Dorpat-universitetet til gavn for sine livlandske undersåtter, blev Below 22.12 udnævnt til første professor i medicin ved den nye højskole, modtog kaldelsen og blev desuden medicus ordinarius ved den kongelige hofret og for byen Dorpat.

Efter optegnelser i universitetsprotokollen formentlig fra 1633 holdt Below 24. April sin oratio introductoria. Han virkede ved universitetet til 1642, hvorunder han to gange, 1634 og 1641, var rector. Landets befolkning, der som bekendt stod meget reserveret overfor det nye universitet, benyttede sig dog ikke i større omfang af mulighederne for at studere medicin der, hvilket dog næppe kan tilskrives Belows personlighed - han var overalt anerkendt som en meget dygtig læge. Endnu i året 1638 klager Below over, at han ikke havde hørt eller set nogen studiosus medicinæ siden een, som et halvt år før var kommet fra Pommern.

Den 3 Maj 1634 er imidlertid i universitetsmatrikel indført, at Belows broder, Bernhardus, Rostochiensis, har indtegnet sig som stud.med. og han studerede under sin broders ægide med så godt et resultat, at han senere blev l' livlæge ved det

kongelige svenske hof i Stockholm.

I universitetets administration blev Below betroet mange betydningsfulde opgaver. Sammen med licentiaten Mancelius blev han inspector ved universitetstrykkeriet (Typographa) og begge fik de også ansvaret for den lille bogsamling, der dengang (1634) fandtes der. To år senere er Below sammen med matematikeren professor Warncke delegeret ved inspektoratet af godserne i "Coburgske len" (der skal nok stå "Koporjeske len"), hvorfra universitetet havde store indtægter - ca. 16.000 svenske daler årligt.

I efteråret 1637 førte tjenesteforhold ham til Sverige, men Juni 1638 melder akterne fra det akademiske senat i Dorpat ham tilbage igen. Til rejsen til Sverige fik han anvist 200 daler hos en Phil. Scheiding i Reval (åbenbart et finanshus).

Below var ikke tilfreds med sin lærergerning, som hovedsagelig bestod i forelæsninger i anatomi og botanik for studerende i andre fakulteter, men hans gentagne ansøgninger om afsked blev ikke imødekommet før 1642.

Under et ophold i Riga traf han den russiske zars livlæge, dr. Wendelius Sybelist, som var på en orlovsrejse, og af ham anbefalet til zaren, Michael Feodorowitsch. I November 1642 blev han kaldet til Moskow og 9 April 1643 forestillet for zaren, som modtog ham meget velvilligt og gav ham rigeligt med zobelskind, penge, fløjl og atlask.

Adam Olearius, der i 1643 opholdt sig i Moskow, meddeler i sin kendte rejseskildring interessante enkeltheder om livet ved zærens hof :

"Storfyrsten (dvs. zaren) holder for øjeblikket tre livmedicos, Dr. Wendelinum Sybelist, Dr. Johannem Belovium og H. Hartmannum Gramannum - lærde, som er velforfårne i medicinen og heldige i deres kure. Hver af dem får hver måned 60-70 rubler og desuden en årlig lån på 2-300 rubler foruden frit hestefoder, brødkorn, malt, hønning og hvad ellers hører til huskoldningen. Og når storfyrsten eller storfyrstinden skal årelades, bliver den medicus, som bare står ved siden af og ser til, beæret med 100 daler eller et zimmer zobel (efter Olearius er et zimmer = 20 par !). Storfyrsten har tidligere aldrig villet indtage medicin, men da han mærkede

at hans læger var både tro og oprigtige, lod han al mistro fare og tager nu gerne deres medicin, så ofte de mener det nødvendigt.

Af bojarerne, kneserne og andre store herrer får medici som honorar sjælden kontant betaling, men zobelskind, brændevin, flæsk og anden proviant. Lægerne bor i stenpaladser og lever herligt. Ganske vist må de daglig vise sig ved hoffet og overfor de store herrer, særlig deres foresatte patron og inspector'en for det zariske apothek - for øjeblikket er det Fedor Ivanowitsch Scheremetof, må de vise deres ærbødighed ved at "slå hoved" ("tschelom bitj") dvs. berøre gulvet med panden. Men de bliver ved hoffet betragtet med stor respekt og ærefrygt, ikke alene af de store herrer, men også af storfyrsten selv.

Man fordrer heller ikke mere nu af lægerne end rimeligt er i modsætning til tidligere tider, hvor storfyrsterne, når medicinen ikke virkede til tilfredshed eller patienten døde, behandlede dem med unåde og endda lod dem pine ("Således blev fx. den fra udlandet indkaldte læge Leo i April 1490 halshugget på gaden, fordi han ikke, som han havde lovet, kunne helbrede storfyrstens søn. - Ligeså blev lægen Anton, under hvis behandling en tatarisk prins var død, udleveret til dennes slægtninge, som lod ham henrette." cf. Fechner: Chronik d. Evangl. Gemeinden zu Moskau Bd.1, p.3).

De tyske læger og købmænd kan ligesom de store russiske herrer bære kostbare klæder, huer af fløjls med lidser af guld og perler og med kapper foret og besat med sorte ræve, som russerne holder for finere end zobel. Storfyrsten har i sin tjeneste tyske barberer, chirurger, oculister, broksnidere, chymicos og apothekere. Item guldsmede, perlestikkere, urmagere..... "

Dr. Johann Below var af evangelisk tro, hvilket måske ligger bag hans bortrejse fra fødebyen til Livland, som længe havde været luthersk. Og i Moskow var Below ligesom sine colleger virksom for at få tilladelse til at indrette en luthersk kirke nærmere centrum, idet de henviste til, at de var lettere at få fat i under gudstjenesten, hvis zar-

familien ønskede derestilstedeværelse.... Efter zar Michaels død 1645 fortsatte de tre livlæger hos hans efterfølger Alexei Michailowitsch (fader til Peter den Store) indtil Sybelist 1646 i nåde fik lov at rejse hjem. Below blev fem år længere og fik så lov at rejse til sit fædreland, hvilket skete med skib over Lübeck. Lige indtil 1660 fik han dog stadige opfordringer til atter at komme til zarens hof, men selv om han blev overøst med gaver og løfter, fulgte han dem ikke.

1661 finder vi ham i Stockholm, hvor hans broder Bernhard i længere tid havde virket som livlæge for Dronning Christina og hendes efterfølgere, kongerne Karl Gustav og Karl XI.

Af Bernhard Belows sønner er to blevet kendt i den videnskabelige verden som læger og naturforskere :

Jacob Friedrich Below født 1669 i Stockholm og den fire år yngre Carl Ludwig Below, som begge studerede i Upsala og senere publicerede nogle arbejder. Den første havde fortsat sine studier i Leyden, Amsterdam, Utrecht og Rostock og blev 1695 kaldet fra Stockholm til det påny restaurerede universitet i Dorpat, hvor han var professor til 28 Maj 1698, da han blev kaldet til universitetet i Lund. Der bliver han 1705 universitetets rector. Under den Nordiske Krig blev han af Karl XII kaldet til Sachsen, blev efter slaget ved Poltava taget til fange af russerne og bragt til Moskow. Han nægtede at træde i russisk tjeneste, men udøvede dog sin kunst også der til den lidende menneskeheds bedste. Han døde 1716 i Moskow.

Carl Ludwig Below blev dr.med. i Rostock.- Når vi husker, at også hans fader, Bernhard Below, som læge for en svensk udsending var kommet til Moskow, er det bemærkelsesværdigt hvor fæste tråde denne familie har knyttet mellem Mecklenburg, Dorpat, Stockholm og Moskow - bånd der varede i årtier.

Om der endnu lever efterkommere, der bærer navnet Below er det ikke lykkedes at fastslå - ej heller om der er forbindelse til de to i Mecklenburg og Pommern fra 12' og 13' århundrede bosatte adelsslægter. Efterkommere af Johann Below på den

kvindelige side (hans datter ægtede Generalsuperintendenten i Holsten Professor dr. J. Stemann) er talrige - familierne v. Stemann, v. Busch, v. Cossel og mange andre, særlig i Slesvig-Holsten, Danmark, Mecklenburg, men også i Estland.

Friedrich Stillmark

Ostseebad Arendsee, Meckl.
1932 eller 1933/34.

Ovenstående Jacob Friedrich Below, altså en brodersøn af Johann er omtalt i Den medicinhistoriska utvecklingen i Dorpat och Lund samt de gemensamma lärarna af Ilo Kabin (Sydsvenska Medicinhistoriska sällskapet's årsskrift 1966 p. 103.121), hvor det omtumlede universitets skæbne nærmere omtales.
(EB)

S L Æ G T E N E G G E R S

Andreas Buschs (9) hustru, Christiane Elisabeth Stemanns fader, etatsråd Paul Christian Stemann, var 21.10.1724 blevet gift med Sophia Elisabeth Eggers, født i Meldorf 20.8.1704, død 10.11.1778. Hun var datter af Hans Hinrich Eggers (1664-1736), kgl. dansk justitsråd og landsskriver i Syd-Ditmarsken. Denne slægt, som vi altså direkte nedstammer fra, er en af de ældste holstenske slægter og har bevaret et enestående sammenhold til dato. Slægtens historie er med omhyggelige stamtavler skrevet 1879, men siden stadig ført a jour og foreligger nu i fem bind : H.K. Eggers : Geschichte des Geschlechtes Eggers I - V (1879 - 1963) med talrige billeder og våben for de forskellige grene af slægten. Den først kendte mand er

JOHAN EGGHERDES som i 1286 var rådsherre og foged (advocatus) i Hansestaden Hamburg. Hans søn var :

HEYNO EGGHERDES, 1334 horder i Hamburg, hans søn :

NICOLAUS EGGHERDES "1387 bürger tho Hamburg". Søn:

JOHANN EGGERS "Kaufherr in Hamburg 1428! Død efter 1547. Søn :

NICOLAUS EGGERS "Kaufmann in Hamburg um 1500". Søn:

HANS EGGERS DEN ÆLDRE, som i 1548 var "Oberalter u. Kirchengeschworener zu St. Jacobi in Hamburg. Präsi- derend. Vorsteher d. Klosters St. Johannis. Død 1562. Søn :

HANS EGGERS DEN YNGRE "Ober-Older u. Kirchengeschwo- rener zu St. Jacobi. Død i Hamburg 1601. Søn :

HENNINGS EGGERS, som efter Stemann-Cassel war "Glaser zu Hamburg, Bürger 1.9.1619. Gift med Gerdrut von Bergen. Søn :

HENNING EGGERS født i Hamburg Nov. 1626, død i Süderau 3.9.1679. Studerede i Jena 1650, blev magister 1658, Diaconus i Süderau 1670; Hauptpastor ss. Gift med Ilsabe Louwing (Louvain). Søn :

HANS HINRICH EGGERS født i Süderau 1664, død i Mel- dorf 11.5.1736. Dansk kammerråd, senere landsskriver i Syd-Ditmarsken, kgl. dansk justitsråd. Gift 1701 m. Friederike Amalie Meier født i København 15.9.1682, død i Meldorf 6.12.1756. En af deres børn var :

SOPHIA ELISABET EGGERS - gift m. Paul Christian Ste- mann med hvem hun bla. havde

CHRISTIANE ELISABETH STEMANN - gift med Andreas Busch. Hun er altså

12' Eggers-generation - dvs. X Busch-generation bliver 19' Eggers-generation.

DEN KLOGE WUDRIAN

Christiane Elisabeth Stemann, g. Busch, 's tip-olde- fader, Johann Stemann, f. i Hamburg 18.8.1602, død ss. 1676, magister tholog. i Rostock, 1625 Archidiaconus i København var 1' gang gift med

SOPHIE HEDEVIG WUDRIAN, som var født ved Demmin og som døde i København 1628. Hun var datter af en af tidens mest lærde og ansete theologer :

44

VALENTIN WUDRIAN JUNIOR, som var født 23.2.1584 i Sönzkow ved Demmin som søn af Valentin Wudrian senior (fra 1604 diaconus og sacristan i Demmin, 1586-1604 pastor i Sauzkow ved Demmin).

Valentin junior begyndte som degn i Demmin 1604, men forfremmedes hurtigt til rector. Senere blev han - i polyhistorernes tid - hofmedicus hos enkefyrstinde von Rommern-Wolgast i Lotz. Herfra bliver han 1611 udnævnt til professor i Greifswald, men allerede året efter bliver han provst i Demmin og 1621 Hauptpastor ved St. Petri-kirken i Hamburg. Det var særlig hans literære virksomhed, som gjorde ham berømt - hans "Creutz-Schule" kom i mange oplag og desuden udgav han mange prædikener og disputationer (Disputationes de nomine JESU etc.). Han var gift med Elisabeth Papke fra Neu-Kalden og døde i Hamburg 7.9.1625. Fra Kusine Margot har vi til arkivet fået hans billede taget fra et af hans skrifter - en meget værdig herre i præstedragt med bibel i hånd. Under billedet står :

Der die Einfalt treuer Tauben
Hat erwiesen durch den Glauben
Ist der kluge Wudrian,
Ein probierter Wundermann,
Der uns lehrt das Kreuz ertragen
In des Lebens Jammertagen.

O P L Y S N I N G E R O MP E T E R T H E O D O R B U S C H S

(22 i)

E F T E R S L Æ G T

Fra Alexander Busch (169) har vi modtaget kopi af et brev skrevet til Eduard Heinrich Busch (34). Originalen er gået tabt i Tyskland 1945.

Brevet skal være skrevet af en Lærer Beckmann, vistnok en søn af den i brevet nævnte.

Selvom oplysningerne ikke er tilstrækkelige til at opstille en stamtavle; er de dog af interesse som meddelelse om en gren af familien, som vi ikke tidligere har vidst om:

"Burg den 20 Marts 1877.

Gårdejer Peter Theodor Busch i Kronprinzenkoog var en broder ((halvbrøder)) til Etatsråd Paul Christian Busch (14) i Glückstadt og altså en onkel til Statsråden (34). Han døde før ca. 35 år siden af et slagtilfælde og efterlod sig ved sin død 7 børn - 3 drenge og 4 piger. De to ældste sønner, som havde været legekammerater med Statsråden, drev den 80 Morgen store gård ("Morgen" er et flademål, som kan variere efter de forskellige steder i Tyskland : Hessej : 400 kvadratfavne, Sachsen 150)). Da de overtog den var den stærkt forgældet, men de to klarede sig godt. Derefter delte de to nævnte brødre (Wilhelm og Peter Theodor) gården mellem sig, så de hver fik 40 Morgen. Peter Theodor overtog faderens hus, Wilhelm byggede sig et nyt på sine 40 Morgen. Peter Theodor giftede sig med en Dibbern fra Marne. Han klarede sig godt, men fandt sin død i 1872, da det fædrene hus nedbrændte og en mur faldt ned på ham. Han efterlod sig enke og 5 børn. Enken drev gården endnu eet år og solgte den så til B. Jessen fra Marne, for 144.000 Mark. Hun bor nu i Marne og lever af den nævnte sum som formue. Wilhelm Busch, som fik de andre 40 Morgen, drev kun sin gård til 1860, men inden da havde han arbejdet hele gården

gældfri og solgte den derefter for 80.000 Mark. Han lever endnu i Kronprinzenkoog og er gift med selve Müller Boje's (sic !). Hans familie består af 7 børn - 2 piger og 5 drenge. Hans nuværende bolig er et lille landsted med 1 Morgen land, ellers lever han af sin formue. Den anden broder, Heinrich ((23 j ??)) som nok er Statsråden mindre bekendt, bor også i Kronprinzenkoog på en gård med 10 Morgen land, han var tidligere sømand. Disse brøders søstre, altså Statsrådets kusiner, er alle gift : Betty((se nedenfor)) med en lærer Böhmke i Rendsburg, Helene med en købmand i Marne og Catharine med en lærer Beckmann, som tidligere havde været huslærer hos sin svigerfader. Beckmann var indtil 1860 lærer i Kronprinzenkoog, Mitteldistrikt, købte sig derefter en gård på 25 Morgen i Friedrüschoog hvor han nu bor med sin familie."

((Kronprinzenkoog ligger i Syd-Ditmarsken, lige øst for det nævnte Friedrichskoog ((koog = det lave land lige indenfor digerne i Ditmarsken)) og vest for Marne, som er egnens største by med fiskeriindustri og marked for marskens grøntsager. Ovennævnte broder Heinrich kan næppe være andre end Heinrich Dietric Busch (23 j), som Andreas (9) efter vore oplysninger købte en gård i Grael, som ligger ved Hohenwedstedt. Den må han have solgt, blev sømand og slog sig derefter ned i Ditmarsken i nærheden af broderen.

Fra Fr. Stillmark (EH 3) har vi et notat : "Frøken Betty Busch, datter af en de ovennævnte ((altså Peter Theodor nr. 2)), besad originalen af Andreas Busch's (9) portræt, som hun efter min anmodning har ladet fotografere til mig". Og i den del af slægten er det altså gået videre - Tak være Alexander Busch (169) fik også vi kopi, som er tilsendt en del af slægtens medlemmer.

ETATSRÅD PAUL CHRISTIAN BUSCH

og

MARGARETHA SOPHIA JOHANNA MÖLLER

Desværre er det ikke lykkedes at fremskaffe et billede af "etatsråden" og ej heller at spore den familie von Fries, som skulle have haft en miniature (slægtsbogen p.29 og datteren Thora (56) p.32). Fra garnisonsbibliotheket i København er det oplyst, at Christian Matthias v. Fries var født 14.4.1802, at han gør tjeneste i forskellige regimenter, bliver kaptajn I 1848, major 1852 og 1857 får afsked som oberstløjtnant efter 1852 at være blevet Ridder af Danebrog. Han døde 14.4.1873 i Fredensborg. Men nulevende medlemmer af hans slægt er det ikke lykkedes at spore - det er jo muligt, at de endnu har miniatyren.

Om hans kone er der derimod i Fr. Stillmarks noter fundet følgende, som vi skyldes Margot (EH 25) Tak for :

"Efter Luise Carlbloms, født Busch (39) skildring var hun en original, karakterfuld dame. Hun elskede at citere digte og kunne mange udenad. Hun stammede fra et velhavende hus, hvis familie havde besiddelser i omegnen af Kiel. En halvbroder til hendes bestemoder Margarete Stahr, nemlig Johann Heinrich Wilms fragruttemøllen i Kiel var senere fadder til Eduard Heinrich v. Busch (34) 1811. Stedfaderen Wilms lod sin steddatter, Margaretha Möller, få en arv efter sig 1840 (cf. Eduard Heinrichs dagbog 1844).

Margarethe Busch havde fire børn : Den ældste, født 1798, blev theolog og professor i kirkehistorie i Dorpat. Den anden søn Ernst Georg (= Christian E. G.(32)) blev student i Kiel, men druknede 1820 under badning i Elben. Den 2 år yngre søster, Dorothea Elisabeth (= Christiana D.E. (33)) ægtede en dansk officer, Matthias v. Fries, i hvis hus Margaretha Busch tilbragte sine sidste år. Hendes mand, som var råd i apellationsretten og etatsråd. havde 1827 fået sin afsked i nåde og døde 1828. Hans enke blev først i Glückstadt, men rejste under den første slesvigske krig til København. I sine sidste år var hun blind.

Fra hendes udstyr fik vi nogle servietter og en dug. Denne har jeg endnu. Den bærer monogrammet MM og viser en indvævet jagtscene. Protræt af Margareta

Busch synes ikke at findes (Jo se slægtsbogen p.60).
Efter Luise Carlbloms ord - hun har vel lige netop
kendt hende - var hun brunette (?)"

Luise har sikkert kendt sin bedstemoder - at
hun var brunette passer også med maleriet af hende.

af

EDUARD HEINRICH von BUSCH

I året eettusindottehundredeogelleve så jeg denne verdens lys i Glückstadt, hvor min Fader, Etatsråd Paul Christian von Busch, var medlem af den Holsten-Lauenborgske overret, og det var i den ellefte time den 21 Februar ny stil. Min Moder var en født Möller fra Kiel.

Den 7 Marts ny stil 1811 blev jeg døbt. Fadderne var : Ingeniør Major Claus Heinrich von Christensen ; min Bedstefaders broder på mødrene side Erich Johann Andreas Möller fra Kiel ; min Bedstemoders på mødrene sides halvbroder Johann Hinrich Wilms fra Kiel.

1828

Til påske d.å. blev jeg konfirmeret af slots- og garnisonspræst Herzbruch og forlod derefter den lærde skole i min fødeby, hvor jeg indtil da havde gået. Til Johannis ((må vist være Johannis ante portam dvs. 6 Maj)) forlod jeg det faderlige hus og kom til Skovrider Homburg på Franzhof i hertugdømmet Lauenborg for praktisk at forberede mig til studiet af forstvidenskab og regelret at lære jagten. -

Den 8 August blev min dyrebare Fader frarøvet mig af døden efter lang tids sygdom.

1829

Til Michaelis ((dvs. Mikkelsdag 29 September)) forlod jeg Skovrider Homburg og kom til den Kongelige Forstskole i Kiel.

1831

Til Michaelis d.a. forlod jeg efter lykkeligt overstået embedsexamen Forstskolen i Kiel og tilbragte så vinteren 1831/32 skiftevis i Slesvig hos min onkel, Kammarherre von Stemann og i Glückstadt hos min Moder.

1832

5

Lige efter påsken d.a. tiltrådte jeg en videnskabelig rejse gennem Tyskland og Schweiz. Fra Tyrol rejste jeg i efteråret over München, Prag, Dresden og Berlin til Stettin, hvor jeg i slutningen af Oktober indskibede mig til Riga. Efter fem dages stormfuld overfart kastede vi anker 15/27 Oktober ((d.e. resp. efter gammel og ny stil)) i Dümanundingen over for fæstningen Bolderaa. Den 10/22 November om aftenen ankom jeg hos mine slægtninge i Dorpat ((dvs. professoren)). Vinteren 1832/33 levede jeg i huset hos min broder og beskæftigede mig med det russiske sprog og Ruslands geografi og statistik.

1833

Den 10/22 Juni ankom jeg til St. Peterborg for at se mig om efter en passende stilling i forsvæsenet. Gennem Professor Schneider, Direktør for det 3. Gymnasium, som jeg havde lært at kende ved en middag hos Virkelig Etatsråd von Anderkaas, fik jeg en stilling som guvernør ((dvs. fastboende lærer)) ved den adelige Pension ved samme gymnasium - 1000 rubler i gage samt bolig og brænde. Denne tjeneste tiltrådte jeg den 11 September d.a.

1834

I sommerferien d.a. gjorde jeg en rejse til Finland sammen med min Collega Masson. Vor hovedstation var Willmanstrand, men derfra besøgte vi Imatra og Helsingfors foruden de øvrige kystbyer og foretog jagtudflugter i landets indre.

1835

Udsigten til en stilling i forsvæsenet i Kurland - hvilket havde forhindret min hjemvenden til fædrelandet forrige efterår - foranledigede mig sommeren d.a. til at rejse til Dorpat, for der at få en forstexamen. Fra 8 Maj til 22 August var jeg i Dorpat, men gjorde i denne tid en rejse til Hr. von Löwis, som boede hos sin svoger, Landråd von Engelhardt på godset Sehlen. Herfra gjorde jeg flere udflugter til nærliggende godser. - I September ansatte Landråd v. Grünwaldt mig som Forssmester ved riddergodserne i Estland.

X
xii

Den 13 November modtog jeg fra den Dörpske Skolekommission en skrivelse, hvori det meddeltes mig, at jeg ikke kunne få denne stilling i Mittau, fordi overlæreren i førstvidenskab også skulle holde forelæsninger i botanik. Dette var et tordenslag for mig, fordi jeg nu i halvandet år havde fæstet alle mine forhåbninger til denne stilling.

Den 20 og 21 December holdt jeg min første examen i den Reformerede Skole.

1836

Den 4 Januar d.a. tiltrådte jeg min stilling som lærer i geografi og historie i den Reformerede Skole. Indtil da havde jeg kun vicarieret for Hr. Hornschnek. Den 12 og 19 Marts tog jeg min examen ved universitetet.

Den 24 April, klokken 4 om eftermiddagen, fik jeg mundtligt Ja-ord af Betty Carlblom, den yngste datter af enkepastorinde Carlblom.

Den 26 April klokken 7 aften blev min Betty og jeg højttideligt trolovet af Pastor Nielsen.

Den 19 September klokken 7 aften blev jeg viet til min Betty af Pastor Klipp i min svigermoders bolig. Bryllupsgæsterne var : Pastor Klipp med Frue og svigerinde ; Provst Flittner ; Capitain Lem og Frue ; Oelmann og Frue ; de tre brødre Philippow og de to Mitscherlinks.

1837

Den 22 Juni fødte min kære hustru en død lille dreng, som flere måneder for tidligt kom til denne klode. -

Den 17 December blev jeg ansat som lærer i Tysk ved 3. Peterborgske Gymnasium.

1838

Den 4 Februar klokken 2 middag havde jeg audiens hos Storfyrstinde Helena Pawlowna K.H., som betroede mig forvaltningen af sine domæneskove. Efter at have set skovene og sat mig ind i den tidligere forvaltning, frabad jeg mig stillingen.

Den 1 Juni om morgenen mellem klokken 11-12 fødte mig hustru nådigt og let en sund dreng. Gud være evigt prisset derfor ! -

Den 4 Juni klokken 1 middag blev min kære søn døbt af Provst Flittner og fik navnene : Friedrich Georg Moritz. Fadderne var : Virkelig Statsråd v. Engelhardt;

Statsråd og Professor Moritz v. Engelhardt i Dorpat; onkelen Friedrich Busch i Dorpat og de to bedstemødre.

1839

Den 10 Juni rejste min hustru og jeg med dampbåden Nicolai til Lübeck for at besøge vore slægtninge i Holsten; vi blev der til 12 August og kom 16 August tilbage til St. Petersburg med dampbåden Naslädnik.

I November aflagde jeg min ed som russisk undersåt til Pastor Jahn i "Uprawa Blagozinja".

1840

Den 1 Februar d.a. blev jeg ansat som lærer ved Det ædelige Frøkeninstitut i Smolna.

Den 18 Juli d.a. om morgenen klokken 8 fødte min hustru en djærv dreng, som den 15 August i den hellige dåb fik navnene: Eduard Wilhelm Ludwig. Fadderne var: Pastor ved Sindssygehospitalet Carl Ludwig Klipp; onkelen på mødrene side stud. theol. Wilhelm Carlblom i Dorpat; Tanten på fædrene side Bru Dorothea v. Fries født Busch ((~~B~~ c)); grandtanten på mødrene side enken Elisabeth Lehmann født Lythander. - HERRE, opdrag dette barn til Dit rige !!

1841

Den 22 December blev jeg af Hans kongelige Højhed Storfyrst Michael Pawlowitsch, Chef for alle Land-Cadet-Corpsene, ansat som lærer i det tyske sprog ved Hoved-Ingeniør-Skolen (Haupt-Ingenieur-Schule).

1842

Den 21 Maj klokken 9 aften fødte min hustru let og lykkeligt en lille datter. Den nyfødtes dåb fandt sted den 10 Juni og hun fik navnene: Fanny Charlotte Margaretha. Fadderne var: Bedstemoderen på fædrene side, enkefrø Etatsrådinde Margaretha von Busch, født Møller i Glückstadt; 2. Bedstemoderen på mødrene side enkepastorinde Charlotte Carlblom født Lythander fra Sct. Matthias i Estland; 3. hendes tante Fanny Busch født v. Schmalz i Dorpat; 4. Capitain i krigsministeriet Burkhardt v. Lem, Ridder af den persiske Solorden. Generalsuperintendenten i St. Petersburg, dr. David Flittner fuldbyrdede den hellige handling. - HERRE,

hjælp også dette barn ind i Himmelriget !

En del af sommerferien d.a. tilbragte jeg hos slægtningene i Dorpat. =

I begyndelsen af Maj d.a. kom min hustrus moder og søster til os og dannede derefter een familie med os.

1843

Under 18 April d.a. blev jeg udnævnt til Titulær-råd med anciennitet fra 17 December 1841.

1844

Fra 1 Juni til 2 August gjorde jeg en rejse til Holsten til min Moder for at ordne en arv, som var tilfaldet hende efter hendes stifonkel Wilms.

Den 6 August d.a. om aftenen klokken 40 minutter over 7 fødte min hustru lykkeligt og let en lille sund datter. Dåben fandt sted i middagstimen den 8 September. General-Superintendent, dr. David Flittner forrettede dåbshandlingen. Dåbsvidnerne var : Collegiesecretair Alexander Philippow; Pastorinde Anna Klipp; min hustrus tante Anna Mitscherlich født Lithander; Fru Herredsfoged ("Hardenvoigtin") Melly Seester-Pauly født v. Stemann i Slesvig og bedstemoderen M.J. Sophia Busch født Möller i Glückstadt. Vor lille datter fik navnene : Anna Sophia Amalia. HERRE, lad denne lille trives på legeme og sjæl !!!

1845

Den 1 September d.a. tog jeg min afsked fra Hovedingeniørskolen og fik i stedet stillingen som lærer i det tyske sprog ved Gardejunkerskolen. Den 1 September d.a. tog jeg afsked fra min stilling som lærer i Historie, Geografi og Naturhistorie i den 3. Reformerte Menighedsskole, fordi antallet af mine timer som lærer i tysk litteratur i Alexanderstiftelsen i Smolna var blevet betydeligt forøget. -

1846

Mandag den 14 Oktober d.a. fik vor datter Margaretha skarlagensfeber. Natten mellem 19 og 20 Oktober frygtede vi, at HERREN ville tage vort lille barn, da der som følge af skarlagensfeberen havde

96

udviklet sig en hjernebetændelse. Vi gennemlevede en frygtelig nat. Dog, da nøden var størst, var GUDS hjælp nærmest. HERREN hørte vor bøn og lod vor lille datter agter komme sig. Eduard, Fritz og Mally fik senere også skarlagensfeber, men kun let.

1847

I Oktober d.a. blev vore fire børn ramt af kighoste, som holdt sig til årets slut. Vor ældste søn, Friedrich, kom 1 Oktober ind i Sexta-klassen i Sct. Anne-skolen.

1848

Den 25 Juni d.a. blev jeg for udmærkelse i tjenesten udnævnt til Collegie-Assessor. Den 1 September tog jeg min afsked fra Gardejunkerskolen, da mine kræfter ikke slog til til at overvinde den der herskende dovenskab og uorden. Det var et svært skridt, fordi jeg ikke havde udsigt til at erstatte dette tab i indtægt. HERRE, hjælp nådigt videre ! Vor Fritz blev ved årets slut rykket op i Quarta. - Hele sommeren og efteråret rasede koleraen i byen. Betty og jeg boede med børnene i l. Pergola ((vistnok et af storfyrstens sommerslotte)), Mama var i Dorpat hos sin nye svigerdatter. Efter GUDS nådige råd blev ingen af os ramt af epidemien.

1849

Denne sommer besøgte vor svoger og broder, Wilh. Carlblom med sin unge frue, os på gennemrejse til Bessarabien. - Hele sommeren led jeg af de frygteligste tandsmerter. - Den 1 Oktober indtrådte vor anden søn, Eduard, i Quinta-klassen i St. Anneskolen. HERREN velsigne hans indtrædelse og bevare ham på legeme og sjæl. - I September d.a. blev jeg ansat som lærer i det tyske sprog i de to øverste klasser i 3. Gymnasium. Derved har den gode GUD venligt erstattet mig en del af det tab, som jeg led ved udtræden af junkerskolen. -

1850

Den 3 Juni gammel stil d.a. om aftenen klokken 9 fødte min kære hustru lykkeligt og let en sund, lille

~~57~~

datter. Pintsesøndag den 11 Juni klokken 5 eftermiddag blev vor lille datter døbt af General-Superintendent dr. Flittner og fik navnene : Emma Dorothea Elisabeth. Dåbsvidner var : Overkonsistorialråd Pastor Joh. Carlblom fra Nuckoe; overlærer ved 1. Petersborg-Gymnasium Gerhardt Michwitz ; bedstemoderen Charlotte Carlblom født Lithander ; og Titulærrådinde Elisabeth Carlblom. HERRE, hjælp også dette barn til det EVIGE LIV !

Den 22 November d.a. blev jeg ansat som lærer i det tyske sprog ved fortsættelsesklassen (("Ergänzungs-Abteilung der 4. Classe")) 4. Classe i det 3. Gymnasium med en gage af 112 sølvrubler 50 Copek årligt. - Her sendte HERREN den lille Emma nålepenge. HAN vidste, at der herskede nød, HAN være Tak derfor. -

1852

Den 29 December d.a. om morgenen klokken 20 minutter over 6 tog døden vor lille Emma fra os. Brystbetændelse nervefeber og hjerneslag gjorde ende på hendes liv efter frygtelige lidelser. ((Sammenholdt med de senere dødsfald har det nok været en tuberculøs meningitis)). HERREN gav hende, HERREN tog hende, HERRENS navn være priset ! -

I December d.a. blev jeg udnævnt til Kejserlig Hofråd.

1853

I sommeren d.a. gjorde jeg med alle mine en rejse til Livland. Om morgenen den 25 Juni fødte min hustru let og lykkeligt en sund lille datter. Den 5 Juli blev dette lille barn døbt i pastoratet Koddafer af min svoger, Pastor W. Carlblom og fik navnene : Maria.... Fadderne var : Fru Alexandrine Behm født Hörschelmann fra St. Petersborg ; Fru Marie Dittmann født von Harff sammesteds og Hr. Collegie-Assessor Eduard Lemm sammesteds. Efter 10 dages svære lidelser døde vor lille Marie af rosen i Dorpat den ..... d.a. og blev begravet på kirkegården i Koddafer den .....

1854

Denne sommer levede vi glade og fro i l. Pergola. Sommerens glæder blev dog meget formørket ved vor kære Pastor Hörschelmanns død.

1855

Denne sommer gjorde jeg med alle mine igen en rejse til Livland for at anbringe vores Fritz på universitetet der ((Dorpat ?)).

1856

I Juli d.a. gjorde jeg en rejse til København og Holsten for at dele arven efter min salig Moder med mine søskende.

I December d.a. modtog jeg den af Kejseren indstiftede bronze-medalje i Andreas-bånd til minde om krigsårene 1853-54-55-56. Den 19 December blev jeg udnævnt til Collegieråd.

1857

I Maj d.a. måtte vor Eduard forlade St. Anneskolen på grund af døvhed, svigtende stemme og brystlidelse, så han nu må forberede sig på universitetet herhjemme. Sommeren tilbragte vi i l. Pergola. Fra efteråret d.a. frekventerede Eduard universitetet i St. Petersburg for at studere cameralia ((dvs. statsvidenskab, spec. nationaløkonomi)).

1858

I dette forår drog Eduard til Schweiz, til Vevain ved Genfersøen efter lægernes råd for at styrke sit svage bryst, men kom allerede 4 måneder efter hjem, fordi de derværende læger havde berøvet ham ethvert håb om bedring. Vi opholdt os denne sommer i den tyske koloni Strelna.

Den ... ((23.12)) d.a. gik vor Eduard hjem til sit evige hjemland.

1859

Denne sommer tilbragte vi i 3. Pergola og havde der besøg af vor Fritz fra Dorpat med en ven, cand. theol. Eduard Johansen fra Reval ((senere gift med datteren Margot (59 c))).

1860

I efteråret 1859 havde min hustru ved baden i råkkoldt vejr pådraget sig en heftig forkølelse, der

fortsattes i en voldsom influenza ("Grippe"), hvorefter der i begyndelsen af d.a. udviklede sig en galopperende svindsot, der i April.... ((13.6.)) gjorde ende på hendes liv.

Efterskrift af Margot Müller-Werth :

Her ender brat Eduard Heinrich von Buschs optegnelser. Efter det svære slag 1.3.1860 har han ikke længere ført sin dagbog.

Nogle år senere giftede han sig for anden gang ~~med~~ for at give sine børn en moder. Troløvelsen med Mathilde Mechmershausen fandt sted i Nuckö - hans første hustru, Elisabeth Carlbloms, hjemstavn. Brylluppet fejredes kort efter. Eduard Heinrich erklærede : "Det tjener ikke til noget at vente længere - man ægter jo alligevel katten i sækken og lærer først rigtig hinanden at kende i ægteskabet". Det blev et meget lykkeligt ægteskab. Mathilde var en klog og forstående ægtefælle og en omhyggelig og kærlig moder for sine stedbørn og sine talrige egne børn. Eduard Heinrich havde ialt 16 børn. Desværre døde en stor del af dem af svindsot enten som spæde eller som ganske unge. Mathilde nåede en høj alder, elsket af børn og stedbørn, af børnebørn, stedbørnebørn og stedbørnebørnsbørn. Hun døde i det fortvivlende år ("Notjahr") 1919 i St. Petersburg efter at hendes fleste slægtninge havde forladt den sultende by med deres familier.

Af Eduard Heinrichs 16 børn blev kun 4 gift og fik børn : Moritz Georg Friedrich, Margaretha Fanny Charlotte gift med Pastor Eduard Johansen, Adelheid gift med Alex Kaemmerling og Johanna Marie gift med Gustav Feterowsky.

Eduard Heinrich blev lærer i huset hos Storfyrst Konstantin Nikolajewitsch (en søn af Zaren Nikolaus I), hvis sønner han underviste til de blev voksne. Han var

Eduard Heinrich von Busch som han så ud, når han skulle til middag i "Marmorpalædet".

meget elsket i den storfyrstlige familie, særlig af storfyrstinden, en prinsesse Alexandra af Altenburg. Hun indbød ham ofte og underholdt sig gerne med ham. Ind i sin høje alder, da hans tidligere elever længst var voksne, måtte Eduard Heinrich en gang i ugen indfinde sig ved hoffet og altid opslå sin sommerbolig, hvor den storfyrstlige familie opholdt sig. Nærmere herom i dattefens, Johanne Feterowskys, optegnelser samt i noter af barnebarnet Erika Schmidt.

Eduard Heinrich fik titlen Virkelig Etatsråd og arvelig adel som belønning for sin tro tjeneste. En del af familien kalder sig herefter von Busch ((en anden del ikke, idet de hævdede, at von ikke anvendtes om adelige i Rusland, mens den mere tyskfølede det bruger det)).

ERINDRINGER OM MIN FADER

af

Johanna Feterowsky født von Busch
ordnet og sammenstillet

af

Erika Schmidt

Mine erindringer om min Fader ((Eduard Heinrich)) er hverken talrige eller særlig righoldige, thi jeg var endnu ikke 12 år gammel, da han døde.

Når jeg tænker tilbage på ham ser jeg for mig en høj, bredskuldret herre af imponerende skikkelse og af yderst velplejet ydre. Mest beundrede jeg hans ædeltformede hænder. Som ung skal han have været blond med blå øjne. Sådan har jeg ikke set ham, thi så langt jeg kan huske tilbage havde han helt hvidt hår og et

141

kort, studset fuldskæg. Helhedsindtrykket var en "Herre" - et herremenneske.

Færuen sin hovedbeskæftigelse - han var overlærer ved forskellige gymnasier i St. Petersborg og, privatlærer for Storfyrst Konstantin Nikolajewitsch sønner - havde min Fader adskillige andre hverv. Han var medlem af kirkerådet for St. Anne-menigheden, forretningsfører for den Evangelisk-Lutherske Hjelpekasse, medgrundlægger af det Evangeliske Hospital og den dertil hørende Diakonissestiftelse. Desuden udgav han et værk i 3 bind, hvor alle evangeliske menigheder og deres præster var optegnet. Det var det første og vigtigste værk af denne art og var meget benyttet.

Kirkelige spørgsmål og også mere almene problemer for de Tyske i Rusland viede min Fader stor interesse og havde megen forståelse for. Han selv var, hvis min erindring ikke svigter, strengt konservativ-luthersk. Hver søndag var han til gudstjeneste og fulgte prædikenen opmærksomt. I de sidste år, hvor det var for besværligt for ham at stige op til sin loge, stod i nichen helt nær alteret en rød fløjelslænestol til ham. I sine religiøse anskuelser var han ikke tolerant og ofte kom det under samtaler herom til heftig strid. Jeg husker sådan et tilfælde : En af hans bekendte med hvem han var kommet i ordvexel styrtede ud i entreen, greb sit tøj og forlod huset i rasende fart, hvilket gjorde et dybt indtryk på os børn - thi hans hustru blev tilbage hos os ! I vort hus kom også en fin, højtdannet jurist, som havde stor interesse for musik og malerkunst : Om ham hed det halvt beklagende, halvt dadlende, at han var en "Freigeist" - en atheist.

Og dog var min Fader ikke noget snæverhjertet menneske ! Han var altfor "dannet" ((gebildet)) i ordets bedste betydning og eensidighed lå ham fjernt. Men klippefaste overbevisninger havde han. Som født rigstysk ((han var dog født i Danmark !)) havde han lettere ved at stå roligere overfor de herskende russere end de tyske i de russisk-baltiske provinser. - Dog havde han overfor mennesker af forskellig slags udtalte sympathier og antipathier og kunne - ikke alene af saglige grunde - være meget stejl overfor dem, der ikke havde hans velvilje. Derfor var den almindelige dom over ham, at han var et interessant og betydningsfuldt menneske - men ingen let karakter; en udmærket, livlig

selskabsmand, kun for ofte hensynsløs i at hævde sine personlige meninger.

Hos os var der ofte lejlighed til at udveksle forskellige meninger. Vi havde en livlig og udbredt omgang med mange højtudannede tyske familier. Da min Fader også var Censor ved St. Petersborgs Evangeliske Menigheds bibliothek, måtte han afgive sin dom over alle nyheder i den tyske literatur. Følgelig læste han uhyre meget, og der var i gæstekredsen meget stimulerende samtalestof. Min Fader elskede at tale og at blive hørt. Men ofte foretrak han at tie og kun ved en bemærkning nu og da at lede samtalen ind i de af ham ønskede baner.

Conversation var hans domæne. Mod musik havde han en udtalt antipathi og spil af enhver art kunne han ikke lide - ikke engang skak - han kaldte det tids-spilde.

Trøds sit rethaveriske væsen havde min Fader dog talrige venner, som trofast holdt til i vort hus. Her må jeg først tænke på Storfyrstinde Alexandra Jossifowna. Denne tyske prinsesse (fra Altenburg, formæletvmed Storfyrst Konstantin Nikolajewitsch af Rusland) og hendes sønner Konstantin og Dimitri - min Faders elever - og senere også svigerdatteren Elisabeth (også fra Altenburg) hang ved ham med en ligefrem rørende ærefrygt og kærlighed. Senere, da min Fader ikke mere gav prinserne undervisning, var han dog stadig fredagsgæst til diner i "Marmorpaladset". De månedlange sommerferier måtte vi altid tilbringe på samme sted, hvor det storfyrstlige hof nu befandt sig. Så havde vi vor bolig i en af "dependancerne" - en bygning hørende til paladset, sædvanligvis midt i parken. Når Storfyrstinden foretog køreture i åben vogn, gjorde hun ofte holdt hos os. Hun tog også de af hendes i udlandet boende børn, som var på besøg i St. Petersborg, med sig og også andre betydelige og interessante gæster, som efter hendes ønske besøgte min Fader. På denne måde så vi Olga, den græske dronning og hendes søster Vera, hertuginde af Würtemberg - vi har endnu i vor besiddelse to bind lyriske digte, som sidstnævnte havde oversat fra Russisk til Tysk. Prinsesse Mary af Hannover og mange, mange andre, hvis navne jeg har glemt, besøgte min Fader. Mindst een gang i ugen bragte en galloneret tjener en kasse dyre Havanna-

cigarer eller udsøgt vin eller sjælden frugt, ofte også en nyudkommen bog - altsammen små opmærksomheder, som Storfyrstinden ønskede at glæde min Fader med. Da min Moder efter min Faders første, lette slagtilfælde ønskede at indskrænke besøgene i Marmorpaladset, begyndte Storfyrst Dimitri regelmæssigt at afhente ham i sin lette vogn, som han selv kørte, og atter bringe ham hjem, og da besøgene i palæet til sidst helt måtte ophøre, opsøgte Storfyrstinden og hendes sønner ofte min Fader i hans bolig.

Vor husførelse var som i et velhavende hus : Store værelser, mange tjenestefolk, fortræffelig mad. På dette sidste lagde min Fader stor vægt : Ikke meget, men udsøgt. Hvordan min kære Moder kunne opretholde denne husførelse er mig idag en gåde, thi min Faders indtægter var langt fra strålende.

Som forretningsfører for den Evangelisk-Lutherske Hjælpekasse kom min Fader i berøring med næsten alle præster og menigheder i det store russiske rige og ofte var tilrejsende præster vore gæster. Næsten daglig kom og gik store pakker ud i riget - forskellige gaver, navnlig bøger til trængende trosfæller til komplettering af bibliothekerne i fjerne menigheder. Dette lettede og fremmede sammenholdet blandt de utallige og fra hinanden vidt fjernede tyske menigheder i Rusland. Endnu ser jeg for mig et stort bord i hjørnet af vor store korridor til forværelset, dækket af bøger, tidsskrifter og forskellige kærlighedsgaver, som min Faders gamle faktotum, Hr. Arnold, pakkede ind i tykt papir og derefter med en stor nål syede ind i linnedtøj til den videre transport. Vi børn elskede at se til ved Hr. Arnolds virksomhed og høre på de fortællinger fra hans ungdom, som han gav til bedste under sit arbejde.

En ganske særlig dag i vort hus var Fredag. Årene igennem kørte min Fader, som allerede omtalt, denne dag til middag i "Marmorpalæet". Efter 2' frokost, som vi indtog omkring klokken eet, trak min Fader sig tilbage nogle timer, og derefter begyndte forberedelserne til hans affart. Kjolen blev taget ud af skabet, børstet og hængt over en høj stoleryg, det brede ordensbånd og ordenerne lagt på bordet, hvor den stivede skjorte lå udbredt. Så begyndte påkædningen, hvorefter en vogn blev hentet og min Fader kørte bort.

Næppe havde han forladt huset, så kom "Fredagsgæsterne" dvs. mennesker, som kun besøgte min Moder, når min Fader ikke var hjemme. Jeg ser fx. Frøken Klipp for mig : En lille, sirlig dame i fyrrerne, med meget højhælede sko og på hovedet en gevaldig "chignon" , som var dækket af et hårnnet oven på hvilket tronede en kæmpemæssig stor sløjfe - os børn forekom hun yderst mærkværdig ! Hun bar altid en grå, uanselig kjole med selvlavede kniplinger på ærmerne og i halsen og gjorde et mere end beskedent indtryk. Vi børn elskede hende højt. Var hun alene med os - min Moder kunne forresten også være til stede - så var hun vittig og fuld af lystige påfund og lege. Men bare en eller anden fremmed kom ind i værelset, så forandrede hun sig med eet slag fra et kært, glad menneskebarn til en gammel grå ugle. Hendes beskæftigelse var at kniple. Hun levede under meget små forhold, men at bestille noget for at tjene penge kunne en dame af de dannede kredse dengang slet ikke - det havde været "upassende". Så gik hun på omgang ((("krippenreiterter")) fra hus til hus, havde sandsynligvis sine bestemte spisesteder i forskellige familier og fandt derigennem sine små glæder og opmuntringer. Af en eller anden grund stod hun Fader fjernt ((mærkelig nok, da hun vel har været en datter af den Pastor Klipp, som døbte hans børn ?)). Fader kunne jo også undertiden opføre sig mærkeligt. Sådant falder mig en lille episode ind, som udspillede under en diner i "Marmorpalæet" : Man fik kramsfugle. Min Fader spiste ikke deraf og skød tallerkenen tilside. På Storfyrstindens venligt-fortrolige spørgsmål : "Nå, gamle Busch, hvorfor spiser De ikke ?" , svarede han kort og fyndigt, at det smagte ham ikke - hjemme hos ham blev denne ret tilberedt meget bedre. Hvilket havde til følge, at når man ved det storfyrstlige hof skulle have kramsfugle, blev de tilberedt hos os og afhentet af en galloneret tjener med et stort sølvlagfad.

At min Fader kunne være uberegnelig og prompte følge sine øjeblikkelige indskydelser, ser man også af en anden lille episode : I vor salon havde vi et smukt, antikt mahognimøblement. En dag kaldte han på sit faktotum - Hr. Arnold - pegede med en fordømmende gestus på møblementet og sagde kort : Få de

møbler væk - de passer mig ikke mere". De blev da også fjernet og i stedet kom et såkaldt "Wiener-møblement" (forresten fra den berømte Farina Thonet i Petersborg), som gjorde et stift og ugemytligt indtryk.

De aftener, hvor der ikke var besøg, samledes vi om det store runde bord i spisestuen og min Fader læste højt : Goethe - Reineke Fuchs - Fritz Reuter - historier fra Holsten og halligerne. Så fortalte han os meget om sin havomskyllede hjemegn, hvor menneskene måneder igennem ikke ser andet end det grå Vesterhav og himmelen over det og ikke hører andet end vindens susen og de brydende bølgers brus. På vore lange spadsereture langs kysterne her i de lange sommerferier, forstod han at bringe os naturen nær. Igen og igen fortalte han om sit fædreland og sin egentlige hjemstavn, Slesvig-Holsten. En broder af ham var på vej fra en halling til en anden blevet overrasket af tidevandet og druknet ((må være 32 b Christian Ernst Georg)). Uforglemmelig er mig også en fortælling fra hans barndom, som synes at stamme fra en længst forsvunden verden : Om hvordan han, da han havde mæslinger, fik besøg af huslægen i spændesko, korte knæbuxer, paryk på hovedet og i hånden en stok med en stor sølvknap. Hans fædreland rykkede os på denne måde ganske nær, vi levede og åndede i det, og da jeg i året 1925 første gang så det, var det mig ganske bekendt. Men at vi nu ikke mere tilhørte Slesvig-Holsten og Tyskland ((det var dog stadig Danmark !)), men hørte hjemme i Rusland, blev mig en dag klart og gjorde mig stiv af indignation. Jeg må hage været 8-9 år gammel, da jeg med mine små veninder i barnekammeret efter tur reciterede digte. Jeg sagde digtet : "Am Rhein, am grünen Rheine - Da ist es still die Nacht - Die Rebenhügel liegen - in goldner Mondespracht" etc. Da spurgte en af de små piger : "Hvorfor siger Du altid tyske digte og taler om tyske kejsere " ? Hvilket jeg stolt svarede : "Vi er dog tyske !" "Men ikke rigstyske"; svarede hun hånligt. Min Mor, som i det samme kom ind i værelset sagde roligt : "Papa måtte blive russisk undersåt for at kunne blive i statstjenesten". Jeg var mælløs. Vi - russiske undersåtter. Endnu idag føler jeg det frygtelige i denne åbenbaring.

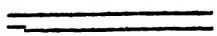
Skønt min Fader godt kunne beskæftige sig med os, så vi børn dog på ham med stor ærefrygt og lidt skyhed - vi vovede ikke at vise ham vor kærlighed. I det hele var der jo på den tid et helt andet forhold mellem forældre og børn. Nu er det mere menneskeligt, ligefremt, tiderne er mere demokratiske. Dengang var børnene den meste tid i barnekammeret og kun ved festlige lejligheder til de stores bord.

Hvad sundhed angår, så må min Fader have været meget stærk. Jeg erindrer ikke een eneste dag, hvor han lå i sengen. Han døde i begyndelsen af April - jeg tror, at det var den 8', Onsdag i påskeugen - i året 1887 efter et kun 24 timer langt sygeleje efter følgerne af et slaganfald.

Til hans begravelse var der en uoverskuelig menneskemængde. Storfyrstinden kom, da han skulle lægges i kiste. Hendes sønner deltog i begravelsen og bar kisten sammen med min svoger ((formentlig Alex. Kaemmerling 64 h)) og andre slægtninge fra kapellet til graven. Sørgetalen holdt Pastor Lockenberg fra Strelna, den tyske koloni ved St. Petersborg - en tro ven af min Fader.

Af denne tale er nogle ord endnu blevet stående i min hukommelse og med dem vil jeg slutte mine erindringer :

"Han var en klippe i livets malstrøm - en klippe mod hvilken mange følsomme sjæle stødte an, men også en klippe, hvor mange, mange fik redning og støtte".

Eduard Heinrich von Busch' våben. Han har altså ikke modificeret Faderes Paul Chr. Busch' våben (14), som vi bruger og som professor A.C.Friedrich Busch (31) anvendte med ændret motto, men har taget sit forbillede i det Stemann'ske våben, som også har alterlys og kors (Danmarks Adels Årbog). Efter datterens beskrivelse (p.60) synes mottoet FRANGOR NON FLECTOR at passe godt til hans personlighed.

2 67

Brev fra Eduard Heinrich von Busch
til datteren Margot (59 c) gift med
Pastor Eduard Johansen i Twer :

13 April 1870.

Min kære Margot - :

vel havde jeg glædet mig meget til at se Jer alle her hos mig denne sommer, thi hvem ved, hvornår den ene eller den anden af os bliver kaldt bort. Jeg er nu i mit 60' år, er altså ikke længere nogen yngling og min jordiske valfart snart til ende.

Men da jeg hørte, at Du venter Din nedkomst i begyndelsen af August, var jeg og er jeg afgjort imod, at Du kommer. Det har kostet den kære Mathilde ((hans 2' kone, Margots stedmoder)) tårer nok. Men disse omstændigheder forandrer sagen. Den tanke, at Du skulle rejse hjem i det sene efterår med et kun få uger gammelt barn, ville formørke al min glæde ved at være sammen med Jer. Du ved Gudskelov endnu ikke, hvad det er at miste et barn - men jeg ved det til bunds !

Hvad den æresbevisning angår, som Luisse ((formentlig hans niece, 39 a, datter af professoren og gift med pastor W. Carlblom) har skrevet til Dig om, så forholder det sig sådan, at jeg til nytår blev udnævnt til ridder af den Hellige Wladimir og som følge deraf af Hans Majestæt blev ophøjet i den arvelige adelsstand, hvilket jo, når alt kommer til alt, ikke er noget særligt, da det stadig forekommer omend sjældnere nu end tidligere.

Men den historie har kostet mig uhyre mange penge. Før ridderen måtte jeg betale 40 rubler og for beviset fra Senatet for, at jeg og alle mine efterkommere, også de der er født før 1. Januar 1870, tilhører arveadlen - 50 rubler. Og for det af Hans Majestæt underskrevne adelsdiplom med vort våben etc. 260 rubler - dvs. ialt 350 rubler - en dyr nåde !

Så fik jeg også den dag, da min tidligere elev, Storfyrst Nikolai Konstantinowitsch den 2. Februar

blev erklæret myndig, en prægtig seglring med vort våben indgraveret i jaspis. Nu underviser jeg hans yngre brødre, to allerkæreste og meget velbegavede drenge på 10 og 11 år.

Hils mand og børn hjerteligt fra mig !

In treuer Liebe
Euer alter
Papa.

Ledsagende brev fra
Mathilde v. Busch til
steddatteren i Twer :

Min kære, dyrebare Margot - :

da Papa idag har skrevet til Dig, føjer jeg kun et par linier til for at sige, at vi igår fik Dit brev af 29 Marts med det svar, at I har bestemt Jer til at blive ((i Twer)) i sommer. Kære Margot, vi vil ikke gensidigt gøre vore hjerter bedrøvede ved at beklage os over, at håbet om gensyn blev til intet - og anledningen er jo også al Tak værd - men af hjertet bede Herren, at han snart lader os se hinanden, hvis det er Hans vilje !

Tilgiv, at Du ikke har hørt fra mig om den æresbevisning, som er blevet Papa til del. Papa fik ordenen netop til jul, hvor jeg ikke følte mig vel, så denne ære - også da jeg jo ikke skønner særlig om denslags - gjorde mindre indtryk på mig, end det ellers havde været tilfældet.

Papa skrev kort efter jul i forretninger til Onkel Wilhelm ((Carlblom)) og meddelte det ham den gang.

Gå Madame Vollberg måtte komme til Petersborg inden vi drager på landet ! Vi glæder os sådan til at lære een at kende, som er blevet Dig så kær. Dine bestillinger skal jeg omgående besørge.

Med de hjerteligste hilsner til Jer alle,
Din gamle

Mama.

Efterskrift til foregående
af Erika Schmidt - Margots
datter med Pastor Johansen:

Under arbejdet med disse blade fik jeg lyst til at indføje mine egne fattige erindringer om min bedstefader ((Eduard Heinrich)).

Jeg så ham i sommeren 1885, da jeg var 10 år. Tre måneder før var min Moder død. Min Fader kunne ikke holde det tomme hus ud i ferien og rejste med alle os børn til slægtningene i Petersborg og Reval.

Min Bedstefader boede hver sommer i det såkaldte "Konstantin-Palæ" i den kejserlig-storfyrstlige sommerresidens Pawlowsk. Palæet hørte til det "Store Slot", men lå afsides i parken.

Høj og rank skred min Bedstefader op og ned ad parkvejene i nærheden af huset. Vi børn drev vort spil med vore jævnårige halvsøstre af Bedstefaders 2' ægteskab. Vi havde det godt sammen. Mellem vor verden og "de Stores" bestod en følelig skranke. Sådan var det vel ofte dengang, men her hang det nok sammen med min Bedstefaders væsen. Uden på nogen måde at være uvenlig, var han utilnærmelig. Men sandsynligvis var han allerede dengang syg - det var den sidste sommer i hans liv ((og han havde allerede haft ialfald eet, omend let, slagtilfælde)).

Iblandt blev han eftertænksomt stående, strøg en eller anden af os søskende over håret og spurgte lidt hjælpeløst: "Hvem er disse børn?" hvorpå altid fulgte Bedstemoders rolige svar: "Det er Margots børn, Eduard!" - Denne kære kvinde var en rigtig "Bedste-moder" for os, selvom vi ikke havde een blodsråbe tilfælles. Og hver sommer ydede hun det utrolige - foruden sine egne 9 børn tog hun sig af 8 liggende gæster!

Undertiden sad min Bedstefader sammen med min Fader og sin anden svigersøn ((formentlig Alexander Kaemmerling)) ved et lille rundt bord i parken med en flaske vin. Så hørte man herrerne tale ivrigt sammen. Og jeg tror, at man til daglig ikke mærkede noget til hans fremadskridende areforkalkning.

Engang vi var der besøgte Storfyrstinde Alexandra ham sammen med sin datter Olga "Hellcnernes Dronning" og sin svigerdatter Elisabeth. Den sidste

som selv kort forinden var blevet moder, løb strax til barnevognen, hvor Bedstefaders yngste barnebarn lå og betragtede ham med glad beundring. Vi børn blev skarevis ført frem til håndkys. Bagefter kom der en herlig tærte til os sendt fra det "Store Slot".

Ved middagen sad min Bedstefader på sin plads, når uret slog. Suppeterrenen ankom på minuttet. Uden mange ord og uden al ståhej gik alt i dette hus som efter en snor. Bedstemoder forstod at gøre os alle til pas.

Ikke kunne jeg dengang ane, at jeg senere gennem 20 år skulle bo på dette skønne sted og gennemstrejfe kæmpeparken med min mand, mine børn og kære venner. Og min kære Bedstemoder var da ofte min gæst. Efter Tante Johannas ægteskab ((70 n gift Feterowsky)) tilbragte hun et helt år hos os.

Erika Schmidt
født Jehansen.

Barlin-Kleinmachnow den 6 December 1938.

NYE OPLYSNINGER

o m

EDUARD HEINRICH v. BUSCHS

(34 d)

EFTERSLÆGT

Numrene ved navnene hengiser til slægtsbogen. Hidtil ukendte efterkommere er markeret ved EH og nummer.

For oversigts skyld anføres først EH's børn og deres efterkommere, derefter nye oplysninger om dem som NOTER, hvor de findes under deres nummer.

Eduard Heinrich v. Busch var i k k e professor, som angivet i slægtsbogen, derimod "Virkelig Statsråd".

STATSRÅD EDUARD HEINRICH v. BUSCHS BØRN MED ELEONORA

JULIANE ELISABETH CARLBLOM

- 57 a. Friedrich Georg Moritz v. Busch ⁿ.
 58 b. Eduard Wilhelm Ludwig v. Busch - se EH's dagbog.
 59 c. Margaretha Fanny Charlotte ("Margot") v. Busch ⁿ.
     g.m. Pastor Eduard Johansen : 6børn (EH 1-6).
 60 d. Amalia ("Melly") v. Busch ⁿ.
 61 ø. Emma Dorothea Elisabeth v. Busch } se EH's
 62 f. Marie v. Busch } dagbog:

STATSRÅD EDUARD HEINRICH v. BUSCHS BØRN MED MATHILDE

EMILIE MECHMERSHAUSEN

- 63 g. Elisabeth Sophie v. Busch.
 64 h. Adelheid Friederike Luise v. Busch havde med
     Censor Kaemmerling 2 børn (EH 7-8).
 65 i. Sara Agnes Emilie v. Busch død 1898.
 66 j. Erich Cornelius v. Busch.
 67 k. Bruno Carl Reinhold v. Busch.
 68 l. Paul (Benno ?) v. Busch.
 69 m. Martha Pauline v. Busch - død 1899 ?
 70 n. Johanna Marie v. Busch havde med A.G.Feterow-
     sky 3 børn (EH 9 - 11).
 71 o. Benno Julius Mechmershausen v. Busch.

VII SLÆGTLED

Nyt om :

- 110 c. Hans hustru var datter af Anton Camillo Bertoldy og Agnes Thekla M. Carlblom.
- 111 d. "Max" v. B. - 112 e. "Betty" v.B. - 113 f. "Lotte"v. B. - 114 g. Agnes Rosa v. B. gift v. Dehn - 119 l. Otto F.v.B. - 120 m. "Kosti" v. B. - se nye noter under deres nr.
- (59 c) "MARGOT" v. BUSCHS BØRN MED PASTOR EDUARD JOHANSEN
- EH 1a. Hermann Johansenⁿ F: 27.10.1866 i Omsk, + 22.2.1930 i Tomsk. G: 1893 i Dorpat m. Adele Stecher d.a. hotelbesidder der. 3 børn (EH VIII 12-14).
G.2 m. 1910 Adeline Heegeb F: 3.3.1874.
1 barn (VIII EH 15).
- EH 2b. Hedwig Johansenⁿ F: 18.10.1869 i Twer. + 14.5.1884.
- EH 3c. Anna Luise (Lilly) Johansenⁿ F: 6.4.1872 i Twer + 14.5.1934 i Arendsee, Mecklenburg. G : Friedrich Stillmark F: 15.11.1870 i Dorpat + 15.12.1943 i Gross-Ottersleben. 3 børn (VIII EH 16-18).
- EH 4d. Aline Johansenⁿ F: 30.10.1873 i Twer + 4.4.1960. G: Generallæge Gregor Kasansky. 3 børn (VIII EH 19-21).
- EH 5e. Erika Johansenⁿ F: 13.2.1875 i Twer + 16.6.1953 i Potsdam. G: Arkitekt Carl Schmidt F: 21.2.1867 i Petersborg + 8.8.1945 i Gross-Ottersleben (søn af Ingeniør Carl Schmidt (4.1 - 1834-27.3.1919 og Olga Wenig fra Petersborg. 6 børn (VIII EH 22-27).
- EH 6f. Walter Johansen F: 1.7.1880 i Twer + 16.1.1942 i Neckarsulm. Forpagter af krongodset Tammenhof. Ugift. ⁿ.
- (64 h) ADELHEID v. BUSCHS BØRN MED CENSOR KÄMMERLING
- EH 7a. Else - EH 8b. Margaretha G: Lieven - EH 9 uk. søn. Familien blev efter revolutionen 1918 i Petersborg (Leningrad) og vi mangler øvrige oplysninger.

(7o n) JOHANNA MARIE v. BUSCHS BØRN MED DIREKTØR
GUSTAV ALEX% FETEROWSKY

- EH 9a. Eduard (Ardi) Fetterⁿ (se note 7o n) F: 3.2. 1906 i Petersborg + 29.8.1962. G: Tandlæge Dagmar Sprigast F: 9.8.1907. 1 barn (VIII EH 28).
- EH 10b. Melita Feterowskyⁿ F: 9.5.1907 i Petersborg. + 18.4.1946 i Eurasburg, Bayern. G: i Kowno m. Gustav Kebbel. 3 børn (VIII EH 29-31).
- EH 11c. Georg Norbert Feterowsky F: 20.6.1910 i Petersborg. Studerede medicin i München, fik en god praksis der som internist. G: Lotte Astheimer F: 8.5.1916 i Mainz. Ingen børn.

VIII SLÆGTLED

Nyt om :

- 161a. "Gori" v.B.ⁿ samt meddelelse om en søn til :
EH xx Rudolf (Wolf) v.B., som studerede matematik, var meget begavet, men døde 23 år gammel af TB.
- 163a. Hellmut M.F.v.B. - 164 b. Arvid R.C.v.B. - 165 c. Manfred (Fred) v.B. - 166d. "Hans" B. - 167ø. Marga^r
1 a "Kika" v.B.
- 168 a. Marianne A.H.H.v.B.G: v. Winkler - 169b. W.O. A.v.B.
- 170 Maiken v. B. Desuden :

(EH 1) PROFESSOR HERMANN JOHANSENS BØRN MED ADELE
STECHER

- EH 12.a. Horst Johansen F: 5.8.1894 i Tomsk. Russisk officer i 1 verdenskrig. G: Shukowskaja.
- EH 13b. Wolfgang Johansen F: 5.9.1896 i Tomsk. Studerede forstvidenskab. Død som soldat Ural 1919.
- EH 14c. Leo Johansen F: ~~9.1.1911~~ 13.8.1901 i Tomsk. Funktionær.

(EH 1) PROFESSOR HERMANN JOHANSENS BARN M. ADELIN
HEEGEB

- EH 15d. Bådo Johansen F: 9.1.1911 i Tomsk, hvor han blev docent i naturvidenskab.

(EH 3) ANNA LUISE JOHANSENS BØRN m. FR.STILLMARK

- EH 16a. Herbert Stillmark F: 11.8.1896 i Sibirien. Stud. forstvidenskab. G: Erna Kraft F: 3.9.1905. 4 børn (IX 33-36).

EH 17b. Karin Stillmark F:12.12.1900 i Reval. Var børnehavelærerinde i Dresden. G: 24.6.1935 Ludwig Maria Callies F: 1.4.1901 i Hamburg. 1 barn (IX EH 37).

EH 18c. Else Brigitte Stillmark F:6.12.1906 i Reval. Studerede først theologi og filosofi, derefter G³ fatteren Pastor Erik Schmidt (EH 24). 4 børn (IX EH 38-41).

(EH 4) ALINE JOHANSENS BØRN m. GREGOR KASANSKY

EH 19i. Margarita Kasansky F: 14.12.1898. Studerede jura i Tomsk og Prag. G:8.4.1931 Benjamin Kuznezow (2.10.1892-21.5.1940) søn af en græsk-katholsk præst - tilhører nu denne kirke. Ingen børn.

EH 20b. Paul Kasansky F: 7.5.1900 + ca.1905 i Sibirien.

EH 21c. Boris Kasansky F: 22.5.1903. Stud.mathematik i Prag. G: Nadewhda Finkelstein F: 13.3.1905, der som jødinde forsvandt under det 3' rige. 1 barn (IX EH 42).

(EH 5) ERIKA JOHANSENS BØRN m. CARL SCHMIDT

EH 22a. Norman Schmidt F: 17.12.1898 i Petersborg. + 7.3.1899 af difteri.

EH 23b. Hans Schmidt F: 1.3.1900 i Pawlowsk. Dr.phil. dr.ing., diplomingeniør. G: 1928 Lotte Wien F: 1.4.1904, D.a.universitetsprofessor Wien, Jena. 1 barn (IX EH 43).

EH 24c. Erik Schmidt F: 20.1.1902 i Petersborg. Stud. theol. i Jena og Berlin, ordineret 1931, Dr. theol. 1943. G: 24.6.1939 mød kusinen Else Stillmark (EH 18c). 4 børn (IX EH 38-41).

EH 25d. Margot Schmidt F: 12.6.1905 i Pawlowsk. G: Dr.rer.pol.Herbert Müller-Werth F: 21.9.1900 i Wiesbaden, redaktør, stadsarkivar (søn af Oberststabsarz dr. Oskar Müller). 4 børn (IX EH 44-47).

EH 26e. Olga Schmidt F: 29.10.1907 i Pawlowsk. Fotograf. G.sin fætter (halvfætter) Manfred v.B. (165 c). 3 børn (IX EH 48 og 246-47 i slægtsbogen).

EH 27f. Norman Wolfgang Klaus Schmidt F: 6.3.1911 i Pawlowsk. Jurist(assessor), soldat i 2' verdet

denskrig. G³ 1941 m. Gisela Petter F:5.11.1919 d.
a. oberstløjtnant Paul Petter.
3 børn (EH 49-52).

(EH 9) MELITA FETEROWSKYS BØRN m. GUSTAV KEBBEL

EH 29a. Johann Kebbel F: 19.10.1941 i Berlin.
EH 30b. Hermann Kebbel F: 15.1.1944 i Berlin.
EH 31c. Dorothea Kebbel F: 27.1.1945 i Konitz.

IX SLÆGTLED

Nyt :

244 b. Elisabeth v. Busch har med privatdocent, dr.ing.
Werner Kast endnu 1 barn (X 270 c.).

246 a. Ingrid v. Busch F:9.2.1933 i Berlin Studerede
slavistik. G:22.12.1952 m. Erwin Czikowsky F:
29.3.1930 + 4.11.1964.
4 børn (EH 53-56).

247 b. Erika v. Busch F:5.3.1935. G:17.4.1957 m. Helmut
Stoecker F: 22.11.1920.
2 børn (EH 57-58).

EH 32. Margit v. Busch F: 25.3.1939 i Berlin. G:NN.
1 barn (EH 59).

255. uk.navn er: Heinz v. Winkler F:7.5.1940 i Schroda,
druket i Plöner See + 23.7.1955.

256. Ernst Dieter Schultz er F:3.10.1943 i Wreschen,
Prov. Posen.

(EH 16) HERBERT STILLMARKS BØRN MED ERNA KRAFT

EH 33a. Arnulf (Ulf) Stillmark F:25.9.1933 i Rostock.
Student. Myrdet af ukendt i Eberswalde i Øst-
zonen + 8.3.1962.

EH 34b. Gunnar Stillmark F: 11.6.1936 i Schwerin.

EH 35c. Uta Stillmark F: 1.7.1939 i Weimar.

EH 36d. Arngard Stillmark F:31.3.1942 i Weimar.

(EH 17) KARIN STILLMARKS BARN m. LUDWIG MARIA CALLIES

EH 37. Marie Luise Barbara Callies. F:20.5.1938 i Hamburg.

(EH18) ELSE STILLMARKS BØRN PASTOR ERIK SCHMIDT (EH24)

EH 38a. Dagmar Schmidt F: 8.5.1932 i Marienburg. Uddan-
net som lærerinde.

EH 39b. Harald Schmidt F: 18.12.1934 i Nordhausen.

- EH 40c. Walburg Schmidt F: 27.2.1936.
 EH 41d. Anna Luise Schmidt F: 19.9.1944 i Gross-Ottersleben v. Magdeburg. "Anneli" blev G:1965 m. Gerke Paschali.

(EH 21) BORIS KASANSKYS BARN m. NADESHDA FINKELSTEIN

- EH 42. Igor Kasansky F: 25.12.1933 i Prag.

(EH 23) HANS SCHMIDTS BARN m. LOTTE WIEN

- EH 43. Irmlind Schmidt F: 23.10.1930 i Premnitz (Hafel) † 15.3.1951 i Meersburg. Efter flugten til Lübeck med sin moder blev hun barneplejerske, men døde kort efter sin examen.

(EH 25) MARGOT SCHMIDTS BØRN m. HERBERT MÜLLER-WERTH

- EH 44a. Waltraut Erika Helene Müller-Werth F: 10.6.1928 i Wiesbaden. Sygeplejerske, nu ved Bibelskolen Burckhardthaus i Gelnhausen.
 EH 45b. Hildegard Renate Margaretha Müller-Werth F: 5.3.1931 i Bielefeld. Børnehøvelærerinde.
 EH 46c. Helmut Oskar Müller-Werth F: 20.4.1935 i Bielefeld.
 EH 47d. Gudrun Margot Johanne Müller-Werth F: 23.7.1938 i Bielefeld.

(EH 26) OLGA SCHMIDTS BØRN m. MANFRED v. BUSCH (165)

- 246 a. Ingrid Busch F: 9.2.1933. G: 22.12.1952 m. Erwin Czikowsky F: 29.3.1930 + 4.11.1964. 4 børn (X EH 53-56).
 247 b. Erika Busch F: 5.3.1935. G: 17.4.1957 m. Helmut Stoecker F: 22.11.1920. 2 børn (X EH 57-58).
 EH 48c. Margit Busch F: 25.3.1939. G: NN. 1 barn (X EH 59).

(EH 27) NORMAN W.K. SCHMIDTS BØRN m. GISELA PETTER

- EH 49a. Hilburg Schmidt F: 12.11.1943 i Naumburg.
 EH 50b. Mechthild Schmidt F: 4.10.1946 i Gross-Ottersleben v. Magdeburg.
 EH 51c. Christian Schmidt F: 31.10.1952 i Klein-Machow v. Berlin.
 EH 52d. Andreas Schmidt F: 8.1.1956 ss.

X SLÆGTLED

Nyt :

(244) ELISABETH v. BUSCHS BØRN m. dr. ing. WERNER KAST

Foruden 268-7o :

27oc. Detlev Kast F: 2.10.1965 i Essen.

(246) INGRID BUSCHS BØRN m. ERWIN CZIKOWSKY

EH 53a. Halina Czikowsky F: 24.6.1953. Berlin.

EH 54b. Melita Czikowsky F: 6.11.1954. do.

EH 55c. Ilona Czikowsky F: 29.3.1956. do.

EH 56d. Marina Czikowsky F: 4.3.1960. do.

(247) ERIKA BUSCHS BØRN m. HELMUT STOECKER

EH 57a. Hartmut Stoecker F: 31.7.1959. Berlin.

EH 58b. Holger Stoecker F: 22.2.1962. do.

(EH 48) MARGIT BUSCHS BARN m. NN.

EH 59. Arvid NN. F: 8.5.1959. Berlin.

N O T E R

til

EDUARD HEINRICH von BUSCHS EFTERSLÆGT

57. Friedrich (Fritz) Georg Moritz v. Busch's Fader, E.H. havde trods sine mange hverv en begrænset indtægt, hvorfor Fritz for at kunne studere theologi i Dorpat måtte søge et stipendium af "kronen"; hvortil var knyttet den betingelse af modtagerne en bestemt årrække - sædvanligvis 3-5 - måtte forpligte sig til at lade sig ansætte i en af de mindre eftertragtede egne af Rusland, fx. Sibirien eller Bessarabien. Fritz kom sådan til Klöstitz i Bessarabien, hvor han 1862-71 var præst for de evangeliske menigheder, som væsentlig bestod af tyske kolonister. 1871 kom en deputation for de tyske kolonister i Jelisawetgrad til Klöstitz for at høre ham prædike, hvorefter de bad ham blive deres præst. Han sagde Ja og blev der 18 år - til 1889. De Tyske levede der ganske for sig selv og Fritz tillod ikke sine børn at lege med deres russiske jævnaldrende. Undtagelsen var eleverne i den derværende junkerskole, hvor iunge officerer blev uddannet og hvor Fritz var lærer i Tysk og Religion, og hvor der var mange tyske drenge, med hvem hans sønner fik lov at ride. 1889 kom Fritz til Petersborg til det Evangeliske Hospital. Han havde med Agnes J.E.von Rambach ialt 16 børn, af hvilke kun 8 blev voksne.
- Fr.Stillmark (EH 3) har i "Album d. theolog.Aben-
de in der Arminia ((vistnok en studenterkorporation)) fundet flg. om ham : Fritz v.B. var søn af den højtfortjente udgiver af Materialien zur Geschichte u. Statistik d. Kirchen- und Schulwesens d. evangel.-luth.Gemeinde in Rusland. Han gik i St.Anneskolen i Petersborg August 1847 - Juni 1855, studerede theologi i Dorpat fra 2' semester 1855 til Johanni 1860 og var medgrundlægger af "Arminia". Candidat 1860. Examinerne pro v.conc. og pro ministerio tog han ved Petersborgs Consi-

itorium lige efter hinanden i begyndelsen af 1° semester 1861, blev pintsesøndag 27 Maj 1862 ordineret i St. Petersburg og blev præst i kolonien Klöstitz i Bessarabien, hvor han blev til Juli 1871. Fra Juli 1871 til September 1889 var han divisionspræst i Jelisawetgrad (Guvernement Chreson) og er fra September 1889 pastor ved det Evangeliske Hospital i St. Petersburg og Rektor for Diakonissestiftelsen der. Desuden var han en årrække Direktor for Understøttelsens Centralkomite og har to gange (1894 og 1898) forfattet den udførlige beretning om denne institution. Han er for øjeblikket også (fra 1890) Direktor i det Evangeliske Bibelselskabs hovedkomite.

Skrifter : En række artikler i Mitteilungen u. Nachrichten f.d.Evangl. Kirche in Russland, af hvilke nogle blev udgivet separat : Ueber Glauben und Unglauben Riga 1883, Ueber die Glaubwürdigkeit d. Alten Testaments, Riga 1885. I St. Petersburger Evangl.Sonntagsblatt havde han gennem flere år mange digte.

I "Gedenkblätter aus d. Schriften d. theolog.Abende in d. Arminia, redaktør Franz Hahn, Leipzig 1873, er ca. 12 digte af Fritz Busch, hovedsagelig fra årene 1859-60, deriblandt korpssangen for Arminia: "Ein festes Band umschlinget die Brüder allzumal" og et opråb mod Napoleon III : "Im heiligen Zorn erwache".

I sine erindringer meddeler Erika Schmidt født Johansen (EH 17) om hans hjem : Max v. Busch (dvs. Fritz søn (111) indbøg mig gentagne gange til at besøge hans forældre i St. Petersburg, inden jeg rejste tilbage til Twer. Der var et smukt familieliv. Min onkel, Friedrich v.B., min morbroder, var præst og direktør for det Evangeliske Hospital, en af tyske protestanter grundlagt diakonissestiftelse. Familien boede midt i storstaden i en landligt udseende smuk villa med åben veranda (vi har billede deraf) med stor have, som førte ned til en dam, som desværre senere af hygiejniske grunde blev kastet til. Der var meget muntert. Min onkel var ganske vist ofte usynlig og blev i sit arbejdsværelse eller var på sygehuset. Men han blev mig kær; jeg følte meget stærkt slægtskabet med ham og så jeg ham ind i øjnene måtte jeg tænke på min moder - det var hendes øjne. Ved bordet var han munter og vittig, selvom han i grunden var meget alvorlig. Når han forsvandt om aftenen, blev min Tante Agnes, en glad og frisk kvinde, altid blandt os unge. Så gik det livligt og muntert til.

Max førte mig rundt i byen, bragte mig til "die Insel", en meget elegant bydel med store villaer, hvor den berømte "Poite" lå : Derfra kunne man se Havet, den finske bugt. Den livlige Tante Agnes ledsagede os ofte på disse ture.

Friedrich v. Bidøde 18. Marts 1905 i Petersborg. Børnene havde først hørt om hans svære sygdom, men Pastor Max v. B. rejste strax af sted, da han havde fået telegram. På grund af høj sne og slette veje fra Fickel til Reval kom de kun langsomt frem og først fra Reval var der jernbane. Max kom for sent og var meget ulykkelig derover.

59. "Margot" var født i Petersborg 21.5.1842 og døde i Twer 3.4.1885 af svindsot. 20.11.1865 ægtede hun i Annekirken i Petersborg Pastor Eduard Johansen, født 28.2.1831 i Tackfer, sognet Ponal i Estland((familien Johansen skal trods den danske stavemåde stamme fra Sverige)), søn af en forpagter. Han mistede tidligt sin Fader, fik et statsstipendium og måtte til gengæld efter sin studietid i Dorpat tjenestegøre i Sibirien, hvor hans sogn var større end det daværende tyske rige. Han var næsten altid på rejser til sine vidtsprede menigheder. Derefter var han en kort tid i Samara og endelig i 35 år pastor i Twer ved Volga. Han døde i høj alder 1.7.1912 i datteren, Erika Schmidts(EH 5) landsted i Kellomäki i Finland.
60. "Melly" var veninde i huset hos Theodosius Harnack og hjalp med at opdrage børnene, deriblandt Adolf Harnack.
70. Johanna Marie v. B. blev født 3.7.1875 i Petersborg og døde 21.6.1939 i Königsberg. Hun var gift m. Gustaf Alexander Feterowsky født 25.4.1874 i Pilwitsch i Østpreussen tæt ved den litauiske grænse. Hans familie var tysk, men har været opdraget russisk-litauisk og fik senere litauisk statsborgerskab. Hans familie stammede fra de på grund af deres religion fordrevne Salzburgerere, som i 18' århundrede havde slået sig ned i Østpreussen og hed "Fetter". Derfor tog min søn ((det er åbenbart Johanne Marie, som skriver)) Eduard (EH 9) igen

navnet Fetter i stedet for Peterowsky. Gustav var en betydelig matematiker, arbejdede med forsikring i Petersborg og opbyggede fra nyt forsikringsvæsenet i den ny stat Litauen, hvortil han flyttede efter revolutionen i Rusland. Han boede da i Kowno indtil de "Volksdeutsche" efter Hitlers overenskomst med Rusland (1939) flyttedes til Tyskland ("Heim ins Reich"). Han døde 25.8.1944 i Gotenhafen. Hans hustru døde 5 år før efter en kræftoperation.

111. "Max" var født 24.6.1870 i Klöstitzog døde 21.9.1925 i Reval. Han studerede theologi i Dorpat og blev pastor i Estland, hvor han i lang tid var præst på godset Fickel. Han giftede sig med sin patronatsherres datter, Mary baronesse v. Uexküll (født 8.3.1876). I revolutionsårene ((dvs. den første revolution 1905)) måtte han lide meget af angreb fra de nye magthavere, skønt han var højt-~~26~~sket af sin menighed. Han var en tid i fængsel i Reval og døde derefter. Hans hustru har fortalt nærmere om ham :

"Moritz Maximilian v. Busch, kaldet Max, kom som toårigt barn med sin Moder til Petersborg fra Klöstitz for at besøge hendes svigerforældre. Han fik der cholera og moderen rejste med det syge barn tilbage til Klöstitz. Rejsen varede dengang 7 dage. Denne sygdom var årsag til hans senere lidelser, som var mærkbare fra 1909. 1875 kom hans Fader som præst til Jelisawetgrad og 1898 blev han kaldet til det Evangl.Hospital i Petersborg. Max havde da netop afsluttet sin skolegang i gymnasiet i Jelisawetgrad, hvor der var en Junker-officersskole. Max red ofte med eleverne der og de overtalte ham til at indtræde i junkerskolen, selvom han fra barn havde haft den tanke at blive præst. Men så kom hjemmets overflytning til Petersborg og adskillelsen fra kammeraterne. Han rejste nu til Dorpat for at studere theologi. Hans fætter Hermann Johansen (EH 1) overtalte ham til at indtræde i studenterkorpset Fraternitas Academica, men efter at have tilbragt den første aften der med knejpebesøg, besluttede han at være "vild" dvs. ikke at være tilsluttet nogen studenterorganisation. Da alle

studenter af tysk afstamning imidlertid skulle tilhøre en korporation, indtrådte han i "Estonia" - det var som et forvarsel.

For at få midler til sit studium måtte han to gange være huslærer i Lustifer i Estland hos Wahls. Der lærte han landlivet og det estiske folk at kende og besluttede at blive præst i Estland. Hans bedstefader Carlblom ((EH's svigerfader) havde ønsket at hans søn skulle være præst i Estland eller Livland - nu blev det hans sønnesøn. Sine ferier tilbragte Max i Röhel hos Fritz Spindler og der læste han også til examen. Efter examen blev han prøve-årscandidat hos Pastor Bruhns i Nissi, så i Leal hos provst Pezold og endelig hos en præst af estisk nationalitet, Koik i Teštama, for at øve sig i Estisk, da han jo i Estland skulle prædike fortrinsvis på Estisk.

1.11.1898 blev han ordineret som pastor af Fickel og tiltrådte sit embede 2.11.1898. - I Fickel befandt sig en lille gruppe revolutionære, som havde dannet en gruppe under dækningsnavn af "Musikforening". De forsøgte at indrullere Max v.B. Han skulle opgive al omgang med de troende i sin menighed (de såkaldte "Bedehusfolk"). Efter 1½ år fordrede de af ham, at han skulle afskedige sin kirkesanger og degn og i stedet ansætte skolelæreren Rokk, som var medlem af "musikforeningen". Da han ikke ville det, opsagde de ham venskabet og angreb ham siden på enhver foranledning i aviserne.

I revolutionsåret 1905 blev 5 af 6 herreslotte i kirkesognet Fickel brændt. Præstegården skulle også have været stukket i brand, men det blev forhindret af den lutherske del af menigheden. De anede nok, at de senere skulle bygge den op igen eller ialfald deltage deri ved kørsel.

I Januar 1906 kom straffeexpeditionen under General Beobrasow. Brandstifterne fik pryglestraffe og menighederne og godsbesidderne blev opfordret til at angive oprørerne. Min broder, der dengang bestyrede godset Fickel, og da straffeexpeditionen ankom boede i en sidebygning til slottet, holdt sig fjernt fra straffeexpeditionen og angav ingen. Men menigheden angav forpagteren af stedet Paiba, Bernhard Laipmann, som var medlem af "musikforeningen" og et yderst uheldigt individ.

Bl.a. havde han dræbt sin nabos, Allemas, grå hoppe og kastet den i brønden.

Laipmann var den eneste i Fickel kirkesogn, som blev skudt; men fire mænd i nabosognet Merjama blev executeret i Fickel. Alle mandlige indbyggere fra 16 - 60 år gamle blev beordret til at overvære executionen; også Max v. Busch; som skulle give de dømte den sidste nadver, hvis de ønskede det. Laipmann bad derom selvom han var modstander af præsten.

Max v.B. bad tre gange på russisk lederen af expeditionen, General Beobrasow, om nåde for Laipmann, idet han pegede på hans hustru og tre døtre på 6, 8 og 14 år, som var kommet til stede i menigheds- huset. General Beobrasow afslog det dog hver gang og sagde tilsidst, at Max ikke måtte gøre ham blød.

Men Max v. B.'s modstandere hævdede bagefter, at Laipmann var skudt efter præstens ønske, at han stolt havde vægret sig ved at modtage den sidste nadver og at han var død med de ord, at han gav sit liv for sit land. Der blev også trykt et digt med dette indhold.

Efter revolutionen den 11. December 1917 blev Max derfor fængslet af den bolsjevnikiske regering som dengang var ved roret i Estland. 21 dage tilbragte han i almindeligt fængsel. Han blev en dag forhørt fra kl.10 formiddag til 6 eftermiddag og derefter foreløbig sendt hjem. Den 16 Januar 1918 blev han igen forhørt af tribunalet, men efter en halv times forhør frikendt. I 1930 - 25 år efter den første revolution - kom hele sagen igen i aviserne. Max blev påny beskyldt til trods for at han var død 5 år tidligere. Også det omtalte digt kom igen i aviserne. Da rejste imidlertid hans tidligere modstander, Mikhel Aitsam, redaktør af den største estiske avis, til Dorpat og studerede der straffeexpeditionens gamle protokol fra 1906, som ganske retfærdiggjorde Max v. Busch. Men i aviserne opstod en polemik : De tidligere modstandere ville ikke tro på Max Buschs uskyld. Men Aitsams retfærdighedssans gjorde udslaget og modstanderne blev bragt til tavshed.

Max måtte 1923 underkaste sig en operation i Berlin. I Estland var der to læger, som også kunne have udført den, men denene var bortrejst

og den anden syg. Senere var der flere læger, som kunne have udført operationen. Max B. levede endnu to år derefter og døde 21.9.1925 i den Revalske Diakonissestiftelse, hvortil han var bragt 14.9.

Han er begravet på den Fickelske kirkegård. En præst af estisk nationalitet og stammede fra Fickel offentliggjorde et sørgedigt om ham. Oversat fra Estisk lyder det :

Din arbejdsmark var fuld af sten. Mange tidsler voxede på den. Med tårer og med møje måtte også Du arbejde. Du tjente Din Gud på den mark, som Han havde betroet Dig. Nu har Frelseren selv ført Dig, Du tro tjener, til hvile. Han tog åget fra Bine skuldre, smertens byrde fra Dit hjerte. Den sæg, som Du i lange år har sæet, bære frugt i Skaberens lys. Hvil - sov i Fred !

Mary von Busch
født von Uexküll. "

I Erika Schmidts(EH 5) erindringer findes flg.om Max v. B. :

Fætter Maximilian von Busch, theolog - en høj, blond yngling med blå øjne - vi havde truffet hinanden i Dorpat (1893) og vor slægtsfølelse var så stærk og så forbindende at vi egentlig slet ikke behøvede at lære hinanden at kende for at forstå hinanden. Når vi alle gik forbi hans "hule" - en smuk og pæn bolig ved den store plads - og han råbte os an fra sit vindue eller strax kom springende ned, var det for mig som : Vårluft ! Der var noget så kært, rent, frisk og glad ved ham ! Ved brylluppet (Hermann Johansens EH 1) var han den lystigste af alle, fuld af påfund og vittigheder, mens han gode ærlige øjne alt imens sagde : "Jeg kan også være anderledes - jeg er jo egentlig from - hvis nogen kan kalde dig det". Men det sagde jo også kun hans øjne. Med eet ord: Han var et prægtigt menneske og det var overraskende og uventet at opleve det. Det var en gave til een. - Gennem nogle år korresponderede vi, lange, hyppige breve. De var indholdsrige, religiøse og andre spørgsmål blev behandlet dybt og grun-

digt, men enkelt og letforståeligt - i hans breve var det som en klar sol skinnede, strålende og varm.

Pastorinden Marie (Mary) von Busch født baronesse von Uexküll havde som ung pige flere gange mødt sin senere mand i Dorpat og i Reval - dvs. det var vist snarere ham, som havde lagt mærke til hendes rige, blonde hår uden at vide hvem hun var - men rigtig kende hinanden, gjorde først i Dickel. Pator Max v. B. havde overtaget pastoratet i Fickel, som var et patronat for godsherren, og han havde undervist Marys yngre søstre, hvorfor han ofte kom på slottet.

Men forældrene var aldeles ikke indforstået med, at Mary ville ægte deres patronatspastor og det varede næsten 4 år før de gav deres bifald. Marys yngre søstre var giftet ind i "fornemmere" familier - Karin grevinde zu Solms, Marguerite friherreinde von Freyberg.

Først da Marys bedstemoder, som var mere liberal, energisk gik i brechen for de unge, indvilligede forældrene i ægteskabet og brylluppet fejredes 12 Juli 1903 (Mary var født 8 Marts 1876).

Det unge par drog ind i præstegården i Fickel og Mary blev en meget dygtig præstekone, som hjalp overalt - og også beskæftigede sig med lægelig førstehjælp - og var meget skattet af landbefolkningen: Hun hørte dem til, de var fra samme land, hun beherskede deres sprog og kendte deres nød.

Det blev et meget lykkeligt ægteskab, som desværre forblev barnløst. Men gang efter gang havde Mary i sommertiden huset fuldt af børn - svogrene og slægtningene sendte gerne deres børn til præstegården i Fickel, hvor de altid havde det dejligt ugen igennem.

Max v. B. var en oprigtig Kristen og en meget energisk mand, når det gjaldt hans overbevisning.

Efter hans altfor tidlige død, var hans hustru ganske uden midler, idet den daværende estiske regering (1925) ikke gav de tyske præsteenker pension. Mary indtrådte i Diakonissestiftelsen i Reval, hvor hun gjorde tjeneste i porten og ved patienternes indlæggelse 12 år igennem - indtil overflytningen til Tyskland (1939 "Heim ins Reich").

Indtil den 2' verdenskrig rejste hun hver

sommer flere uger til Berlin for at besøge sin Moder - den ældre baronesse Uexküll blev 90 år gammel - og også havde lejlighed til at se flere slægtninge : familierne Schmidt, Helmut v. Busch (163), Manfred v. Busch (165), Arvid v. Busch (164), nu og da også Hans v. Busch (166). Hendes stærke slægtsfølelse lod hende blive midtpunktet i to store familier - Busch og Uexküll - og hun bevarede i sin høje alder en levende interesse for alle familiens medlemmer.

Som følge af overflytningen under Hitler 1939 måtte hun forlade sin estiske hjemstavn den 2.11. 1939 og levede derefter i forskellige alderdomshjem - hendes sidste ejendele var under det stadige frem-og-tilbage under krigen gået tabt. I Erbach am Rhein fandt hun endelig et hjem i v. Buttlar-Fransecky-Stiftelsen, hvor hun kunne tilbringe en forholdsvis rolig livsaften. Der levede hun - næsten 90 år gammel - under beskedne forhold, men ved godt helbred og altid tilfreds og med muntert temperament. Hun er stadig beskæftiget med udstrakt korrespondance med slægtninge nær og fjern, til forskellige europæiske lande og også til Amerika skriver hun uden vanskelighed på flere sprog. Og hendes stærkt slidte bi bel på Estisk ligger stadig på hendes natbord. ((Hun døde i Erbach am Rhein 26.5.1965 og blev begravet i familiegravstedet i ~~Djursholmen~~ ved Stockholm)).
Ejursholm

Uexkülls hører til ~~xxxxfx~~ de slægter, ialt fire, som i den tyskeridderordens tid kom til Baltikum for at kolonisere det. De hed oprindeligt Bardewyk og stammer fra stedet af samme navn nær Hamburg. 1292 blev en Bardewyk forlenet med en landsby i Estland - Uexküll betyder vistnok "en landsby". Fickel bestod af flere godser. Det var et majorat. 1892 overtog baron Uexküll, Marys Fader, forvaltningen af Fickel. 1905 blev slottet nedbrændt som så mange andre adelsslotte i den første russiske revolution. Baron Uexküll døde 1922, men allerede 1920 blev godserne beslaglagt af den estiske regering.

112. "Betty" v. B. født 28.4. 1872 i Elisabethgrad, død 20.6.1945 i Rathenau. Hun levede i Petersborg som "Klassedame" i Patriotisk Jomfruinstitut. Efter revolutionen drog hun 1919 til Reval og efter 1939 til Posen, hvorfra hun flygtede til provinsen Brandenburg. Hun døde ugift i Rathenau.
113. "Lotte" v. B. Født 28.8.1875 i Elisabethgrad, død 5.12.1953 i Brandenburg. I Petersborg var hun ansat ved jernbanen og delte senere skæbne med søsteren Betty, som hun levede sammen med til dennes død. Sine sidste dage tilbragte hun under ret kummerlige forhold i et alderdomshjem i Wilhelmsdorf b.Br., hvor hun døde ugift.
114. Agnes Rosa ("Aja") v. B. født 17.11.1878 i Elisabethgrad død 29.12.1943 i Krummhügel, Riesengebirge. Hun ægtede 1920 oberst i den kejserlige garde Georg von Dehn. Han var oprindeligt græsk-katolsk, hvorfor hendes forældre ikke ville indvillige i ægteskab i hendes ungdom. Efter sin første kones død lod han sig konfirmere af sin fremtidige svoger, Otto v. Busch (119) og gik over til den lutherske lære. Han døde 1935 og efterlod sin hustru en formue, af hvilken hun kunne have levet. Hun foretrak imidlertid selv at tjene sit brød og levede under fattige forhold. Efter revolutionen delte hun skæbne med sine søstre og døde 1943 i flygtningelejren ("Umsiedlungslager") Krummhübel.
119. Otto Friedrich v. B. født 5.2.1887 i Elisabethgrad død 11.4.1927 i Berlin. Han havde studeret teologi og var historiker, pastor ved domkirken og lærer ved domskolen i Reval. Han ægtede 2.11.1917 i Reval Leonie (Nina) baronesse v. Schilling, datter af Alexander Georg Julius baron v. Schilling og Marie Caroline Sophie v. Karczewska (1855-1910),
120. "Kosti" v. B. født 19.1.1892 i Petersborg, død 27.12.1945. Han ægtede sin svigerinde, Ninas, kusine, Martha Helene baronesse v. Schilling a.d.H. Seinigal fra Reval (født 10.7.1886 død 15.5.1950 i Kissingen). Han var diplomlandmand,

havde først et gods i Estland i forpagtning og købte 1916 godset Sellentak ved Reval, som han netop havde bragt på fode, da han mistede det i 1918, da han flygtede til Tyskland. Han var til sidst leder af det tyske frøkontrolselskab i Posen.

- EH 1. Hermann Johansen F: 27.10.1866 i Omsk i Sibirien + 22.2.1930 i Tomsk. Han studerede zoologi i Dorpat og blev der magister, kom derefter til universitetet Tomsk i Sibirien som professor i zoologi, ornithologi og sammenlignende anatomi. Han foretog mange forskningsrejser til landets indre, særlig omkring Baikalsøen og i Altaibjergene. Han havde hele sit liv en varm kærlighed til Sibirien, hans fødeland, og berømede dets skønhed, som dengang for størstedelen var uberrørt af mennesker.
- EH 2. Hedwig Johansen døde kun 15 år gammel af hjernebetændelse efter få dages sygeleje. Tante Lilly (EH3) har fortalt om hvordan lige før hun blev syg, havde spillet Mozarts Requiem så smukt, og så Stabat Mater af Pergolese og Chopins sørgeomarch. Hendes noder er desværre gået tabt ved branden af Hamburg.
- EH 3. "Lilly"s mand Friedrich Stillmark havde først studeret jura i Dorpat og kom som fanejunker og senere kavalleriofficer til Twer for at lære det russiske sprog. De lærte hinanden at kende i den tyske præstegård, hendes hjem. Efter brylluppet rejste det unge par først nogle år til Kuznetzk i Sibirien, senere boede de i Reval, hvor han var sagfører. I året 1920 fulgte de familien Schmidt til Tyskland og boede i Jena, de sidste år i Arëndsee i Mecklenburg, hvor Lilly døde 1934. Friedrich levede derefter i præstegården hos sin datter Else (EH 18) og døde i Gross-Ottersleben ved Magdeburg 1943. Han interesserede sig meget for slægtsforskning - ikke alene for sin egen, men også for sin kones slægt ((hvilket er kommet os til gode !!)).
- EH 4. Aline Johansen traf under et besøg hos sin søster Lilly (EH 3) i Kusnetzk sin mand, den

senere generallæge Gregor Kasansky. De boede i Sibirien og først efter sin mands død, ca. 1920, rejste Aline til Tyskland efter opfordring af sin svoger, Carl Schmidt (EH 5). Nogle år boede hun i Jena sammen med familien Schmidt og drog derefter med begge sine børn, Margaretha og Paul (EH 19-20) til Prag. Sønnen Paul var allerede død i Sibirien ((dvs. ovennævnte må være ikke Paul, men Boris (EH 21))). I Prag ernærede hun sig som spillelærerinde - hun spillede udmærket klaver.

EH 5. Erika Johansens mand, arkitekt Carl Schmidt, havde stor succes i Petersborg. Efter revolutionen forlod han 1918 Rusland og drog med sin familie først til Jena, derpå til Berlin. Sine sidste år tilbragte han med sin hustru i et lille hus i Berlin Klein-Machow, hvorfra han kort før sammenbruddet 1945 flygtede til sin søn Erik (EH 24) i Gross-Ottersleben. Nogle måneder senere døde han her af et hjerteanfald. Erika overlevede sin mand 8 år og døde i hospitalet i Potsdam efter en tarmoperation - se hendes Jugenderinnerungen ((af hvilke vi har bragt uddrag)). Også hendes mand skrev sine erindringer.

EH 6. Walter Johansen var landmand, først som forvalter forskellige steder, derefter fik han krongodset Tammenhof i livsvarig forpagtning. Netop som han havde ordnet dette gods forhold, udbrød den 1. verdenskrig. Derefter måtte han kæmpe med store vanskeligheder, rekviritioner og plyndringer fulgte efter hinanden, særlig mod slutningen af krigen. Efter at republikken Estland var skabt 1919 exproprieredes godset og Walter fik trods statens løfter ingen erstatning. Derefter slog han sig kummerligt igennem og kom i 2. verdenskrig sammen med de andre baltisk-tyske til Tyskland, hvor han døde i flygtningelejren Neckarsulm December 1942. Hans plejesøster, Auguste Hellgreen, som var opdraget i præstegården i Twer, førte hus for ham på Tammenhof og delvis også senere. Nærmere i Auguste Hellgreens dagbog ((som vi ikke har set)).

- EH 9. Eduard (Ardi) Fetter studerede elektroteknik i Tyskland, men kom efter Faderes ønske tilbage til Litauen, hvor han giftede sig. Han kom 1939 med de andre tilbage til Tyskland.
- EH 10. Melita blev gift med Gustav Keibel i Kowno og kom 1939 til Berlin sammen med ham ("Rück-siedelung"). Under krigen blev hun evakueret til Østpreussen med sine to små børn, men måtte i Januar 1945 flygte for de fremtrængende russere. Undervejs, i Konitz, fik hun sit tredje barn, måtte to dage efter flygte videre og kom endelig efter 7 dages rejse i uopvarmet tog til Berlin, hvor hun oplevede de allieredes styrtbombere. Der kunne hun ikke blive og landede endelig, sammen med sin mand, som imens var fundet frem til hende, og sine børn i Bayern. Men anstrengelserne havde været for meget - hun fik tuberculose og døde det følgende forår.
161. Georg Fr. "Gori" v. B. mistede 3 år gammel hørelsen efter skarlagensfeber og glemte derfor atter at tale. Senere lærte han møjsommeligt at tale nogenlunde. Efter Faderens forsvinden rejste Moderen med børnene til Finland. Der ægtede Gori en finne, Betty Jansen, som dog snart rejste fra ham med sit barn.(1926). Hori kom 1940 næsten døvtum og næsten blind til Berlin og fandt med Helmut Buschs hjælp en ansættelse. Han døde 1945 af sult, da ingen kunne tage sig af ham under de herskende forhold.
163. Helmut M.L.v.B. Født i Petersborg 2.8.1893, faldet i Bober-afsnittet 31.1.1945. Efter at han 1919 havde forladt Petersborg sammen med sine forældre og søskende var han først i Baltikum og kom så til Berlin, hvor han den første tid ernærede sig ved at give timer og som privatsekretær. Efter at have studeret nationaløkonomi fik han doctorgraden 1929 og var indtil 1939 ansat i forsikringsvæsenet, men blev derefter referent i OKW ((Oberkommando d. Wehrmacht)). 6.1.1945 blev han indsat i geledet og faldt kort tid efter. Hans hustru L.H. Ilse Below var datter af overbibliothekar dr. Erich Below.

164. Arvid v.B. var født 15.1.1895 i Petersborg, faldet ved Sebastopol 15.12.1943. Han kom med sine søskende til Berlin og blev købmand. Hans 1. ægteskab var med Lore Brock 1924, datter af direktøren for den Reformerte Skole i Petersborg, Ægteskabet var barnløst og opløstes 1927. Hans 2. hustru var den svenske Carla Blondell. Han faldt på Krim, hvorefter han hustru rejste til Sverige med sin søn.
165. Manfred ("Fred") v.B. var født 14.11.1897 i Petersborg, død 8.12.1955 i Potsdam. Kom med sine søskende til Berlin og arbejdede der som journalist, udgiver af tidsskriftet "Russland und Asien" og som oversætter af russiske bøger. Hans 1. hustru var Clara Waranowitsch født Moes, men efter skilsmisse ægtede han sin halvkusine Olga Schmidt (EH 26) født 29.10.1907.
166. Hans Busch faldt ved Stalingrad 27.1.1943. Han studerede nationaløkonomi i Heidelberg, fik doctorgrad, men blev derefter købmand, tilsidst direktør hos Siemens. Han antog tysk statsborgerskab og mistede derfor sit "von". Hans hustru Elsa v.Oettingen, født 20.12.1886 skylder vi megen Tak for oplysninger om slægten (se slægtsbogen). Hun fejrede sin 80årsdag 1966 med telefonsamtaler med sine børn i USA og lykønskning fra borgmesteren i Oberstdorf og er stadig aktiv i vor slægtsforbindelse.
167. Margaretha ("Kika") v.B. var Hans' tvillingsøster. Hun var ugift og levede som klaverpædagog i Oberstdorf, hvor hun var højtaget og havde mange prominente elever. I arkivet en meget smuk mindetale om hende af Elsa v.B. udsendt efter hendes død 16.7. 1966.
169. Wolf Otto Alexander ("Ander") v.B. Født 27.11. 1921. Efter krigen og hjemkomst fra krigsfangenskab studerede han psykologi, filosofi og sociologi i Göttingen, blev dr.phil., ansat ved Sociologisk Institut, senere ved Deutsche Wissenschaftsrath i Köln. Ugift.
170. Maiken Helene ("Majo") v.B. ægtede godsejer Ernst Schulz på godset Schulzenhof, som gik tabt 1945, hvorefter han blev rejsende i forskellige firmaer.

FRANZ M.L.F.BUSCHS BERETNING OM SIT

BARNDOMSHJEM

I slægtsbogen pp.74-76 fortæller Pastor Franz Busch (76) om sit barndomshjem hos faderen (44).

I bogen er beretningen afbrudt på et dramatisk sted, men nu har Johannes B.(127) fundet kladden til fortsættelsen, som følger :

(netop, som vor leg med hesten var --) "på det højeste, åbnedes døren og Mama kom ind. - Hvad hun sagde, husker jeg slet ikke. Men hun har nok syntes, at vi var lidt for meget støjende.

Vor elskede Mama har jeg desværre kun få minder om. Hun døde ret tidligt bort fra os i sit 42 år. Jeg var da ikke fyldt 8 år, Otto var ca. 9½ år gammel og Valdemar noget over 6 år. Hun døde af benedderii halsen. Men er mine kinder om hende kun få, så har jeg hørt så meget godt om hende. Jeg har det indtryk af hende, at hun var en kærlig og trofast kvinde, der både som hustru og moder søgte at gøre sit bedste. Hun står for mig som en, om hvem det kan siges : "Hun gjorde hvad hun kunne".

At hun har betydet så meget for min Fader, derom har jeg et indtryk særlig en dag, da Papa havde besøgt hende, da hun lå syg på Frederiks Hospital. Mama var død, og jeg ser endnu Papa, da han stod udenfor døren grædende. Han følte det som et dybt savn, at hun var gået bort. - Nu var han ene tilbage med tre moderløse børn. Det var i September 1877, at Mama døde. I samme år døde også Papas Moder og Fader. - Efter Mamas død blev en af Papas søstre "Tante Bertha" (54), som vi kaldte hende, i hjemmet for at holde hus for Papa og for at være noget for os børn. Hun var vistnok ved den tid ca. 19 år (21). Hun havde iøvrigt, da jeg som lille barn var ret skrøbelig og lidende af krampe, haft meget med mig at gøre. ((I en hilsen til min Mor og Far 21.5.26 skriver hun til min Far : "-min egen dreng, som jeg jo altid kaldte Dig" (Johs.B.)). Får mit helbreds skyld var bedsteforældrene så kære at give mig ophold hos dem i deres lille hjem i Pedersborg.

"Hvor der er kærlighed, er der altid husrum". Da var Tante Bertha endnu skolepige. Jeg blev betroet til hendes omsorg. Skønt jeg kun dunkelt erindrer hendes omsorg for mig dengang, så har hun ganske sikkert været en både samvittighedsfuld og kærlig plejemor. Hun har haft egenskaber, som gjorde hende skikket til den diakonissegerning, til hvilken hun blev kaldet og som hun viede alle sine evner og kræfter gennem et langt liv. Jeg kommer nok senere til at fortælle noget om al den kærlighed og trofasthed hun viste mig og mine brødre i årenes løb.

Men lad mig et lille øjeblik fortælle et træk fra mit ophold i bedsteforældrenes hjem. Da Tante Bertha, som før nævnt, endnu gik i skole, blev det min kære Bedstefader, til hvis varetøgt jeg blev betroet iden tid, Tante Bertha var i skole. Han har sikkert haft ikke så lidt bryderi med mig. Som så mange børn i den alder jeg var, havde jeg en altfor stor lyst til at forlade gårdspladsen og løbe gennem porten ud på vejen. Så kan det nok være at den kære gamle Bedstefader fik travlt med at løbe efter mig. Jeg er bange for, at jeg til tider har været ham til ikke så lidt besvær og ofte forstyrret ham i det, som var hans kæreste syssel: at beskæftige sig med sine bøger og sine tanker.

I året efter Mamas død (død 22.9.1877, begravet 28.9.77) var Tante Bertha husmoder for min Papa og for mine brødre og mig. Men tiden nærmede sig, da hun skulle ind på diakonissestiftelsen. Så bestemte Papa sig til at gifte sig med en af Mamas allerbedste veninder, som i nogen tid havde været enke. Vor Mama havde på sit syge- og dødsleje betroet os børn til hendes kærlige omsorg. Og med hende fik både Papa en trofast og dygtig hustru, men også vi børn en kærlig og omsorgsfuld stedmoder. Vor stedmoder havde haft en forretning med grøntsager og vi børn havde allerede tidligere besøgt hende.

Vi flyttede nu ud på Vesterbrogade 122 i nærheden af den såkaldte "Sorte Hest", i den nederste etage af det høje hus, i hvilken Papa indrettede en cigar- og tobaksforretning. Foruden butikslokalet var der - ved siden af det - en stor og rummelig dagligstue, som vendte ud imod gaden. Jeg husker så

tydeligt bohavet i den. Der var den smukke chiffo-
niere med de mange skuffer og den lige så smukke
pedestal, i hvilken der også kunne rummes meget af
porcellain og glas m.m. Disse to møbler har vi end-
nu som minder om hine barndomsdage. Pedestalen fik
broder Valdemar og den står endnu og pryder i dag-
ligstuen på Hoffmeyersvej. Chiffonieren tilfaldt
mig og har i årenes løb været et smukt og nyttigt
møbel i præstegården på Færøerne, i Skagen, i Bli-
strup og i emeritushjemmet i Snekkersten. Nu står
den i hjemmet i Sindal, men venter på at kunne stå
i det hjem, som Libben skal kunne kalde sit eget,
enten det bliver på Færøerne eller hernede i Dan-
mark. Det er Marianes bestemmelse, at Libben skal
havde den (Libben = Fritz (125)).

I dagligstuen var der to vinduer ud imod
gaden. I det ene vindue var der et fuglebur med en
prægtig kanarieflugt. Jeg har aldrig hørt så klare
og smukke toner som netop fra den. Og ved det andet
vindue stod symaskinen, hvor vor flittige Moder sad
og gjorde vort tøj i stand. Så var der ved siden af
det store bord en sofa, som der knytter sig mange
minder til, t.ex. : Efter middagsmaden, som vi fik,
når vi kom hjem fra skole, plejede Papa at få sig
en hvil. Det varen kør pligt for mig at lægge tæp-
pet over ham. Så tog jeg en bog med mig og gik ud
i butikken og satte mig ved disken for at kunne ex-
pedere de kunder, som kom. Det kunne være cigarer,
der skulle købes. I de tider kunne man få en god
cigar, t.ex. "Prinsesse Marie" for 7 øre og 3 for
tyve. Det kunne også være tobak i pakker til for-
skellig pris eller snus, der skulle vejes på vægt -
eller skråtobak i æsker. Det kunne også være aviser
som folk købte.

Så var der et rummeligt værelse, som vend-
te ud mod gårdspladsen. Det var mine forældres sove-
kammer, som også til dagligt brug tjente som spise-
stue. Her sad vi også og læste vore lektier. - Bag
ved butikslokalet og skiltet fra det ved en væg, var
der god plads til hvor mine brødre og jeg havde vært
sovekammer. -

Den førnævnte gårdsplads var meget stor.
Den tjente som en udmærket legeplads for os tre

brødre og for andre børn i det store hus. Vi har mange minder fra denne legeplads - ikke mindst ved vintertid, når vi lavede fæstninger af sneen og kæmpede med snebolde. - Bag ved gårdspladsen var der en stor og smuk have, til hvilken alle familier i huset havde adgang. - Ja, det var dengang, at der var så god plads. - Da jeg flere år senere, efter at have fået præstegerning på Færøerne, var nede på feriebesøg, drev længslen mig efter at gense stedet, hvor vi havde tilbragt vore barndomsår. Men hvor blev jeg dog skuffet. Der var ingen stor gårdsplads længere, heller ingen have. Men der var et højt mellemhus med kun ringe gårdsplads og der var et højt baghus uden have - skuffet og bedrøvet skyndte jeg mig bort ! -

Blandt de mange herlige indtryk jeg har fra min barndomstid og første ungdomstid var der også minderne fra de to herlige parker, som lå forholdsvis nær fra vort barndomshjem på Vesterbro : Søndermarken og Frederiksberg Have. Hvor var det dejligt, når vi børn sammen med vore forældre en søndag i det smukke sommervejr kørte i en vogn (dengang var det en karet forspændt med to heste) ud i Søndermarken for at spise den medbragte frokost og fornøje os i de skønne omgivelser. Eller når vi drenge en efterårsdag gik ud og samlede de nedfaldne kastanjer, af hvilke vi lavede en hestetømme. Og hvor var det morsomt ved vintertid at køre ud i Søndermarken medslæden og rutsche ned fra højen med de fire bakker. Jeg mindes også med glæde de mange gange, da vi løb på skøjter ude på den islagte kanal i Frederiksberg Have. -

Jeg vil nu fortælle lidt fra vor skoletid. Vi begyndte først at gå i en mindre skole, i hvilken vi blev undervist af lærerinder. Derefter meldte Papa os ind i en Latin- og Realskole, Vesterbrogade 20. Skolebygningen, en høj bygning, lå afsides på Vesterbrogade. Fra huset, som vendte ud mod gaden, kom man gennem en port. Oven over porten stod nogle betydningsfulde ord, som jeg daglig indprentede i mit sind : SOLI DEO GLORIA.

Skolen tilhørte skolebestyrer Adam Gottlieb Øhlenschläger Hauch. Han var søn af den kendte professor Carsten Hauch ved Københavns Universitet. Han

var en dygtig og alsidig skolemand, som selv underviste i de højere klasser i Latin. Han interesserede sig også astronomi og havde øverst oppe i skolebygningen indrettet et observatorium. Jeg mindes, at vi elever i øverste klasse en stjerneklar aften var indbudt til at se gennem den store kikkert ud i rummet. Det var et storslået syn. Vi havde også flere dygtige lærere: Dr. William Sørensen, der underviste i zoologi og botanik. Lærer Nyrup underviste i Fransk, Slomann i Tysk, Ottosen i historie og senere professor Kr. Erslev. - Frøken Eckhardt underviste i de lavere klasser i Engelsk.

Papa ville, at vi alfadl skulle tage mellem-skoleexamen eller som det hed dengang : Præliminærexamen. Og han lovede os en gave på 20 kr., når vi bestod den. Jeg husker, at jeg købte mig en ret stor og fin håndharmonika inde hos firmaet Steenstrup i København (og så havde jeg endda en kapital på 2 kr. i behold), samt hvor lykkelig jeg var ved at komme hjem med den. Den har beredt mig megen glæde. Den fulgte da også med mig, da jeg godt 26 år gammel rejste til Færøerne som personel kapellan. Ja, jeg lærte endog en lille pige at spille på den, og så vidt jeg mindes forærede jeg hende den, da jeg senere rejste ned fra Færøerne. -

Broder Otto gik ud af skolen efter at have taget sin præliminærexamen. Hans hu stod til søn. Han begyndte med begyndelsen, idet han først kom ud som skibsdreng på et skib, der sejlede til Island. Senere rejste han som messedreng på et større skib og gjorde nogle rejser, bl.a. til Sydeuropa. Men han kunne i længden ikke tåle kosten, han fik om bord. Han aftjente da sin værnepligt og kom siden hen på secondløjtnantskole på Kronborg. - Derefter søgte han at komme ind ved postvæsenet, men da der var så mange ansøgere, kom han ikke i betragtning. Så skete det en dag, at en af hans kammerater, som havde været på Kronborg ligesom han og var lieutenant, og som også søgte plads ved postvæsenet, men som til lige for en sikkerheds skyld søgte en stilling for som officer at rejse ud til Siam for at uddanne siamesiske unge til soldater - han sagde til min broder : "Nu har jeg fået plads ved postvæsenet. Har

Du nu ikke lyst til at overtage det tilbud, jeg også har fået : at rejse ud til en officersstilling i Siam ?" Min broder greb denne chance. Det var såvidt jeg huser i 1889. Han var da 21 år gammel. - Det var så svært for os alle derhjemme, at vor kære Otto skulle rejse så langt bort. Hvad der imidlertid greb mig meget stærkt, da han skulle tage afsked med os, var det øjeblik, da Papa, siddende i sin stol, lagde sine hænder på Ottos hænder og nedbad Guds velsignelse over ham. Det var den sidste gang at Fader og søn sås. For allerede i begyndelsen af året 1890 blev Papa syg af tyfus, som medførte døden. - Men Papas velvøgnelse var over ham i det fjerne. Han fik ikke blot et arbejde, ved hvilket han erhvervede sig sit daglige brød, for han fik en stilling betroet, som han udfyldte med dygtighed og trofasthed og i løbet af kort tid forfremmedes han til kaptajn og senere til major. - Han glemte ikks os hjemme i Danmark. Han skrev flittig til os og sendte af og til Moder og os penge til hjælp ved vort underhold. - Senere måtte broder Otto på grund af dårligt helbred fratræde sin stilling som major og fik andel i en gummiplantage, som en tid lykkedes, men som han derefter måtte holde op med. I sine sidste år led han af apoplexi. I ægteskab med en siamesisk kvinde, der døde før han, havde han to døtre. Den yngste var sygeplejerske, den ældste lærerinde i Bangkok. Broder Otto blev plejet til det sidste af sine børn. Den yngste har besøgt os i Blistrup præstegård i det år, da hun opholdt sig på et sygeplejekursus i England ((og desuden var hun på jordemoderskole i København)).

Broder Otto var meget agtet og elsket. Hans venner viste ham megen omsorg i hans sidste leveår. En af hans venner var koffardikaptajn Petersen, der også havde et sømandshjem. Han besøgte min broder og var til megen trøst og velsignelse for ham. Han sendte os meddelelse om hans død og begravelse.

Jeg blev student i sommeren 1888. - Det var halvandet år før Papas død i Januar 1890. - Han fik da glæden ved at se mig som student. Han skylder jeg

mere end i een henseende, at jeg fik min studentereksamen. Det var ikke blot i økonomisk henseende, at han hjalp mig. Men det var også med hensyn til selve undervisningen. - Han, der fra sin ungdom af fra sit ophold ved gymnasiet i Estland (Rusland) på grund af sine gode evner havde erhvervet sig megen færdighed ikke blot i Tysk (som de talte i de baltiske lande) men også i Fransk, Latin og Græsk, har ydet mig stor hjælp både ved læsning af Latin og Græsk og ved skrivning af tyske og franske stile. - Det var ikke på grund af særlig gode evner, at jeg fik så god en studentereksamen. Papas store hjælp havde sin store andel deri. Men jeg anstrengte mig også så meget jeg kunne for at nå målet. Dog kan jeg ikke lade være at sige, at jeg tror, at Gud lagde sin velsignelse i arbejdet. ((overstreget)) : Jeg har både fra den tid, jeg blev student og den tid jeg blev kandidat som også ved flere andre tider i mit liv erfaret, at det ikke er tomme ord, når der i en af vore salmer står således : "Gud ! Du gav Dig selv Faders navn - som børn vi Dig tilbede - vi finder tryghed i Din favn, Du hører, når vi bede". - Jeg mindes - for blot at nævne et par eksempler - at den dag, da jeg skulle op til studentereksamen i Græsk, i hvilket fag jeg havde anvendt megen flid - alligevel var noget, jeg ikke havde fået rigtigt repe-teret. Lige forinden jeg skulle ind, bad jeg Gud om at gøre mig frimodig og at hjælpe mig).

Jeg havde allerede inden jeg bestod 4. klas- ses hovedeksamen, bestemt mig til at være præst. Det skete ved etsommerferieophold i Bøvling hos onkel Eduard. - Ved oprykning i 3. mellemklasse havde jeg først valgt den nysproglige retning. Men da jeg nu ville studere theologi, gik jeg over i den sprolig-historiske. Således kom jeg et år efter de andre i klassen og måtte derfor have extra undervisning i Græsk for at indhente den. Ved Guds godhed lykkedes det for mig, at jeg ved afgangsexameni sprolig-historisk retning fik rent ug. Og det regnedes dobbelt. Jeg kan huske, at det var med stor glæde og taknemmelighed, at jeg gik hjem og glædede min Papa med det fine resultat. -

Efter sommerferien 1888 begyndte jeg så mit

studium med at høre forelæsninger i filosofi hos professor Kromann og samtidig gik jeg til forelæsninger i Hebraisk hos en ældre professor, hvis navn jeg ikke husker. Jeg hørte også forelæsninger i det første år i Ny Testamente, Markus Evangeliet, hos professor i kirkehistorie Fr. Nielsen. Så vidt jeg husker det, tilskyndede onkel Axel (53) mig til at besøge ham og bringe ham en hilsen, samtidig med at jeg rådførte mig med ham angående mit studium. Han tog venligt imod mig og bl.a. udtalte han, at navnet Busch havde en god klang.

Jeg fik den almindelige filosofiske prøve den 12 Juni 1889 med karakteren meget godt. Derimod fik jeg ikke den særskilte prøve i Hebraisk før Februar 1890 (i L.Mosebog og 50 salmer) med karakteren laud. Da var Papa allerede død i Januar 1890. Men han oplevede da, at jeg blev kandidat i filosofi. - Den tredje af de mindre examinere inden den theologiske embedsexamen, en prøve i patristisk Latin (oversættelse af et stykke af kirkefædrenes latinske skrifter) fik jeg den 27 Februar 1891 med karakteren laudabilis (den skriftlige opgave i patristisk Latin besvarede jeg 16 December 1890). - I disse år hørte jeg flere forelæsninger i kirkehistorie (reformationens historie), Gl. Testamente (I Mosebog, Amos, Hoseas og Joel) og de første 50 af Davids salmer), Ny Testamente : Johannes Evang. ----, indledningen til det N.T.

Professorerne ved det theologiske Fakultet var i min tid foruden den førnævnte Fr. Nielsen (kirkehistorie), P. Madsen (dogmatik), Henrik Scharling (religionsfilosofi), N.T. : Schat Petersen, Gl. Test.: Buhl og Jacobsen. - Den af professorerne, hvis forelæsninger jeg bedst kunne følge, var P. Madsen. Han forelæste grundigt og så langsomt, at han næsten dikterede. Jeg kunne så at sige nedskrive hvert eneste ord. I modsætning var Fr. Nielsens forelæsninger vanskelige at nedskrive. Der var fyldt auditorium og ofte fik jeg kun en ståplads ved vinduet. Jeg fik ikke noget virkeligt udbytte af disse forelæsninger, selvom der var et stort indhold idem, og der var liv og ånd over dem. Jeg har ofte siden fortrudt, at jeg ikke bar mig ad på den rette måde. Jeg kunne have læst om det, som der holdtes fore-

læsning over, i en anden kirkehistoriebog, t.ex. Hammeriks bog. Så kunne jeg have fulgt forelæsning og var blevet beåndet deraf. Eventuelt kunne jeg have noteret et og andet af forelæsningen ned. -

I det hele taget må jeg sige, at jeg kunne have fået meget mere ud af mit studium ved universitetet, dersom jeg havde båret mig helt anderledes ad. For en stor del var min studietid ikke så meget et virkeligt studium, men snarere i det store og hele examenslæsning. - Jeg havde desværre også for lidt udbytte af studietiden m.h.t. omgang med kolleger. (Jeg havde en studiekammerat, Jens Egholm. Vi kom ikke så sjældent sammen. Han besøgte os - også Valdemar - i vort hjem og vi ham i hans forældres hjem. Hans Fader havde været møller i Jylland).

Jeg var en tid medlem af K.F.U.M., ligeledes af Akademisk Missionsforening, men efterhånden blev der længere mellem mine besøg og tilsidst ebbede de rent ud. - Jeg mente ikke at have tid dertil. Examenstoffet var stort. Efter Papas død boede jeg sammen med min kære Moder og en tid også med broder Valdemar. Vi boede i Bissensgade i en af byggeforeningens hyggelige boliger.

Da vore økonomiske kår var små, måtte jeg til en tid undervise privat. Jeg læste med en ung skolediscipel et par gange om ugen i en jødisk grosserers hjem. Familien der var meget venlig. - Jeg modtog den første del af min studietid 30 kr. månedlig af et fond "Filadelfia". Senere fik jeg kommunitetet - et månedligt beløb også på 30 kr. Dem fik Moder at holde hus med og vi var glade og taknemmelige for dem. Rørende var det, når Moder glædede mig med at give mig cigarer.

Da broder Valdemar aftjente sin værnepligt, boede han på Sølvgades Kaserne og jeg var tit på besøg hos ham med tøj, som Moder havde bragt i orden og også tit med en pakke med lækre sager.

Moder og jeg kom ikke meget ud på besøg. Vort kæreste besøg var vort søndagsbesøg hos Tante Bertha (jeg kørte Moder i rullestol) og hendes veninde, søster Ellen Holten. Hvor var de to kære diakonisser elskelige, gæstfrie og trofaste !

Moder døde 4 år efter Fader - 1899, d.22.1. -

Herslutter Onkel Frantz erindringer - resten udgøres kun af løse notater :

Fortæl om mit ophold hos bolschefabrikant Enevoldsen (Scacksgade) med hvis søn jeg læste. Jeg boede der - frit ophold et år, men da jeg udsatte min embedsexamen et år måtte jeg flytte fra det hjem. Jeg lejede så et herligt værelse hos boghandler Thaning i Kronprinsensgade, hvor jeg kun betalte 14 kr. månedligt og nød megen gæstfrihed. Det var rørende, at de fire medlemmer af familien gav mig en afskedsgave: Faderen : 1 kasse fine cigarer, Moderen: hendes konformations-salmebog (den fik den yngste søn tilhage efter hans moders død), Den ældste søn : et fint askebæger, den yngste søn (der siden blev præst) : et billede af munken, der spiller på orglet og med synes af engle bagved).

Fortæl om soldatertiden - opholdet på Wilders Kaserne og laboratorieafdelingen.

Fortæl så pm, hvor forunderligt det gik til, at jeg kom til at have præstegerning på Færøerne (her har Johannes fundet en kuvert, hvor hans Fader har skrevet udenpå : "Indlagt det nummer af Dansk Kirketidende 21. Juni 1896 (nr.25) i hvilket sognepræst Fr. Petersen, Suderø, Færøerne søgte en kapellan. Samme dag jeg gennem en kollega (cand. theol.) fik henledt min opmærksomhed på annoncen, købte jeg bladet og henvendte mig til de i annoncen nævnte tillidsmænd - og blev således ført ind i mit første embede som kapellan hos Landstingsmand, sognepræst Frederik Petersen, Suderø Præstegæld. Franz Busch.

Announcen lyder : Sognepræst, landstingsmand Fr. Petersen, Suderø, Færøerne, søger til 1. September en personel kapellan for vinterhalvåret. Fri station, 50 kr. månedligt. Nærmere oplysninger hos undertegnede : B. Barentzen, oberstlieutenant, Nørregade 22, 4 D.C. Prior, præst, Nørregade 23, 3.).

Fortæl også om Valdemar.

Embedsexamen 29. Januar 1895. Inden jeg kom til intendanturen gik jeg nogle få gange på pastoralseminarium--).

Min manddomsgerning på Færøerne, på Skagen. Mit sidste kald i Blistrup. 80-årsfødselsdagen i Snekkersten. Guldbrylluppet i Munke-Bjergby d. 4. 6. 1951. -

141

Efter sin Fader, Frantz, har Pastor Johannes Busch (127) arvet en bibel, som har fulgt slægten i flere led. Biblen er på Tysk og trykt 1836. På forsiden af bindet med guldbogstaver :

Paul Busch
9-11 März 1837

og på bindets bagside :

Fritz Busch
Mai-Juni 1856.

Paul må være Paul Christian Theodor B.(40), som må have fået den på sin 8års fødselsdag. Efter hans død 1845 er den kommet tilbage til hans fader, professoren (31); som har givet den til sin søn Fritz (44), men hvorfor netop Maj-Juli er svært at sige - Fritz' ulykke var 1854 - men det er muligt, at han det nævnte tidsrum har været hjemme på besøg inden han tog fat som cancellisekretær ? Selv anfører han en senere dato, idet der på biblens forsatsblad står :

Fritz Busch
von seinem Vater erhalten
am 9. August n.H.1857.
Wachet, stehet im Glauben, seid männlich
und seid stark. 1 Cor.16,13.

Nedenunder står :

Geschenckt meinem lieben Sohn Franz
d.6 August 1889 Fritz Busch.

Jesus spricht zu ihr : Ich bin die Auferstehung
und das Leben. Wer an mich glaubt, der wird
leben, ob er gleich stürbe. Ev. Joh. 11,25.

Det var altså etpar måneder efter at Franz (Juni 1889) var blevet cand.phil. - anden anledning kan vi ikke finde.

N Y T O M

Geheimrath THEODOR Ritter von SCHMALZ

Om professor A.C.Friedrichs (31) wvigerfader har vi hidtil kun haft sparsomme oplysninger, selvom vi ved, at han havde stor betydning for professorens udvikling (slægtsbogen p. 63) - vi vidste ikke engang hvilken videnskab han dyrkede. Umiddelbart før denne bogs afslutning fandt imidlertid sognepræst Johannes Busch (127) blandt sin faders papirer et hyldestdigt til ham - et smukt, omend lidt slidt og fugtplettet silketryk med versene fordelt med 2 på anden, 4 på tredje og 1 på fjerde side og med vignetter foran første og efter sidste vers :

Unsrem
theuresten, verehrungswürdigsten
Lehrer

dem

Herrn Consistorialrath

D. T. S C H M A L Z

Pfessor beider Rechte auf der Universität zu
Königsberg
am

S E I N E M G E B U R T S T A G E

den 17. Februar 1798

dankbar gewidmet

von

s e i n e n Z u h ö r e r n

Königsberg

gedruckt bei Heinrich Degen

Heil dem Tage, der einst, THEURER ! der Welt DICH gab,
Die sich DEINER nun freut, und die stolz auf DICH ist !
Schöne Kinder des Geistes
Ehrt von DIR sie mit Lehrbegier.

Ach ! ein grösser Gefühl glühet durch unsre Brust,
 Und ein süsserer Stolz; denn wir fühlen das Glück,
 Neidenswürdige Schüler
 Eines Lehrers, wie DU, zu seyn.

Wenn DU uns der Natur heiliges Menschenrecht
 Und der Väter des Volks weise Satzungen lehrst
 O ! dann lässt sich zu Freunden
 Mild und gütig EIN FREUND herab !

Nimm denn eben so mild, eben so gütig hin
 Unsern heissesten Dank, dem die Sprache zu arm !
 Lass die kälteren Worte
 Warme Herzensgefühle seyn !

Von des Erdenthals Schmerz nimmer getrübt und rein
 Lache Freude DIR stets, die dem Weisen nur lacht !
 Schön, wie DU es verdienst
 Sei DIR jeglicher Lebenstag !

Sey uns lange noch das, was DU bisher uns warst !
 Führe freundlich uns stets näher unserem Ziel,
 Das, zur Wohlfahrt der Brüder,
 Uns, zu wirken, DURCH DICH, vergönnt !

Jedes Wonnegefühl emsig vollbrachter Pflicht
 Schwebt DIR lohnend dann zu, mahnt uns lächelnd an DICH,
 Und erneuert die Flamme
 Unsres ewigen Dankes DIR. -

Vi ved nu (p.25), at han var født 1760 og altså 1798
 38 år gammel - altså ingen "rund" fødselsdag. Det er
 muligt, at anledningen er hans afrejse til Berlin,
 hvor han jo senere levede - det er først der, at han
 bliver geheimeråd og ridder - som professor eller en
 anden stilling ? Det er formentlig håbløst at søge
 oplysninger i Berlin eller endnu værre i Königsberg,
 men det vil blive forsøgt, ligesom det er muligt, at
 professorens dagbøger kan bringe yderligere lys over
 hans vej fra Hannover, hvor han var født (p.25).
 Men jurist var han ialfald.

NYT TIL SLÆGTSBOGEN

Til familiearkivet er indgået følgende tilføjelser til det i slægtsbogen af 1964 anførte. Denne bog betegnes i det følgende som B I, mens nærværende bog er B II. Det nyt tilkomne kan da i B I blot betegnes med en henvisning til B II :

- p.25 : 3 Hinrich Busch - se B II p. 3, hvor nyt om ham og hans efterslægt findes.
- p.26 : 4 Johann Dieterich Busch - begravet 28.1.1753.
 : 7 Johann Daniel Busch dør ikke i "Apel", men i Apensen på den anden side af Elben overfor Gluckstadt.
- p.27 : 9 Christiana Elisabeth Stemann dør ikke i Segeberg, men i Kellinghusen, dato som ang.
 : 13 Anna Gesche Busch hedder efter Anna også Elsabe og har haft en broder
 13 b. Johann Gerhard Busch, som dør som barn 2.5.1776 i Itzehoe af "Wurmfieber".
 : 14 Margaretha Sophie Johanna Möller dør i Kbh. 27.8.1853.
- p.28 : 14 Skibsreder Hans C.C.Möller dør 17.1.1814 og hans hustru Christine D.Thiessen i Kiel 30.10.1815.
 : 17 Augusta C.E.Hasselmann f: 6.11.1780, d.af C.F.Hasselmann.
 : 19 Dorothea C.A.Busch mand staves også Schult og Schulze - han er f: i Elmshorn og + i Tönningen. Han var g: 1 m. Dorothea Chemnitz f: i Preetz.
 : 22 Peter Theodor Busch : K... læs Kronprinzenkoog og se nyt om ham II p.47.
- p.29 : 31 Professor "Fritz" Busch og Fanny Schmalz bliver gift i Berlin 4/16.6.1826. Hans svigerfader, Theodor v. Schmalz f: 17.2.1760 i Hannover - se nyt om ham II p.25 & 103. Svigermoderen, Louise Edelman er f: 30.8. ukendt år og sted.
 : 33 Christiana D.E.Busch mand hedder Christian

Matthias v. Fries. De bliver gift 15.11.1820. Han er f: 14.4.1802, deltager i de slesvigske krige, hvor han bliver Ridder af Dgb. og dør 14.4.1873 i Fredensborg.

- 34 Om Eduard Heinrich v. Busch se nye oplysninger II p.51 ff.
- p.30 : 38 Christian Christiansen er f: i Brarup.
- p.31 : 44 "Fritz" Busch" 2' hustru hed Marie Louise og er f: 28.7.1832.
- 52 : 52 Eduard W.K.Busch var g: 2' m.Kirstine Lund skilt. Ingen børn. 3' m. Lucie Møller.
- p.34 : 87 Emma S.C.Quistgaard havde m. prokurisk Ph. Nathanson
1 barn (VIII se p.38).
- p.35 : 95 Helge Busch d: 10.3.1965. Hans hustru hedder Edle Astrid Lilly Holmgren.
: 96 Mathilde J. Fritz d: 23.6.1962.
: 98 Elisabeth With d: 16.6.1967.
- p.36 : 100 Gunnar Høyer d: 10.4.1966.
- p.37 : 111 Marie baronesse Uexküll d: 26.5.1965.
: 119 "Nina" baronesse Schilling d:1949 - om hele denne række se II p.71 ff.
- p.38 : Efter 132 indføjes :
(87)EMMA S.C.QUISTGAARDS BARN MED PROKURIST
PHILIP NATHANSON
Kirsten Nathanson f: 1915 g: tandlæge Kaarsberg + i Svinninge. G: 2' m. NN.
- p.40 : 144 Inge Jensen hedder Inga.Nu 3 børn (se note til p. 46).
: 145 Jørgen Kirkegaard er universitetslektor.
- p.42 3/4 167 Margaretha v. Busch d: 16.7.1966.
- p.43 : 172 Anne Busch er nu lærerinde i Svinninge.
: 173 Maja Busch g: 16.10.1965 i Bromme skolebestyrer Peter Johnsen, Svendborg, f: 10.6.1939 på Frederiksberg.
1 barn (X se p.49).

- : 174 Jørgen Busch er lærer i Allerød.
- : 175 Didden Busch er lærerstuderende.
- p.44: 182 Johanne Elisabeth Busch har med major, civilingeniør Anders Jungersen
1 barn (X p.49).
- : 183 Axel E.V. Busch premierløjtnant i Livgarden.
- : 186 Niels E. Busch har med Birgitte Brøchner
1 barn (X p.50).
- : 187 Johanne Charlotte Busch har med orlogskaptajn Arne Møllgaard nu
2 børn (X p.50).
- p.45 : 188 Paul Busch er nu reservelæge.
- : 197-198 Lars og Karen hedder begge Busch Christensen.
- p.46 : Efterc213 b indføres :
Ulla Busch f: 27.1.1964 i Glostrup.
- p.47 : 226-227 er ikke tvillinger : Inge-Lise f:8.7.1948, Erik 3.10.1949.
- p.48 : Efter 234 indføres :
Claus Wichmann f: 29.1.1963.
- p.49 : 255 hed Heinz v.Winkler f:7.5.1940. +- .
- : Efter X SLÆGTLED indføres :
(173) MAJA BUSCH' BARN m. SKOLEBESTYRER
PETER JOHNSEN
Thomas Busch Johnsen f: 7.6.1966 i Frederiksværk.
- : (182) JOHANNE ELISABETH BUSCH' BARN m. MAJOR
CIVILINGENIØR ANDERS JUNGENSEN
Annemette Jungersen f: 20.11.1965 i Kbhvn.
- p.50: Efter 263 indføres :
c. Andrea Marion Owen f: 15.5.1966 i Vancouver, B.C.

- p.50 : Derefter :
 (186) NIELS EDUARD BUSCH BARN MED BIRGITTE BRØCHNER
Marie Erica Busch f: 7.5.1967 i Boston, Mass.
 : Efter 264 indføres :
Elisabeth Møllgaard f: 25.2.1966 i Kbhvn.
 : Efter 270 indføres :
Detlev Kast f: 2.10.1965 i Essen.
-

Fra kusine Margot har vi i sidste øjeblik modtaget følgende tilføjelser til denne bog (II) :

- p.76 : Waltraut E.H. Müller-Werth er nu rejsesekretær EH 44. tær i Evangel.-Mädchen-Werk, Frankfurt a.M.
 EH 45: Hildegard R.M. Müller-Werth er nu banksekretær.
 EH 46: Helmut Oskar Müller-Werth er nu Regierungsassessor i Wetzlar og G: i Hannover 10.3.1967 m. Gisela Grawert f: 27.7.1939 i Hagen d.a. Recht-sanwalt Dr. Martin Grawert i Hagen.
 EH 47: Gudrun Margot J. Müller-Werth er Bibliothekarin og G: i Wiesbaden 30.3.1963 Pastor dr.theol. Arno Friedrich Wilhelm Schirmer f: 16.2.1935 i Trier.
1 barn (X slægtled EH 50).
- p. 77 tilføjes tilsidst :

(EH 47) GUUDRUN MARGOT JOHANNA MÜLLER-WERTH
 BARN m. Pastor dr. ARNO F.W.SCHIRMER

- EH 60 : Lars Schirmer f: 11.10.1967 i Grünstadt ved Worms.
-

F A M I L I E A R K I V E T

Arkivnoter

Tilgangen til familiearkivet har som det er fremgået af indledningen været meget stor - arkivet fylder nu to store arkivkasser. Det er særlig Margot Müller-Werth (EH 25), som vi skylder Tak for

1. den tyske original til det her publicerede om Eduard Heinrich v. Busch og hans efterslægt, deriblandt teksten til hans russiske adelspatent og hans våben, oplysningerne om slægterne v. Below, v. Eggers og om Wudrian, ligtalene over Fanny v. Schmalz, oplysninger om Margaretha Möller (14), en også for os yderst interessant ahnetavle for Erika Schmidt (EH 5), udarbejdet af Fr. Stillmark (EH 3) samt desuden

2. billeder bl.a. Eduard Heinrich v. Busch og hans 2' hustru Mathilde Mechmershausen med tre døtre - Adelheid, Sarah og Johanna Maria (EH 64-65-70), af hans 1' hustru f: Carlblom, af Moritz Maximilian v. Busch (111), af Pastor Eduard Johansen og hustru Margot f: v. Busch (59) og deres tre døtre Erika, Aline og Lilly (EH 3-4-5), af Heinrich Fr. v. Eggers - broder til Sophie Elisabeth v. Eggers (moder til Andreas Busch (9) kone, af Ludwig Stemann (1730-1813), broder til Andreas kone og endelig det billede af Andreas (9) som i sin tid blev tilsendt en del af den danske familie - Margot skriver om det å Billedet er fotograferet efter en kridttegning og fundet i hendes Faders papirer med oplysninger bagpå af Fr. Stillmark - om dette billede se også II p.48. Endvidere er der også billeder af Generalsuperintendent Wilh. Carlblom og hans hustru Luisse f: v. Busch - billeder, som vi havde og som vil være en del af slægten bekendt. Om Luisse (39) skriver kusine Margot :

Luisse Carlblom f: von Busch var en meget højtstående og interessant kvinde. Hendes mand, generalsuperintendent Wilhelm Carlblom, som stammede fra en svensk familie, havde et stort virkeområde. Rusland var inddelt i kun to gebeter ((altså hvad angår den evangelisk-lutherske kirke)) og hans gebet, Moskows, nåede til Stillehavet og den kinesiske grænse. Han må såvel fagligt som karaktermæssigt have været en betydelig mand ((hvad man også ser af hans ansigt)).

Efter hans tidlige død rejste hans enke, Luise, til pastoratet Twer til min bedstefader, Pastor Eduard Johansen, som havde mistet sin hustru (59). Luise Carlblom var på tre måder beslægtet med denne familie : Hun var kusine og bedsteveninde til den afdøde Margot Johansen f: von Busch (59) og gennem sin mand, der var broder til den tidligt afdøde Elisabeth Busch f: Carlblom (Eduard Heinrich 1' kone). Luise opdrog i pastoratet Twer min Moder og hendes føre søskende med stor forståelse og kærlighed og fungerede desuden som en dygtig præstefrue for menigheden. Jeg har mange breve fra hende til hendes voksne plejebørn, som i hendes høje alder bevarede en stor kærlighed til hende. Som det vil ses står vi i en meget stor taknemlighedsgæld til kusine Margot - som arkivet også skylder Tak for en både indholdsrig og fornøjelig korrespondance.

3. Alexander Busch (169) skylder vi Tak for oplysninger om Peter Theodor Busch efterslægt (p. 47) og for talrige rettelser til slægtsbogen. Desværre er hans optegnelser om slægten, som har interesseret ham fra meget tidligt (se slægtsbogen p. 9), gået tabt under sidste verdenskrig.

4. Fra Elsa von Busch f: von Oettingen (166) har vi også fået talrige oplysninger, deriblandt et meget smukt "Nachruf" efter svigerinden Margaretha (167), og mange venlige breve.

5. Fra Lærer Borrock i Mesmerode har vi fået alle oplysningerne om den nuværende slægt i Mesmerode og om den gamle gårds historie - desuden fotos af familiegravstedet i Idensen og af den nuværende ombyggede gård (p.3-8) - oplysninger, som tidligere var os ganske ukendte og som vi er meget taknemlige for.

6. En ikke mindre gave har vi fået fra Musikstudienrath Waldemar Bauer, som i længere tid har studeret de to orgelbyggere (se p. 9) og desuden en lang række farvedias af de forskellige orgler - nu samlet i et solidt album sammen med

7. de fotos, som Hack (153) har taget af orglerne i Sønderjylland.

7. Jacob Busch (123) har fundet frem til en årgang af professorens DORPATHISCHE EVANGELISCHE BLÄTTER,

som han har ladet indbinde i en til tiden svarende stil og skænket arkivet - vi er ham meget taknemlig derfor. Det er det tredje bind, som er herostratisk berømt, idet det (tredie årgang !) er dediceret til:

IM NAMEN JESU

Dem

Einigen, Ewigen, Seligen

Alleingewältigen, Ailweisen, Gütigen und Barmherzigen

G O T T

VATER, SOHN UND HEILIGEM GEIST

Schöpfer und Erhalter aller Dinge,

König aller Könige und HErrn aller Herren,

Unserm gnädigsten HErrn und Vater,

hochgelobet in Ewigkeit,

widmet auch den dritten Jahrgang dieser Blätter, die allein SEINER Ehre und der Verherrlichung SEINES hochheiligen Namens, durch Verbreitung SEINES theuren Evangeliums, geweiht sind, und die allein durch J E S U bestehen, - für die, bis hisher dabei erfahrene, gnädige Durchhülfe, mit gerührtem Herzen dankend und sie Derselben auf's Neue empfehlend, in tiefster Demuth und Anbetung,

Dorpat, am 1. Januar 1834.

der Herausgeber.

Indholdet af ovennævnte så storartet indviede årgang er mestendels opbyggelige prædikener med små historier af opbyggeligt indhold, vers, förmentlig mest af ham selv etc. Det er meget tung læsning !

8. Johannes Busch (127) har også i sine gemmer fundet frem til noget : Fortsættelsen af faderen, Frantz, erindringer, som så brat blev afbrudt - se slægtsbogen p. 76, og II p. 91. Desuden det p. 102 ff. aftrykte digt til Theodor Schmalz - arkivet er meget taknemlig for at få kopier deraf.

9. Arkivet har til låns fået de 13 ff. nævnte stambøger og dagbøger fra Hak (103) og håber at få dem

dechiffreret i samarbejde med universitetet i Jena - det vil være af betydelig personalhistorisk interesse at få de mange navne placeret, ligesom dagbøgerne kan kaste lys over den ånds- og kulturhistoriske klima dengang.

10. Forbindelsen med den gamle familie Busch fra Ottenbüttel (se I p.53) bliver efter tyske genealogers mening stadig mere sandsynlig - de henviser til den i Holsten dengang fåtallige befolkning og til forfædrene, som går igen i vor slægt, også til roserne, som findes i begge våben. Men der mangler endnu i al fald tre generationer inden der er forbindelse med Hinrich (1) og den gren af den gamle familie, som omkring 1227 flygtede for de tyske grever til Hannover og da trediveårskrigen har slettet mange spor, er det tvivlsomt, om vi nogen sinde får fuld sikkerhed. Med al respekt for de tyske genealoger regner vi derfor stadig Hinrich Busch som vor første mand.

11. Lige inden denne bogs afslutning har vi fra kusine Margot Müller-Werth (EH 25) fået tilsendt et digt skrevet af hendes Moder Erika Schmidt (EH5) - formentlig under et besøg i Glückstadt 1925, hvor hun mindes sin bedstefader, Eduard Heinrich. Hun kalder digtet "Meines Grossvaters Heimat" og da det er så smukt, kan vi passende bruge det som afslutning på denne bog :

Glückstadt

Ich höre die Turmuhr schlagen -
So schlug sie einst auch Dir.
Ich sehe die Giebel ragen -
Sie standen schon damals hier.

In den Gassen, den still durchsonnten...
Dir aber stand der Sinn
Nach weiten Horizonten -
Wohin - Wohin - Wohin ?

Mir ist, ich könnte Dich sehen
Als Kind, auf dem Markt, am Fleet,
Wo Kähne beladen stehen
Und buntes Gedränge geht.

Am Festungswall tollst Du gerne,
Du liegst an den Deich gelehnt
Und schaust, wie in schimmernder Ferne
Die Elbe zum Meer sich dehnt.

Die Migt sommernacht, die lichte
Wahrt sorglich des Tages Schein.
Ich sehe Gesicht um Gesichte :
So war es, so musste es sein.

Da - wieder der Turmuhr Schlagen...
Mir scheint : sie hält den Hort
Aus längst entschwundenen Tagen
Und schirmt ihn fort und fort.

